ISSN 2520-2294

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Экономические науки»

№ 11 (19) / 2018

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Экономические науки»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р

№ 11 (19)

Київ 2018

ББК 65
УДК 33
М-43

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **НЕБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: РІНЦ; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Scientific Indexing Services; Electronic Journals Library; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2018
© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Економічні науки», 2018

ISSN 2520-2294 = Internauka. Seriâ: Èkonomičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka". Seriâ: Èkonomičeskie nauki

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна —** доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Секретар: **Колодіч Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, доцент, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна —** доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бєлялов Талят Енверович —** кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дудко Павло Миколайович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskéBudějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

№ 11 (19) 2018 листопад

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «ECONOMIC SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Трішина Вікторія Юріївна, Гуляєв Віталій Михайлович
РОЗВИТОК КОРМОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ВАЖІЛЬ В ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ 9

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Міщук Євгенія Володимирівна
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ) 14

Сосновська Ольга Олександрівна, Кузбіт Євгенія Богданівна
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА 26

Хаустова Ірина Євгенівна, Юр'єва Ірина Анатоліївна, Александрова Вікторія Олександрівна
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОЇ СФЕРИ 33

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Ковова Ірина Сергіївна, Добровольська Олена Анатоліївна
ВІТЧИЗНЯНІ ЗАСОБИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ 38

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Драбовський Анатолій Григорович
СУЧАСНА СИСТЕМА КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ 43

Нікитенко Дмитро Валерійович
СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ 49

Пачева Наталія Олександрівна
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА 56

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Іщенко Микола Іванович
ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКОВАНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 60

Коненко Виталина Владимировна
РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ ПОТЕНЦИАЛА САМОРАЗВИТИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА 67

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Богач Олена Валентинівна, Клименко Тетяна Василівна
СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ 74

Коваленко Дмитро Іванович, Балига Тетяна Сергіївна
ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА 82

Мацелюх Юлія Вікторівна
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ..... 89

Писаренко Надія Василівна
УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР 96

ІНШЕ

Савіна Наталія
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ» 102

CONTENTS

ECONOMICS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND NATURE MANAGEMENT

Trishyna Viktoriia, Huliaiev Vitalii
DEVELOPMENT OF FOREIGN INDUSTRY IN UKRAINE AS AN EFFICIENT IMPORTANCE IN THE FOOD SECURITY OF THE COUNTRY 9

ECONOMICS AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Mishchuk Ievheniia
EFFICIENCY OF ENSURING ECONOMIC SECURITY AND ITS COMPONENTS (ON THE EXAMPLE OF ECOLOGICAL SAFETY) 14

Sosnovska Olga, Kuzbit Jevghenija
THEORETICAL ASPECTS OF RISK-MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE 26

Khaustova Irina, Yuryeva Irina, Aleksandrova Viktoriya
APPLICATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN ACTIVITIES OF ENTERPRISES OF THE HOTEL SECTOR 33

ACCOUNTING AND TAXATION

Kovova Irina, Dobrovolska Olena
DOMESTIC AUTOMATION TOOLS FOR ACCOUNTING AND CALCULATIONS CONTROL WITH COUNTERPARTIES 38

PROBLEMS OF NATIONAL ECONOMY

Drabovskii Anatoly
MODERN SYSTEM OF CREDIT COOPERATION: PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT IN UKRAINE 43

Nikytenko Dmytro
STATE OF INVESTMENT SECURITY OF THE STATE AT THE REGIONAL LEVEL 49

Pacheva Nataliia
STRATEGIC MANAGEMENT OF THE NATIONAL ECONOMY INNOVATIVE DEVELOPMENT 56

REGIONAL ECONOMICS

Ishchenko Nikolay
PROSPECTS OF A DIVERSIFIED COMPETITIVE ECONOMY OF THE CITY AS A STRATEGIC DIRECTION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT 60

Konenko Vitalina
DEVELOPMENT OF THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE POTENTIAL OF SELF-DEVELOPMENT OF THE MUNICIPAL HOUSING AND COMMUNAL COMPLEX 67

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Bogach Elena, Klymenko Tetyana
CURRENT STATE OF BANKING LOANS OF PHYSICAL PERSONS IN UKRAINE 74

Kovalenko Dmytro, Balyga Tatyana
FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE AND EVALUATION 82

Macelukh Yulia
INSTITUTIONAL SUPPLY OF BANKING LENDING IN UKRAINE 89

Pisarenko Nadiya
THE IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONALLY-ECONOMIC MECHANISM OF INSURANCE OF AGRICULTURAL CULTURES 96

OTHER

Савіна Наталія
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ» 102

УДК 338.36:652.8

Трішина Вікторія Юріївна
аспірант
Дніпровського державного технічного університету
Тришина Виктория Юрьевна
аспирант
Днепровского государственного технического университета
Trishyna Viktoriia
Postgraduate of the
Dniprovsk State Technical University

Гуляєв Віталій Михайлович
доктор технічних наук, професор
Дніпровський державний технічний університет
Гуляев Виталий Михайлович
доктор технических наук, профессор
Днепровский государственный технический университет
Huliaiev Vitalii
Doctor of Technical Science, Professor
Dniprovsk State Technical University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4318

РОЗВИТОК КОРМОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ВАЖІЛЬ В ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

РАЗВИТИЕ КОРМОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УКРАИНЕ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ РЫЧАГ В ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

DEVELOPMENT OF FOREIGN INDUSTRY IN UKRAINE AS AN EFFICIENT IMPORTANCE IN THE FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

Анотація. *В статті охарактеризовано сучасний стан кормового виробництва країни, розкрито проблематику промисловості, тенденції розвитку та особливості інтенсифікації. Надано статистичні дані про зміни посівних площ в Україні та провідних виробників корму для сільськогосподарської худоби. Представлено напрямки та обґрунтування розвитку виробництва корму для тварин та птахів. Встановлено що спостерігається часткове зменшення посівних площ кормових культур та овочів відкритого типу насаджень.*

Також на підставі аналізу отриманих даних стосовно виробників комбікормів в Україні спостерігається тенденція до зменшення ринку власної продукції сільськогосподарського сектору та підвищення імпорту.

В даний час на ринку кормової продукції України спостерігається зниження темпів виробництва, яке у свою чергу потягне за собою економіку усього АПК. В даний час, в нашій країні виробники комбікормів не приділяють великої уваги щодо якості виготовленої продукції. В основному комбікорми вітчизняних виробників мають у собі такі складові: зернова частина становить у середньому понад 70%, що значно вище за рекомендації стандартів ЄС. Але через відсутність необхідних компонентів комбікорми не збалансовані, не насичені біологічно активними речовинами. Також недостатній технологічний рівень переробки,

лише 20% продукції виготовляється у вигляді гранул та комбікормової крупки. Через низьку платоспроможність вітчизняних споживачів на внутрішньому ринку реалізується лише 80% вироблених комбікормів, та майже відсутній їх експорт. Виробництво комбікормів на сучасному етапі зосереджено на підприємствах, що входять до складу великих агрохолдингів і мають власні тваринницькі комплекси, які забезпечують їм стабільний збут. Стан, що склався, зумовлений незадовільним фінансовим положенням як галузі в цілому, так зокрема комбікормових підприємств та машинобудівних заводів, відсутністю економічно обґрунтованих механізмів його покращення. Тому удосконалення існуючої технології виробництва корму а також капітальні вкладення, матеріальні і трудові ресурси у період стабілізації виробництва вигідно сконцентрувати у першу чергу на реконструкції діючих комбікормових підприємств, впровадженні на них провідних технологій, конкурентоспроможного устаткування.

Ключові слова: *розвиток, біологічно активні речовини, економічна стабільність, аграрний комплекс.*

Аннотация. *В статье охарактеризовано современное состояние кормовой производства страны, раскрыто проблематику промышленности, тенденции развития и особенности интенсификации. Предоставлено статистические данные об изменениях посевных площадей в Украине и ведущих производителей корма для сельскохозяйственного скота.*

Представлены направления и обоснование развития производства корма для животных и птиц. Установлено, что наблюдается частичное уменьшение посевных площадей кормовых культур и овощей открытого типа насаждений. Также на основании анализа полученных данных о производителей комбикормов в Украине наблюдается тенденция к уменьшению рынка своей продукции сельскохозяйственного сектора и повышения импорта. В настоящее время на рынке кормовой продукции Украины наблюдается снижение темпов производства, в свою очередь повлечет за собой экономику всего АПК. В настоящее время, в нашей стране производители комбикормов не уделяют большого внимания к качеству выпускаемой продукции. В основном комбикорма отечественных производителей имеют в себе следующие составляющие: зерновая часть составляет в среднем более 70%, что значительно выше рекомендации стандартам ЕС. Но из-за отсутствия необходимых компонентов комбикорма не сбалансированы, не насыщены биологически активными веществами. Также недостаточный технологический уровень переработки, только 20% продукции производится в виде гранул и комбикормовой крупки. За низкой платежеспособности отечественных потребителей на внутреннем рынке реализуется лишь 80% производимых комбикормов, и почти отсутствует их экспорт.

Производство комбикормов на современном этапе сосредоточено на предприятиях, входящих в состав крупных агрохолдингов и имеют собственные животноводческие комплексы, которые обеспечивают им стабильный сбыт. Состояние сложившегося обусловлен неудовлетворительным финансовым положением как отрасли в целом, так в частности комбикормовых предприятий и машиностроительных заводов, отсутствием экономически обоснованных механизмов его улучшения. Поэтому совершенствование существующей технологии производства корма а также капитальные вложения, материальные и трудовые ресурсы в период стабилизации производства выгодно сконцентрировать в первую очередь на реконструкции действующих комбикормовых предприятий, внедрении на них передовых технологий, конкурентоспособного оборудования.

Ключевые слова: *развитие, биологически активные вещества, экономическая стабильность, аграрный комплекс.*

Summary. *The article describes the current state of forage production in the country, reveals the problems of industry, trends of development and features of intensification. The statistical data on changes in sown area in Ukraine and leading producers of feed for farm animals are provided. The directions and substantiation of development of production of feed for animals and birds are presented. It has been established that there is a partial decrease in the sown areas of fodder crops and open-type vegetable plants. Also, based on the analysis of the data on feed manufacturers in Ukraine, there is a tendency towards a decrease in the market of own agricultural products and an increase in imports. At present, the Ukrainian market of fodder production is showing a decline in production, which in turn will entail the economy of the whole agro-industrial complex.*

At present, in our country, feed producers do not pay much attention to the quality of manufactured products. In general, feed materials of domestic producers include the following components: the grain part is on average more than 70%, which is much higher than the recommendation of EU standards. But because of the lack of the necessary components, the feed is not balanced, not saturated with biologically active substances. Also, there is insufficient technological level of processing, only 20% of products are made in the form of granules and mixed fodder. Due to the low solvency of domestic consumers in the domestic market, only 80% of manufactured feed is sold, and their exports are almost non-existent. The production of feed fodder at the present stage is concentrated on enterprises that are part of large agroholdings and have their own livestock complexes, which provide them with stable sales. The current situation is due to unsatisfactory financial conditions for the industry as a whole, especially for feed mills and machine-building plants, and the lack of economically feasible mechanisms for its improvement. Therefore, improvement of the existing technology of feed production, as well as capital investments, material and labor resources during the period of stabilization of production should be advantageous to concentrate primarily on the reconstruction of existing feed-fed enterprises, the introduction of leading technologies and competitive equipment on them.

Key words: *development, biologically active substances, economic stability, agrarian complex.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У тваринництві неможливо досягти високих показників без вигодовування тварин якісним кормом. Виробництво корму в Україні відіграє важливу роль в розвитку промислового тваринництва країни та характеризується значними масштабами виробництва. Основна частка в годівлі тварин припадає на комбіновані корми.

Зубожіння вітчизняних сільгосппідприємств, обмеження обігових коштів та великі відсоткові ставки по кредитам призвело до скорочення поголів'я великої рогатої худоби, свиней, птиці, і як наслідок може призвести до незатребуваності кормовиробництва. Тому аналіз споживчого ринку та моніторинг економічної ситуації в сільськогосподарському секторі є основною задачею для подальшої перспективи розвитку сектора.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Економічній доцільності та ефективності сектору АПК присвячено безліч публікацій таких видатних діячів як І. В. Петриченко [1], Т. В. Воронько-Невіднича [2], Амонс С. Е [3], але сучасний огляд ринку виробництва комбікорму та кормових добавок не достатньо розкриті що й актуалізує дану статтю.

Формування цілей дослідження. Основною метою даної статті є огляд існуючого ринку комбікормової промисловості. Сучасний стан та перспективи розвитку. Досягнення поставленої мети буде проводитися за такими напрямками: розвиток виробництва комбікормової продукції України, аналіз ринку попиту за минулі роки, загальна динаміка виробництва кормів, та аналіз крупніших виробників кормової продукції в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Ще за часів СРСР в Україні була побудована потужна комбікормова промисловість. У 1990 р. працювало на повну потужність 500 підприємств по виробництву комбікормів та корму для сільськогосподарської худоби, у тому числі 102 державні заводи загальною потужністю 12 млн. тон і 411 міжгосподарських потужністю 10 млн. тон, які за рік виробляли 22 млн. тон комбікормів.

Міжгосподарські комбікормові заводи були побудовані, в основному, для виробництва комбікормів із використанням виготовлених державними підприємствами білково-вітамінних добавок, і лише незначна частина з них могла випускати стартерні та комбікорми у гранулах і брикетах. Після розпаду СРСР виробництво комбікормів в Україні значно знизилося, були порушені налагоджені зв'язки із колишніми республіками, що позначилося на експорті та імпорті цієї продукції для тваринництва. Зубожіння вітчизняних сільгосппідприємств призвело до скорочення поголів'я великої рогатої худоби, свиней, птиці, і, як наслідок, комбікорм виявився незатребуваним [4].

На той час дані обсяги виробництва комбікормової промисловості повністю забезпечували потребу сільськогосподарських кооперативів. Тобто майже 31–33 млн. голів умовного поголів'я великої рогатої худоби. Котра на той час утримувалась в сільськогосподарських угіддях [5].

За роки незалежності України комбікормова промисловість не раз переживала кризові явища.

Найбільш негативними з них були: різке підвищення цін на сировину для комбікормового виробництва, відсутність регульованого порядку забезпечення сировиною підприємств та попиту на комбікормову продукцію. Джерела кормових ресурсів досить різноманітні, тому раціональне використання їх є одним з найважливіших завдань кормовиробництва. Основною складовою кормів є польове кормовиробництво, частка якого в структурі кормової бази в цілому по країні становить понад 85% [6].

Динаміку посівних площ основних сільськогосподарських культур наведено в табл. 1.

Аналізуючи дані табл. 1 слід відзначити що з 2013 року спостерігається скороченням посівних

Таблиця 1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур в Україні [7]

Рік	Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га					
	Зернові та зернобобові культури	цукрові буряки (фабричні)	соняшник	картопля	Овочі відкритого ґрунту	Кормові культури
2013	16210	280	5051	1388	483	2289
2014	14801	331	5257	1348	463	2101
2015	14739	237	5105	1291	440	1990
2016	14401	292	6073	1312	442	1932
2017	14624	316	6034	1323	439	1858

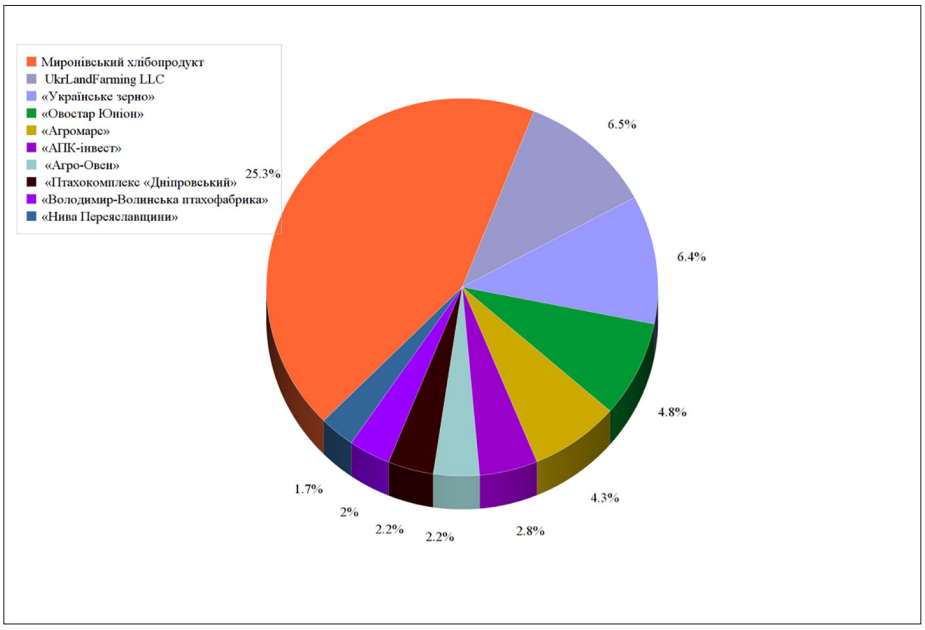

Рис. 1. Провідні виробники комбікормової продукції в Україні [5]

площ для овочів відкритого типу а також кормових культур. Але натомість збільшуються площі висіву соняшника, зернових та зернобобових культур, відновлюється висів цукрових буряків та картоплі.

Однак аналіз діяльності комбікормової промисловості за останні роки вказує на те, що виробництво кормів з кожним роком збільшується. Незважаючи на значні труднощі та проблеми, з якими стикається тваринництво, галузь зберігає значний потенціал для росту й інтенсивного розвитку. Відродження вітчизняного тваринництва, досягнення високої економічної ефективності виробництва продукції значної мірою залежить від забезпеченості їх високоякісними кормами.

Що стосується вітчизняного ринку виробників комбікормів то як відомо на ринку України працює близько 120 виробників комбікормів, виробничі потужності яких дозволяють випускати 12–15 млн. тонн на рік, проте вони завантажені лише на 30–35%. Провідними та наймаштабнішими виробниками комбікормів за минулий рік є наступні підприємства (рис. 1).

Експерти зауважують, що 2017 рік показав найгірші показники з виробництва комбікорму за останні 7 років. Так, незначний приріст (+3,7%) склали корми для ВРХ — до 592 тисяч тонн за даними Держстатистики. В цілому, за іншими трьома позиціями (корми для птиці, свиней та «не включені до інших категорій») тенденція у виробництві негативна [8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Комбікормова галузь є важливим елементом у відновленні тваринництва і цим самим стоїть на шляху забезпечення продовольчої безпеки країни. Зважаючи на високу перспективність галузі та на незаповненість даної ніші ринку, можна з упевненістю очікувати спрямування власних коштів підприємств на відновлення їх роботи. Іншим і не менш важливим джерелом фінансування мають стати державні кошти. напевно найважливішим джерелом фінансування комбікормової галузі має стати розробка ефективного кредитного механізму. Для відродження комбікормової промисловості необхідна повна модернізація виробництва, застосування нових технологій та автоматизації всіх процесів виробництва, а це говорить про великі капіталовкладення.

Також у зв'язку з високими цінами на зерно та енергоресурси, що складають основну частина затрат при виробництві комбікормів, у комбікормових заводів буде виникати потреба і у поповнені оборотних коштів. Отже, злагоджена державна політика та наявність дешевих кредитних ресурсів є основними передумовами у відновлені роботи підприємств комбікормової галузі і тваринництва взагалі.

Література

1. Ресурсний потенціал галузі кормовиробництва / І. В. Петриченко // Сталий розвиток економіки. — 2013. — № 5. — С. 186–191 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_5_24

2. Стан та особливості функціонування кормовиробництва як основа забезпечення розвитку в аграрному менеджменті / Т. В. Воронько Невіднича // Наук. пр. Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Полтава, 2013. — Вип. 2 (7). — Т. 2. — С. 79–83.

3. Амонс С. Е. Перспективи розвитку та підвищення ефективності кормовиробництва у господарствах Вінницької області / С. Е. Амонс, В. Я. Мельник // Зб. наук. праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. Вінниця, 2011. — № 2 (53). — Т. 3. — С. 75–84.

4. Мазуренко, О. В. Тенденції розвитку тваринництва в Україні / О. В. Мазуренко // Економіка АПК. — 2011. — № 8. — С. 16–21.

5. Ярославський О. Огляд ситуації на ринку комбікормів в Україні. Проект «Аграрна політика для людського розвитку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2003_01_04 1_03.pdf

6. Економіка і підприємництво, менеджмент / [С. М. Рогач, ТА. Гуцул, В. А. Ткачук та ін.]. К.: ЦП «Компринт», 2015. — 714 с.

7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

8. Газета АПК «Агробізнес Сьогодні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://agro-business.com.ua

References

1. Resursnyj potencial ghaluzi kormovyrobnyctva / I. V. Petrychenko // Stalyj rozvytok ekonomiky. — 2013. — # 5. — S. 186–191 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_5_24

2. Stan ta osoblyvosti funkcionuvannja kormovyrobnyctva jak osnova zabezpechennja rozvytku v aghrarnomu menedzhmenti / T. V. Voronjko Nevidnycha // Nauk. pr. Poltavsjkoji derzhavnoji aghrarnoji akademiji. Serija: Ekonomichni nauky. Poltava, 2013. — Vyp. 2 (7). — T. 2. — S. 79–83.

3. Amons S. E. Perspektyvy rozvytku ta pidvyshhennja efektyvnosti kormovyrobnyctva u ghospodarstvakh Vinnycjkoji oblasti / S. E. Amons, V. Ja. Meljnyk // Zb. nauk. pracj VNAU. Serija: Ekonomichni nauky. Vinnycja, 2011. — # 2 (53). — T. 3. — S. 75–84.

4. Mazurenko, O. V. Tendenciji rozvytku tvarynnyctva v Ukrajini / O. V. Mazurenko // Ekonomika APK. — 2011. — # 8. — C. 16–21.

5. Jaroslavsjkyj O. Oghljad sytuaciji na rynku kombikormiv v Ukrajini. Proekt «Aghrarna polityka dlja ljudsjkogho rozvytku» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2003_01_04 1_03.pdf.

6. Ekonomika i pidpryjemnyctvo, menedzhment / [S. M. Roghach, TA. Ghucul, V. A. Tkachuk ta in.]. K.: CP «Komprynt», 2015. — 714 s.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajiny [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua

8. Ghazeta APK «Aghrobiznes Sjoghodni» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://agro-business.com.ua

УДК 658:338.24

Міщук Євгенія Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет
Мищук Евгения Владимировна
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета, налогообложения,
публичного управления и администрирования
Криворожский национальный университет
Mishchuk Ievheniia
PhD in Economics, Associate Professor,
Kryvyi Rih National University
ORCID: 0000-0003-4145-3711

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4333

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИХ (НА ПРИМЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ)

EFFICIENCY OF ENSURING ECONOMIC SECURITY AND ITS COMPONENTS (ON THE EXAMPLE OF ECOLOGICAL SAFETY)

Анотація. *Актуальність статті обмовлена відсутністю єдиного підходу до оцінювання ефективності заходів із забезпечення економічної безпеки у цілому та кожної її складової окремо. Основними цілями статті є дослідження екологічної безпеки як складової економічної безпеки у контексті їх забезпечення на рівні підприємств та органів місцевого самоврядування з метою визначення ефективності здійснення відповідних заходів. Запропоновано економічний підхід до розуміння сутності екологічної безпеки, удосконалено її класифікацію.*

Досліджено шляхи забезпечення екологічної безпеки у системі «підприємство – держава». Заходи із забезпечення екологічної безпеки розглянуто на прикладі підприємств та органів місцевого самоврядування міста Кривий Ріг. Виявлено, що переважна частина цих заходів фінансуються за рахунок безпосередньо підприємств. Із бюджетів різних рівнів фінансується лише ті, що передбачені діяльністю виконкому міської ради та іншими органами публічної влади.

Обґрунтовано, що наслідки невиконання екологічного законодавства є прямими та (або) опосередкованими причинами зниження рівня економічної безпеки підприємств. Встановлено, що витрати на забезпечення економічної безпеки включають витрати на забезпечення кожного її виду. Показано, що витрати на екологічну безпеку підприємства складаються з трьох груп статей. Доведено, що такі витрати сприяють, більшою мірою, задоволенню потреб не самих підприємств, а їх внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів. Удосконалено термін «вартість безпеки».

Доведено існування взаємного діалектичного зв'язку між рівнем окремих складових економічної безпеки та економічної безпеки загалом на всіх рівнях їх ієрархії. Встановлено види такого взаємозв'язку. Виявлено темпоральне обмеження при взаємозв'язку економічної та екологічної безпеки. Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому та кожної її складової окремо, заснований на зіставленні розрахункової величини вартості економічної безпеки (або її окремої складової) для підприємства, і величини вартості цього виду безпеки для усіх стейкхолдерів підприємства (або їх окремої групи).

Ключові слова: *витрати, економічна безпека, екологічна безпека, екологічна програма, ефективність.*

Аннотация. *Актуальность статьи обусловлена отсутствием единого подхода к оценке эффективности мероприятий по обеспечению экономической безопасности в целом и каждой ее составляющей в отдельности. Основными целями статьи являются исследования экологической безопасности как составляющей экономической безопасности в контексте их обеспечения на уровне предприятий и органов местного самоуправления с целью определения эффективности осуществления соответствующих мероприятий. Предложено экономический подход к пониманию сущности экологической безопасности, усовершенствована ее классификация.*

Исследованы пути обеспечения экологической безопасности в системе «предприятие – государство». Мероприятия по обеспечению экологической безопасности рассмотрены на примере предприятий и органов местного самоуправления города Кривой Рог. Выявлено, что большая часть этих мероприятий финансируются за счет непосредственно предприятий. Из бюджетов различных уровней финансируется только те, которые предусмотрены деятельностью исполкома городского совета и другими органами публичной власти.

Обосновано, что последствия невыполнения экологического законодательства являются прямыми и (или) опосредованными причинами снижения уровня экономической безопасности предприятий. Установлено, что расходы на обеспечение экономической безопасности включают расходы на обеспечение каждого ее вида. Показано, что расходы на экологическую безопасность предприятия состоят из трех групп статей. Доказано, что такие расходы способствуют в большей степени удовлетворению потребностей не самих предприятий, а их внутренних и внешних стейкхолдеров. Усовершенствован термин «стоимость безопасности».

Доказано существование взаимной диалектической связи между уровнем отдельных составляющих экономической безопасности и экономической безопасности в целом на всех уровнях их иерархии. Установлены виды такой взаимосвязи. Выявлено темпоральное ограничение при взаимосвязи экономической и экологической безопасности. Предложен методический подход к оценке эффективности обеспечения экономической безопасности предприятия в целом и каждой ее составляющей отдельно, основанный на сопоставлении расчетной величины стоимости экономической безопасности (или ее отдельной составляющей) для предприятия, и величины стоимости этого вида безопасности для всех стейкхолдеров предприятия (или их отдельной группы).

Ключевые слова: *затраты, экономическая безопасность, экологическая безопасность, экологическая программа, эффективность.*

Summary. *The relevance of the article is due to the lack of a unified approach to assessing the effectiveness of measures to ensure economic security in general and each of its components separately. The main objectives of the article are to study environmental safety as a component of economic security in the context of their provision at the level of enterprises and local governments in order to determine the effectiveness of the implementation of relevant measures. An economic approach to understanding the essence of environmental safety has been proposed, its classification has been improved.*

The ways of ensuring environmental safety in the system «enterprise – state» are investigated. Measures to ensure environmental safety are considered on the example of enterprises and local authorities of the city of Krivoy Rog. It was revealed that most of these activities are funded directly by enterprises. From budgets of various levels, only those that are provided for by the activities of the executive committee of the city council and other public authorities are financed.

It has been substantiated that the consequences of non-compliance with environmental legislation are direct and (or) indirect causes of a decrease in the level of economic security of enterprises. It has been established that the costs of ensuring economic security include the costs of providing each of its types. It is shown that the costs of environmental safety of an enterprise consist of three groups of items. It has been proven that such expenses contribute to a greater degree to meeting the needs of not the enterprises themselves, but their internal and external stakeholders. The term «cost of security» has been improved.

The existence of a mutual dialectic connection between the level of individual components of economic security and economic security as a whole at all levels of their hierarchy has been proved. The types of such relationships are established. Revealed temporal restriction in the relationship of economic and environmental security. A methodical approach to assessing the effectiveness of ensuring the economic security of the enterprise as a whole and each of its components separately is proposed, based on a comparison of the estimated value of the economic security value (or its separate component) for the enterprise, and the value of the cost of this type of security for all the enterprise's stakeholders).

Key words: *costs, economic security, environmental safety, environmental program, efficiency.*

Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки в Україні закріплено на законодавчому рівні: згідно ст. 16 Конституції України «екологічна безпека і екологічна рівновага на території України, збереження генофонду народу є обов'язком держави» [1]. Водночас рівень

екологічної безпеки в нашій країні від макро- та мікро- рівнів до безпеки окремої людини залишається на доволі низьким. При цьому екологічна безпека може бути як однією зі складових економічної безпеки (у зв'язку з чим в окремих працях застосовується термін «екологічна складова» економічної безпеки), так і самостійним видом безпеки. Відтак серед науковців таке структурування залишається дискусійним, що відповідно впливає на відсутність єдиного інструментарію оцінювання ефективності заходів із забезпечення як економічної безпеки загалом, так і окремої її складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічної безпеки є предметом дослідження науковців з різних галузей знань: економіки, державного управління, правознавства, географії, політології та соціології [2, с. 206]. Найбільше наукових праць присвячено екологічній безпеці як складової національної безпеки держави. Проте останнім часом фокус науковців спрямовано і на мікрорівень. Серед учених, які зробили вагомий вклад у розвиток теорії та практики екологічної безпеки, на наш погляд, слід назвати такі прізвища: Н. Ф. Реймерс [3], К. Гофман [6], М. І. Хилько [7], М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін. [8], А. В. Степаненко [9, с. 77], А. Е. Омаров [10]. Визнаючи вагомість їх наукового вкладу відмітимо, що не достатньо розкритими залишилися питання диференціації екологічної безпеки за її видами, взаємозв'язок із економічною безпекою та її іншими складовими, а також питання оцінювання ефективності їх забезпечення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): дослідження екологічної безпеки як складової економічної безпеки у контексті їх забезпечення на рівні підприємств та органів місцевого самоврядування з метою визначення ефективності здійснення відповідних заходів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо визначення екологічної безпеки без прив'язки до конкретної галузі знань відповідно до періоду їх появи (табл. 1).

Отже, екологічна безпека може бути охарактеризована як процес (тобто сукупність дій), як стан, як здатність, як якісна характеристика, а також одночасно як стан і процес. Останню точку зору вважаємо більш влучною. У роботі [10, с. 139] диференційовано чотири підходи до розуміння сутності екологічної безпеки (табл. 2).

Слід звернути увагу на те, що згідно ст. 1 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», до наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення віднесено, поряд з іншими, «будь-які ймовірні наслідки для ... матеріальних активів...» [11], а в роботі [12, с. 131] автори прямо вказують на необхідність «абстрагування від ототожнення поняття екологічної безпеки з охороною навколишнього природного середовища та врахування його соціально-економічної суті, що дозволить оптимально розкрити його суть». У зв'язку з цим, пропонуємо додатково виокремити економічний підхід до розуміння сутності екологічної безпеки, згідно якого об'єктами екологічної безпеки будуть фінансово-економічні показники та грошові потоки фізичних осіб — стейкхолдерів підприємства, юридичних осіб — стейкхолдерів підприємства, самого підприємства, регіонів та країни.

Отже, вважаємо, що в екологічній безпеці (яка, очевидно, має ієрархічну структуру: від безпеки держави до безпеки окремої людини) з метою її подальшого оцінювання та забезпечення підґрунтям слід визнати екологічну безпеку підприємства, оскільки саме воно є її ключовим генератором. Тому вважаємо цілком доречним екологічну безпеку структурувати таким чином: екологічна безпека підприємства (як юридичної особи); екологічна безпека власників підприємства (можуть бути як юридичними, так і фізичними особами); екологічна безпека персоналу підприємства (фізичні особи); екологічна безпека покупців підприємства (можуть бути як юридичними, так і фізичними особами); екологічна безпека зовнішніх стейкхолдерів підприємства — юридичних осіб: постачальників, кредиторів, інвесторів, а також екологічна безпека держави. Слід указати, що названі види екологічної безпеки здійснюють взаємний вплив. Так, наприклад, без сумніву, екологічна безпека окремого підприємства здійснює влив на екологічну безпеку його персоналу, але й екологічна безпека персоналу здійснює зворотній вплив. Те саме стосується й інших видів не тільки екологічної безпеки як окремої частини економічної безпеки, але й кожної іншої частини останньої (фінансової, інвестиційної та інших). Ураховуючи, що згідно ст. 1 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» «громадськість — одна чи більше фізичних або юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи» [14], то доцільно об'єднати перелічені вище види екологічної безпеки фізичних і юридичних осіб (окрім безпосередньо підприємства — об'єкта дослідження та держави) у групу «екологічна безпека громадськості».

Серед науковців відсутній єдиний погляд на доцільність синтезу екологічної та економічної безпеки та їх взаємозв'язку. Окремі науковці розглядають еколого-економічну безпеку як «стан системи, що характеризується збалансуванням між цілями розвитку соціально-економічної системи

та негативними наслідками від її дії на довкілля з урахуванням впливу дестабілізуючих факторів захищеності від негативного екологічного впливу з урахуванням досягнення економічних цілей соціально-економічної системи» [13]. На наш погляд, на рівні підприємств систему забезпечення екологічної безпеки можна розглядати як підсистему більш загальної системи: забезпечення економічної безпеки.

Таблиця 1

Окремі визначення екологічної безпеки відповідно до хронології їх появи

Рік	Автор і джерело	Визначення екологічної безпеки
1990	Н.Ф. Реймерс [3]	Сукупність дій, станів і процесів, які прямо чи побічно не призводять до суттєвих збитків (або загроз таких збитків), що завдаються природному середовищу, окремим людям і людству в цілому.
1991	ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]	Стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.
1993	ДСТУ 2156–93 «Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення» [5]	Відсутність дій, станів та процесів, які прямо чи непрямо призводять до суттєвих збитків для навколишнього середовища, населення та матеріальних об'єктів.
1998	К. Гофман [6]	Ступінь адекватності екологічних умов завданням збереження здоров'я населення і забезпечення тривалого стійкого соціально-економічного розвитку.
1999	М.І. Хилько [7]	Такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, забезпечуються регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршення стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя та здоров'я особи, суспільства, яка потребує чіткої конституалізації в чинному законодавстві України.
2014	М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін. [8]	1) здатність системи «довкілля — соціум — економіка» зберігати рівновагу і збалансованість на основі динамічного відновлення і самовдосконалення, протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам та забезпечувати прийнятні рівні ризику життєдіяльності населення і стійкості соціально-економічного розвитку, а також відтворення природного і соціально-економічного потенціалу; 2) якісна характеристика системи, при якій відсутня загроза нанесення збитку природному середовищу і здоров'ю населення, нормальному розвитку соціально-економічних процесів, як прийнятний соціально-економічний рівень захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, світової спільноти від загроз і негативних змін (деградації) навколишнього середовища антропогенного і стихійного характеру.
	А. В. Степаненко [9, с. 77]	Складова національної безпеки, що забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, що створюються антропогенними чи природними факторами.

Джерело: складено автором на основі аналізу праць [3–9]

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «екологічна безпека»

Назва підходу	Зміст підходу
Антропоцентричний	Екологічну безпеку розглядають як стан захищеності виключно людини і суспільства.
Ресурсно-антропоцентричний	Об'єктами забезпечення екологічної безпеки є людина і природні ресурси.
Антропо-біоцентричний	Об'єктами гарантування екологічної безпеки виступають людина і біоресурси.
Комплексний підхід	Враховує три попередні підходи. В такому підході реципієнтами є екосистеми, людина та природні ресурси, що дозволяє акцентувати увагу на забезпеченні збалансованого розвитку складових екологічної безпеки.

Джерело: складено автором на основі праці [10, с. 139]

Найбільш очевидним є зв'язок екологічної та економічної безпеки підприємств через систему економічних механізмів, які встановлено на законодавчому рівні (табл. 3).

Серед усіх міст України, найбільше занепокоєння викликає у нас екологічна безпека м. Кривий Ріг. Так, за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області за 2015 р. у загальному обсязі викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря по Дніпропетровській області (723,9 тис. тонн) викиди в повітря по м. Кривий Ріг склали 45% (327,032 тис. тонн). У 2018 р. перелік підприємств, що найбільше впливав на екологічну безпеку складався з десяти найменувань (табл. 4).

У м. Кривий Ріг, як і в багатьох інших містах України, розроблено та впроваджено «Міську програму вирішення екологічних проблем м. Кривий Ріг та поліпшення стану навколишнього природного середовища на 2016–2025 роки» (далі — екологічна програма). Для реалізації її заходів передбачається, в основному, залучення власних коштів підприємств. Крім цього, їх фінансування здійснюватиметься за рахунок інших джерел, у тому числі бюджетів різного рівня, не заборонених чинним законодавством України. Орієнтовні загальні обсяги фінансування заходів програми — 6,025 млрд. грн. За першим етапом — 3,584 млрд. грн: у тому числі 2,314 млрд. грн. за рахунок власних коштів підприємств та 1,270 млрд. грн. за рахунок бюджетів усіх

Таблиця 3

Шляхи забезпечення екологічної безпеки через застосування окремих економічних механізмів у системі «підприємство — держава»

Стаття	Зміст економічного механізму
Закон України «Про охорону навколишнього середовища» [4]	
ст. 41	а) взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів; б) визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; в) встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище; г) встановлення ставок екологічного податку; д) надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; е) відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону природного середовища.
Ст. 43	Збори за спеціальне використання природних ресурсів.
Ст. 44	Збори за забруднення навколишнього середовища.
Ст. 45	Збори за погіршення якості природних ресурсів.
Ст. 47	Організація і діяльність екологічних фондів.
Ст. 48	Стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища шляхом надання податкових та кредитних пільг, інших фінансових механізмів.
Ст. 49	Екологічне страхування.
Закон України «Про охорону атмосферного повітря» [15]	
Ст. 10	Обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності щодо охорони атмосферного повітря.
Податковий Кодекс України [16]	
Ст. 14.1.57	Екологічний податок — загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року.
Розділ VIII. Ст. 240–250	Екологічний податок: платники; об'єкти та база оподаткування; ставки за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти; за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах; за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені); за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк; порядок обчислення податку; порядок подання податкової звітності та сплати податку.

Джерело: складно автором на основі аналізу [4; 15; 16]

рівнів; за другим етапом — 2,441 млрд. грн: у тому числі 1,022 млрд. грн. за рахунок власних коштів підприємств та майже 1,419 млрд. грн. за рахунок бюджетів усіх рівнів.

У межах її впровадження у І півріччі 2018 р. на реалізацію програмних заходів направлено 1215,7 млн. грн., які були розподілено наступним чином (табл. 5).

Таблиця 4

Підприємства, що здійснюють найбільший влив на власну екологічну безпеку та їх стейкхолдерів і регіону

Назва підприємства	Вплив на стан атмосферного повітря	Вплив на стан навколишнього природного середовища по розміщенню промислових відходів
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	+	+
ПАТ «ПІВДГЗК»	+	+
ПРАТ «ПІВНГЗК»	+	+
ПРАТ «ЦГЗК»	+	+
ПРАТ «ХайдельбергЦемент Україна»	+	
ПРАТ «ІНГЗК»	+	+
ПАТ «Кривбасзалізрудком»	+	+
ПРАТ «ЄВРАЗ СУХА БАЛКА»	+	
ТОВ «МЕТІНВЕСТ — Криворізький ремонтно-механічний завод»	+	
СП ПРАТ «ММК ім. Ілліча» ГЗК «УКРМЕХАНОБР»	+	

Джерело: систематизовано автором за даними [17]

Таблиця 5

Розподіл коштів на покращення екологічної безпеки в межах екологічної програми м. Кривий Ріг (І півріччя 2018 р.)

Назва заходів	Сума, млн. грн
1. Природоохоронні заходи за рахунок власних коштів підприємств:	1193,3
1.1 на охорону та поліпшення стану атмосферного повітря	450,1
1.2 на охорону та раціональне використання водних ресурсів –	108,2
1.3 на заходи щодо поводження з відходами та раціональне використання земель — 626,9 млн. грн.;	
1.4 на заходи щодо раціонального використання надр	0,4
1.5 на заходи щодо розбудови та вдосконалення системи моніторингу навколишнього природного середовища –	5,8
1.6 на заходи щодо охорони, збереження об'єктів природно-заповідного фонду, озеленення	1,9
2. За рахунок коштів міського фонду охорони (станом на 01.07.2018) проведено фінансування:	20,6
2.1 проектування та будівництво каналізаційних мереж	4,5
2.2 реалізація заходів із поліпшення екологічного та гідрологічного стану водойм	0,4
2.3 придбання обладнання для збирання, транспортування та складування побутових відходів	1,5
2.4 заходи щодо озеленення території міста	13,0
2.5 моніторинг навколишнього природного середовища міста	1,2
3. За рахунок коштів міського бюджету на КПТМ «Криворіжтепломережа» роботи з модернізації котельної (на вул. Свято-Миколаївська,18) із заміною малоефективних пальників та автоматики на 2-х котлах КВГ-6,5 і ТВГ-8 з впровадженням схем частотного регулювання на димососах.	1,5
4. За рахунок субвенції з міського бюджету державному бюджету (розпорядник коштів та замовник робіт — Дніпропетровське обласне управління водних ресурсів) розробляється проектна документація заходу «Поліпшення гідрологічного режиму та екологічного стану р. Саксагань у межах м. Кривого Рогу — капітальний ремонт» (у тому числі проектування)».	0,3

Джерело: систематизовано автором заданими [17]

Згідно ст. 42. Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів. При цьому державний та міський природоохоронні фонди можуть формуватися за рахунок збору за забруднення навколишнього природного середовища та інших надходжень, не заборонених чинним законодавством (табл. 6).

Отже, проаналізовані дані щодо фінансування заходів із забезпечення екологічної безпеки за напрямами, визначеними у міській екологічні програмі, дозволяють зробити висновки про те, що левова частина фінансується за рахунок самих підприємств. Із бюджетів різних рівнів фінансується лише окремі заходи, передбачені діяльністю виконкому міської ради та іншими органами публічної влади.

Міською екологічною програмою до виконання підприємствами передбачено 48 заходів у сфері охорони та поліпшення стану атмосферного повітря. Проте ряд програм залишилися невиконаними (табл. 7–8).

Таблиця 6

Окремі заходи із забезпечення екологічної безпеки та обсяги й джерела їх фінансування (згідно даних екологічної програми м. Кривий Ріг на 2016–2025 роки)

Зміст заходів з виконання завдання	Орієнтовні обсяги фінансування заходів, тис. грн		
	Джерела фінансування	I етап 2016–2020 рр.	II етап 2021–2025 рр.
1	3	4	5
Виконавці: ПРАТ «ПівнГЗК», «ЦГЗК», «ІнГЗК», ПАТ «ПівдГЗК», «АрселорМіттал Кривий Ріг», ГЗК «Укрмеханобр» ПРАТ «ММК ім. Ілліча»			
Щорічне виконання заходів зі скорочення викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря при проведенні масових вибухів.	Загальний обсяг, у т.ч.	113288,275	106860,195
	державний бюджет	-	-
	обласний бюджет	-	-
	місцевий бюджет	-	-
	інші джерела	113288,275	106860,195
Виконавці: ПРАТ «ПівнГЗК», «ЦГЗК», «ІнГЗК», «Євраз Суха Балка», ПАТ «ПівдГЗК», «АрселорМіттал Кривий Ріг», «Кривбасзалізрудком», «ХайдельбергЦемент Україна», ГЗК «Укрмеханобр» ПРАТ «ММК ім. Ілліча»			
Комплекс заходів з пилопригнічення відвалів, складів продукції, проммайданчиків, у тому числі з використанням зв'язуючих речовин	Загальний обсяг, у т.ч.	79871,94	67271,94
	державний бюджет	-	-
	обласний бюджет	-	-
	місцевий бюджет	-	-
	інші джерела	79871,94	67271,94
Комплекс заходів з пило-пригнічення автошляхів, вулиць житлових масивів в зоні впливу виробничої діяльності та що межують із санітарно-захисними зонами підприємств	Загальний обсяг, у т.ч.	5095,91	4718,99
	державний бюджет	-	-
	обласний бюджет	-	-
	місцевий бюджет	-	-
	інші джерела	5095,91	4718,99
Виконавці: Виконком Криворізької міської ради, Дніпропетровське обласне управління водного господарства			
Комплексні дослідження, розробка проектних рішень та реалізація заходів з поліпшення екологічного та гідрологічного стану водойм, річок Інгулець та Саксагань у межах м. Кривий Ріг	Загальний обсяг, у т.ч.	50500	50500
	державний бюджет	10100	10100
	обласний бюджет	27775	27775
	місцевий бюджет	12625	12625
	інші джерела	-	-
Виконавець: Виконком Криворізької міської ради			
Заходи із захисту від підтоплення, у т.ч. спорудження дренажних та зливових мереж	Загальний обсяг, у т.ч.	50000	70000
	державний бюджет	10000	14000
	обласний бюджет	27500	38500
	місцевий бюджет	12500	17500
	інші джерела	-	-

Таблиця 7

Не виконані заходи щодо підвищення екологічної безпеки на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», передбачені міською екологічною програмою та відповідні їм заходи, ініційовані виконкомом Криворізької міської ради

Назва невиконаного заходу	Назва заходу, ініційованого виконкомом
1. Викиди цього підприємства якого в атмосферне повітря становлять 75% від загального обсягу викидів по місту є виконавцем 20 повітроохоронних заходів, з яких 4 заходи, термін реалізації яких минув в 2017 році, не виконані	Звернення до Міністерства екології та природних ресурсів України, та ініціювання вирішення в межах повноважень питання стосовно здійснення комплексної перевірки ПАТ «АрселорМіттал КривийРіг», в т.ч. — дотримання умов дозволу. Отримана від Міністерства відповідь з інформацією Державної екологічної інспекції України підтверджує факти не допуску інспекції до перевірок ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»: планової (02.10.2017р.) та позапланових (вересень, жовтень, грудень 2017 р. та січень 2018р.), зокрема в рамках кримінального провадження за зверненням Дзержинського районного суду м. Кривий Ріг; свідчать про відсутність інформації про стан виконання ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» природоохоронних заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин.
1.1 не завершено пусконалагоджувальні роботи на газоочисній установці (далі — ГОУ) конвертеру № 4, будівництво якої проведено в межах реконструкції конверторного цеху	
1.2 не підтверджено декларацією про готовність до експлуатації об'єкту «Будівництво УБВК та впровадження природоохоронних заходів при реконструкції коксової батареї № 5» у коксовому цеху № 1	
1.3 не виведено з експлуатації двохваний сталеплавильний агрегат № 6 мартенівського цеху та ДП-5	
1.4 У межах оптимізації автотранспортного парку виведено з експлуатації 14 вантажних та два легкових автомобіля, які не відповідають екологічним нормам, придбано 13 автомобілів.	

Джерело: систематизовано автором за даними [17]

Відтак у результаті невиконання заходів із підвищення екологічної безпеки на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» не підтверджено екологічний ефект — зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на 5 тис.тонн. після проведених у 2017 р. ремонтних робіт, наладки режимів та технології виробництва сталі на прямотоці двохванного сталеплавильного агрегату — 6. За умовами дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (від 28.12.2016 № 121100000–38) експлуатація двохваного сталеплавильного агрегату — 6 мартенівського цеху можлива до 31.12.2020 р. за умови виконання заходу по вдосконаленню технології виробництва сталі на двохванному сталеплавильному агрегаті — 6 до 31.12.2017, що забезпечить зменшення обсягів викидів на 5 тис. тонн. У разі невиконання даного заходу та недосягнення очікуваного результату стосовно зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин до 31.12.2017 двохванний сталеплавильний агрегат-6 підлягає виведенню з експлуатації з 01.01.2018 р. Крім того, згідно даними управління екології виконкому Криворізької міської ради викликає ряд питань реалізація ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» заходу «Уведення в дію машини безперервного лиття заготовок № 2 (конвертерний цех)», що відповідає п. 1.14.2 екологічної програми м. Кривий Ріг. За інформацією ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» нова стратегія потребує вводу двох машини безперервного лиття заготовок № 2 і № 3, що збільшить потужність об'єкта на 300% (4,0 млн. тонн безперервно литої заготовки на рік при існуючій потужності станом на сьогодні 1,2 млн. тонн на рік). При цьому виведення з експлуатації будь-якого джерела викидів не планується. Це означає, що при впровадженні нової технологічної лінії другої і третьої машин втричі зросте навантаження машини безперервного лиття заготовок на довкілля. У порушення чинного природоохоронного законодавства за відсутності висновку Міністерства екології та природних ресурсів України з оцінки впливу на довкілля без якої забороняється розпочинати провадження планованої діяльності (повідомлення про плановану діяльність оприлюднено в Реєстрі ОВД Міністерства 07.06.2018 р.) влаштовуються фундаменти та монтуються сваї для складу заготовок та водопідготовки, підготовлено майданчик під будівельно-монтажні роботи газоочисної установки.

Крім того, не виконані заходи щодо підвищення екологічної безпеки на ПРАТ «ХайдельбергЦемент Україна» (табл. 8).

При визначенні ефективності заходів з економічної безпеки підприємств та її складових (у т.ч. екологічної) пропонуємо змістити акценти із загроз — на наслідки. Відтак, наслідки невиконання

Таблиця 8

Не виконані заходи щодо підвищення екологічної безпеки на ПРАТ «ХайдельбергЦемент Україна», передбачені міською екологічною програмою та відповідні їм заходи, ініційовані виконкомом Криворізької міської ради

Назва невиконаного заходу	Назва заходу, ініційованого виконкомом
1. Не виконано у терміни, встановлені Міською екологічною програмою (2016–2017 роки) заходи, які передбачені дозволом на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами:	Ініціював перед Міністерством екології та природних ресурсів України розгляд питання щодо дотримання підприємством умов дозволу та вжиття відповідного заходу реагування.
1.1 реконструкція електрофільтру сушильного барабану № 4 (експлуатацію обладнання призупинено)	
1.2 установка нового фільтру на цементному млині № 2	
1.3 перехід на альтернативні види палива	
2. Замість модернізації або реконструкції проведено капітальний ремонт електрофільтру холодильника клінкеру.	
3. Відсутнє підтвердження ефективності проведеного заходу Державною екологічною інспекцією у Дніпропетровській області	

Джерело: систематизовано автором за даними [17]

екологічного законодавства є прямими та (або) опосередкованими причинами зниження рівня економічної безпеки підприємств (табл. 9).

Згідно ст. 16. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [14] рішення про тимчасову заборону (зупинення) або припинення діяльності підприємств у разі порушення ними законодавства про оцінку впливу на довкілля приймається виключно судом за позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, його територіальних органів або за позовом інших осіб, права та інтереси яких порушено.

Отже, вважаємо, що витрати на забезпечення економічної безпеки включають витрати на забезпечення кожного її виду, у т.ч. екологічної безпеки. У свою чергу, витрати на екологічну безпеку підприємства складаються з трьох груп статей: витрати на заходи, встановлені у нормативно-правових актах країни (наприклад ті, що показані в табл. 3) у т.ч. сплата податкових платежів, витрати на заходи, передбачені міською екологічною програмою, а також витрати (у т.ч. різного роду відшкодування), понесені унаслідок невиконання вищеназваних заходів (державного, регіонального та міського регламентування). Водночас слід указати, що такі витрати сприяють, більшою мірою, задоволенню потреб не самих підприємств, а їх стейкхолдерів. Іншими словами, здійснення витрат підприємств на забезпечення екологічної безпеки є властивістю задовольняти потреби громадськості в екологічній безпеці. У такому формулюванні використовуване нами поняття «витрати» трансформується у категорію «вартості». Тому пропонуємо вживати термін «вартість безпеки» (економічної, екологічної тощо), що одночасно є показником.

Для визначення ефективності економічної безпеки підприємства та кожної її складової окремо пропонуємо застосовувати коефіцієнт вартості безпеки (Квб), який визначатиметься відношенням витрат на економічну безпеку у цілому (або кожну її складову окремо) для підприємства до вартості безпеки, визначеної для стейкхолдерів загалом (та/або) окремої їх групи. При цьому якщо окремі витрати на підтримання (забезпечення безпеки) здійснюється у межах довгострокового інвестиційного проекту, то величину цих витрат (та/або загальну суму інвестицій) слід дисконтувати, тобто привести до одного моменту часу: початку впровадження інвестиційного проекту. Граничним значенням цього коефіцієнту є одиниця; при її перевищенні слід зробити висновок про недоцільність окремих із понесених витрат на забезпечення економічної безпеки загалом (або її окремої складової).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, існує взаємний діалектичний зв'язок між рівнем екологічної та економічної безпеки на всіх рівнях їх ієрархії. Його вид може бути як прямим, так і нелінійним. Крім того, усі інші складові економічної безпеки (фінансова, інвестиційна, виробнича тощо) також здійснюють взаємний вплив не тільки у цілому на загальний рівень економічної безпеки, але й одна на одну, у тому числі на екологічну безпеку. Зокрема, при підвищенні рівня екологічної безпеки (через збільшення витрат на її забезпечення) може бути знижений рівень еконо-

Таблиця 9

Причини зниження економічної безпеки підприємств через недотримання екологічного законодавства

Причина, джерело	Зміст
Тимчасова заборона (зупинка) діяльності (до виконання встановлених у висновку з оцінки впливу на довкілля екологічних умов зупиняється експлуатація підприємства чи окремих його цехів (дільниць) і одиниць обладнання); ст. 16 [14].	Діяльність підприємств тимчасово забороняється (зупиняється) у разі порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля, зокрема у разі недотримання під час провадження господарської діяльності, експлуатації об'єктів, інших втручань у природне середовище і ландшафти, у тому числі з видобуванням корисних копалин, використанням техногенних родовищ корисних копалин, екологічних умов, передбачених у висновку з оцінки впливу на довкілля, рішенні про провадження планованої діяльності та проектах будівництва, розширення, перепрофілювання, ліквідації (демонтажу) об'єктів, інших втручань у природне середовище і ландшафти, у тому числі з видобуванням корисних копалин, використанням техногенних родовищ корисних копалин, а також змін у цій діяльності або подовження строків її провадження, — до моменту забезпечення виконання таких екологічних умов.
Припинення діяльності (повністю припиняється експлуатація підприємства чи окремих його цехів (дільниць) і одиниць обладнання); ст. 16 [14].	Підставою для припинення діяльності підприємства чи окремих його цехів (дільниць) і одиниць обладнання є провадження планованої діяльності, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, без здійснення такої оцінки та отримання рішення про провадження планованої діяльності або систематичні порушення у сфері оцінки впливу на довкілля, що не можуть бути усунені з технічних, економічних або інших причин.
Обмеження, тимчасова заборона (зупинення) або припинення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і впливу фізичних та біологічних факторів на його стан; ст. 12 [15].	Господарська чи інші види діяльності, пов'язані з порушенням умов і вимог до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на його стан, передбачених дозволами, може бути обмежена, тимчасово заборонена (зупинена) або припинена відповідно до законодавства. (Очевидно, що для окремих промислових підприємств рівнозначне зупинці їх діяльності — примітка автора статті).

Джерело: систематизовано автором за результатами аналізу законів [14–15]

мічної безпеки (через влив її фінансової складової (зниження фінансової безпеки), а також погіршення інвестиційної безпеки у разі впровадження інвестиційного проекту із сумнівними показниками окупності); при підвищенні економічної безпеки (за рахунок економії коштів на природоохоронні заходи — покращення фінансової безпеки) може бути погіршена екологічна безпека і так далі. Останній приклад також ілюструє темпоральне обмеження при взаємозв'язку економічної та екологічної безпеки: підприємство не в змозі економити на заходах із забезпечення екологічної безпеки в стратегічному аспекті, оскільки у довгострокову періоді це призведе до погіршення економічної безпеки через штрафи, додаткові витрати, погіршення репутації та аж до припинення діяльності. Крім того, запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому та кожної її складової окремо, заснований на зіставленні розрахункової величини вартості економічної безпеки (або її окремої складової) для підприємства, і величини вартості цього виду безпеки для усіх стейкхолдерів підприємства (або їх окремої групи). У структурі екологічної безпеки підприємства, поряд із такою складовою як екологічна безпека стейкхолдерів, важливу роль посідає екологічна безпека його діяльності та екологічна безпека продукції (яка також має економічне підґрунтя: ціноутворення, обсяги збуту тощо). Їх окрема оцінка та поєднання в одному інтегральному показнику економічної безпеки є напрямком нашого подальшого дослідження.

Література

1. Конституція України [прийнято Верховною Радою 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Хлобистов Є. В., Жарова Л. В., Кобзар О. М. Екологічна безпека стратегічного потенціалу динаміки розвитку продуктивних сил регіонів України. Механізм регулювання економіки. — 2008. — № 3. — Т. 2. — С. 206–214.

3. Реймерс Н. Ф. Природопользование: словарь-справочник. — Москва: Мысль, 1990. — 637 с.

4. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України [прийнято Верховною Радою 25 червня 1991 р., № 1264-XII] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page

5. ДСТУ 2156–93: Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення. — 1993. — 17 с.

6. Гофман К. Г. Экономика природопользования (из научного наследия). Москва: Эдиториал УРСС, 1998. — 269 с.

7. Хилько М. І. Екологічна політика. Київ: Абрис, 1999. — 363 с.

8. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі: монографія / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін. / за науковою редакцією д.е.н., проф., академіка НААН України М. А. Хвесика. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. — 340 с.

9. Степаненко А. В. Еколого-економічні стратегії в системі забезпечення екологічної безпеки. Наука та наукознавство. — 2014. — № 4. — С. 77–89.

10. Омаров А. Е. Екологічна безпека як чинник національної безпеки держави. Вісник національного університету цивільного захисту України. — 2016. — Випуск 2 (5). — С. 132–141.

11. Про стратегічну екологічну оцінку: закон України [прийнято Верхов. Радою 20 березня 2018 р., № 2354-VIII] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19

12. Дудюк В. С., Гобела В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки // Науковий вісник НЛТУ України. — 2015. — Вип. 25.5. — с. 130–135.

13. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія / І. О. Александров, О. В. Половян, О. Ф. Коновалов, О. В. Логачова, М. Ю. Тарасова; за заг. ред. д-ра екон. наук І. О. Александрова / НАН України. Донецьк: Вид-во Інститута економіки промисловості, 2010. — 204 с.

14. Про оцінку впливу на довкілля: закон України [прийнято Верховною Радою 23 травня 2017 р., № 2059-VIII] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19

15. Про охорону атмосферного повітря: закон України [прийнято Верховною Радою 16 жовтня 1992 р., № 2707-XII] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12

16. Податковий кодекс України [прийнято Верховною Радою 02 грудня 2010 р., № 2755-VI] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755

17. Офіційна сторінка Управління екології виконкому Криворізької міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://kr.gov.ua/karta_saytu_pidrozdili_vikonkomu/upravlinnya_ekologii/ekologichna_situatsiya_u_misti_kriviy_rig

References

1. Konstytucija Ukrajiny [pryjnjato Verkhovnoju Radoju 28 chervnja 1996 r., # 254k/96-VR]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr

2. Khlobystov, Je.V., Zharova, L.V., Kobzar, O.M. (2008). Ekologhichna bezpeka strateghichnogho potencialu dynamiky rozvytku produktyvnykh syl reghioniv Ukrajiny. Mekhanizm reghuljuvannja ekonomiky. № 3. V. 2. 206–214 p.

3. Reymers, N. F. (1990). Prirodopolzovanie: slovar-spravochnik. — Moskva: Mysl, 637 p.

4. Pro okhoronu navkolyshnjogho pryrodnogho seredovyshha: zakon Ukrajiny [pryjnjato Verkhovnoju Radoju 25 chervnja 1991 r., # 1264-XII]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page

5. DSTU2156-93: Bezpechnistj promyslovykh pidpryjemstv. (1993). Terminy ta vyznachennja. — 17 p.

6. Gofman, K. G. (1998). Ekonomika prirodopolzovaniya (iz nauchnogo naslediya). Moskva: Editorial URSS. — 269 p.

7. Khyljko, M.I. (1999). Ekologhichna polityka. Kyjiv: Abrys. — 363 p.

8. Khvesyk, M. A., Stepanenko, A. V., Obykhod Gh. O., ta in. (2014). Ekologhichna i pryrodno-tekhnoghenna bezpeka Ukrajiny v reghionaljnomu vymiri: monoghrafija / za naukovoju redakcijeju d.e.n., prof., akademika NAAN Ukrajiny M. A. Khvesyka. Kyjiv: DU «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannja ta stalogho rozvytku NAN Ukrajiny». 340 p.

9. Stepanenko, A. V. (2014). Ekologho-ekonomichni strateghiji v systemi zabezpechennja ekologhichnoji bezpeky. Nauka ta naukoznavstvo. — № 4. — 77–89 p.

10. Omarov, A. E. (2016). Ekologhichna bezpeka jak chynnyk nacionaljnoji bezpeky derzhavy. Visnyk nacionaljnogho universytetu cyviljnogho zakhystu Ukrajiny. — V. 2 (5). — 132–141 p.

11. Pro strateghichnu ekologhichnu ocinku: zakon Ukrajiny [pryjnjato Verkhov. Radoju 20 bereznja 2018 r., # 2354-VIII]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19

12. Dudjuk, V.S., Ghobela, V.V. (2015). Teoretychni pidkhody do vyznachennja ponjattja ekologhichnoji bezpeky. Naukovyj visnyk NLTU Ukrajiny. — V. 25.5. — 130–135 p.

13. Aleksandrov, I.O., Polovjan, O.V., Konovalov, O.F., Loghachova, O.V., Tarasova, M. Ju. (2010). Strateghija stalogho rozvytku reghionu: monoghrafija / za zagh. red. d-ra ekon. nauk I. O. Aleksandrova / NAN Ukrajiny. Donecjk: Vyd-vo Instytuta ekonomiky promyslovosti, 204 p.

14. Pro ocinku vplyvu na dovkillja: zakon Ukrajiny [pryjnjato Verkhovnoju Radoju 23 travnja 2017 r., # 2059-VIII]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19

15. Pro okhoronu atmosfernogho povitrja: zakon Ukrajiny [pryjnjato Verkhovnoju Radoju 16 zhovtnja 1992 r., # 2707-KhII]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12

16. Podatkovyj kodeks Ukrajiny [pryjnjato Verkhovnoju Radoju 02 ghrudnja 2010 r., # 2755-VI]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755

17. Storinka Upravlinnja ekologhiji vykonkomu Kryvorizjkoji misjkoji rady. URL: https://kr.gov.ua/karta_saytu_pidrozdili_vikonkomu/upravlinnya_ekologii/ekologichna_situatsiya_u_misti_kriviy_rig

УДК 338.1:658

Сосновська Ольга Олександрівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та економіки
Київський університет імені Бориса Грінченка
Сосновская Ольга Александровна
кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов и экономики
Киевский университет имени Бориса Гринченко
Sosnovska Olga
PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Finance and Economics
Borys Ghrinchenko Kyiv University

Кузбіт Євгенія Богданівна
магістр спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
Київського університету імені Бориса Грінченка
Кузбит Евгения Богдановна
магистр специальности «Финансы, банковское дело и страхование»
Киевского университета имени Бориса Гринченко
Kuzbit Jevghenija
Master of the Specialty «Finance, Banking and Insurance» of the
Borys Ghrinchenko Kyiv University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4332

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

THEORETICAL ASPECTS OF RISK-MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Анотація. *Сучасний розвиток ринкових відносин супроводжується впливом різноманітних факторів нестабільного економічного середовища, що мають як позитивний, так і негативний вплив на господарську діяльність підприємств. Як результат, підприємства функціонують в умовах ризикового бізнес-середовища, яке може завдати значних витрат та мати відповідний вплив на рівень їх економічної безпеки.*

Сучасний стан економічного розвитку країни, що відбувається в умовах науково-технічного прогресу, глобалізації та економічного відновлення, потребує від українських підприємств проведення аналізу процесів, які відбуваються на внутрішньому та зовнішньому ринках, для забезпечення ефективного ведення бізнесу.

Отже, в сьогоднішніх умовах для ефективного ведення господарської діяльності та подальшого розвитку, потрібно своєчасно реагувати на зміни та негативні прояви у зовнішньому та внутрішньому середовищах шляхом застосування ефективних методів ризик-менеджменту на підприємствах. У зв'язку з цим, дослідження теоретичних аспектів управління ризиками підприємства є актуальним питанням. Розібравшись із різними способами та підходами ризик-менеджменту, у підприємства з'являється можливість не просто передбачити зміни, які наближаються, але й підготуватися до них.

У статті проведено дискусійний аналіз поняття «управління ризиками підприємства». Наведено класифікацію основних ризиків та надано характеристику групам ризиків залежно від їх можливих проявів та способу їх контролю. Досліджено сутність та специфіку управління ризиками підприємства. На основі систематизації поняття управління ризиками підприємства представлено поетапний процес їх управління, реалізація якого дозволить підприємствам своє-

часно ідентифікувати ризики шляхом прийняття раціональних управлінських рішень для підтримання належного рівня їх економічної безпеки.

Ключові слова: *підприємство, управління ризиками, класифікація ризиків, етапи управління ризиками, економічна безпека.*

Аннотация. *Современное развитие рыночных отношений сопровождается воздействием различных факторов нестабильной экономической среды, имеющих как положительное, так и негативное влияние на хозяйственную деятельность предприятий. Как результат, предприятия функционируют в условиях рискованной бизнес-среды, которая может нанести значительных затрат и иметь соответствующее влияние на уровень их экономической безопасности.*

Современное состояние экономического развития страны, происходит в условиях экономического восстановления, глобализации и научно-технического прогресса, и требует от украинских предприятий проведения анализа процессов, происходящих на внутреннем и внешнем рынках, для обеспечения эффективного ведения бизнеса.

Следовательно, в сегодняшних условиях для эффективного ведения хозяйственной деятельности и дальнейшего развития, нужно своевременно реагировать на изменения и негативные проявления во внешнем и внутреннем средах, путем применения эффективных методов риск-менеджмента на предприятиях. В связи с этим, исследование теоретических аспектов управления рисками предприятия является актуальным вопросом. Разобравшись с различными способами и подходами риск-менеджмента, у предприятия появляется возможность не просто предусмотреть изменения, которые приближаются, но и подготовиться к ним.

В статье проведен дискуссионный анализ понятия «управление рисками предприятия». Приведена классификация основных рисков и охарактеризованы группы рисков в зависимости от их возможных проявлений и способа их контроля. Исследована сущность и специфика управления рисками предприятия. На основе систематизации понятия управления рисками предприятия представлены поэтапный процесс их управления, реализация которого позволит предприятиям своевременно идентифицировать риски путем принятия рациональных управленческих решений для поддержания надлежащего уровня их экономической безопасности.

Ключевые слова: *предприятие, управление рисками, классификация рисков, этапы управления рисками, экономическая безопасность.*

Summary. *The current development of market relations is accompanied by the influence of various factors of the unstable economic environment, which have both a positive and a negative impact on the economic activity of enterprises. As a result, enterprises operate in a risky business environment, which can lead to significant costs and have a corresponding impact on their level of economic security. Consequently, in today's conditions for effective economic activity and further development, it is necessary to react in a timely manner to changes and negative manifestations in the external and internal environments by applying effective methods of risk management at enterprises. Under these conditions the study of theoretical aspects of enterprise risk management is a topical issue.*

The article deals with the discussion of the concept of enterprise risk management. The classification of risks is presented and the characteristics of risk groups with their possible manifestations are given. The essence and specificity of enterprise risk management are investigated. On the basis of systematization of the concept of enterprise risk management, a step-by-step process of risk analysis is presented for their further management. This analysis will allow enterprises to quickly identify risks for making sound management decisions to maintain an adequate level of their economic security.

Key words: *enterprise, risk management, risk classification, stages of risk management, economic security.*

Постановка проблеми. В умовах активізації сучасних глобалізаційних процесів та науково-технічного прогресу спостерігається негативний вплив кризових явищ на розвиток підприємницької діяльності. За останні 10 років кількість та різноплановість світових загроз стрімко зросла. Сучасне бізнес-середовище стало набагато складнішим у порівнянні з попередніми роками, в результаті чого, крім нових можливостей, мають місце нові загрози та ризики. У зв'язку з цим виникає гостра потреба в управлінні даними ризиками з метою їх мінімізації та нейтралізації. Адже в умовах нестабільної економічної ситуації проблема управління ризиком є досить важливою для будь-якого підприємства та є актуальною у всіх сферах його діяльності. Отже, для досягнення бажаного економічного результату дуже важливо правильно оцінити умови сучасного бізнес-середовища та обрати методи управління, які будуть спрямовані на попередження або зниження ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління ризиками на підприємстві

присвячено велику кількість робіт таких вітчизняних та зарубіжних авторів як Гранатуров В. М.[2], Доба Н. М. [4], Лук'янова В.В. [8], Устенко О. Л. [10], Хохлов Н. В. [11], Цвігун Т. В. [12]та інші. У зв'язку з постійними змінами економічної ситуації та порушенням економічної безпеки підприємств необхідність проведення досліджень за даним напрямком потребує нових наукових результатів, адаптованих до сучасних умов та тенденцій економічного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у вивченні теоретичних аспектів управління ризиками та етапів його реалізації для забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах динамічного економічного середовища.

Виклад основного матеріалу. Підприємництво є однією з головних ознак ринкової економіки та основою розвитку народного господарства будь-якої країни. Аналіз сучасних економічних реалій свідчить про наявність тенденції збільшення кількості підприємств в Україні, чверть яких мають негативний фінансовий результат. При цьому найбільший вплив на розвиток підприємств мають такі показники як рівень інфляції (базовий індекс інфляції в Україні у 2018 році складає 105,6), вартість кредитів (у 2018 році: у національній валюті — 23,4% річних та в іноземній валюті — 6,2%) [3], рівень оподаткування (за міжнародним рейтингом Doing Business Україна у 2018 році посідає 76 місце з 190 країн світу [1]), корумпованість (за світовим Індексом сприйняття корупції Україна у 2017 році посіла 130 місце з 180 країн світу) [5].

Аналіз вищезазначених показників дозволяє констатувати, що економічна ситуація в Україні характеризується певними недоліками, існування яких частково обумовлено наявністю ризикових явищ та процесів. Отже, управління ризиком є необхідним процесом, ефективна реалізація якого дозволить мінімізувати потенційні негативні наслідки шляхом створення системи економічної безпеки підприємства для його стійкого функціонування. У цьому зв'язку, вважаємо доцільним розглянути сутність поняття управління ризиком, що має доволі різні тлумачення у науковій літературі (Таблиця 1).

Відповідно до вищезазначеного, можемо припустити, що існує така ж кількість різнопланових підходів до визначення методів, механізмів, інструментів управління ризиками та їх використання в управлінській діяльності підприємства. Отже з метою систематизації та подальшого вивчення поняття управління ризиками, пропонуємо їх систематизувати за критерієм залежності від джерела ризику і ступеня його контролю, що представлено у таблиці 2.

Таблиця 1

Дискусійна трактовка поняття «управління ризиком»

Хохлов Н. В.	Багатоступінчастий процес, ціллю якого є зменшення або компенсація збитків для об'єкта при настанні несприятливих подій [11, с. 16];
Лопатовський В. Г.	Прийняття рішень в процесі управління підприємством з урахуванням ризиків, що впливають на його діяльність [7, с. 105];
Шпандарук В. О.	Процес виявлення й оцінювання ризиків, а також вибір методів та інструментів управління для оптимізації ризику [13, с. 242];
Карпунцов М.	Система цілеспрямованих заходів, які передбачають виявлення, оцінку ризик-факторів, що негативно впливають на життєдіяльність підприємства, розробку механізмів протидії їх впливу [6, с. 73];
Сліпачук С.	Це не тільки заходи щодо зменшення негативного ефекту впливу виникаючих ризиків на досягнення цілей компанії, але й рішення, прийняті в умовах ризиків, які можуть принести додатковий дохід компанії в прогнозованому періоді [9, с. 86];
Лук'янова В.В.	Процес розробки та впровадження програми зменшення будь-яких випадкових виникаючих збитків (втрат) [8, с. 112];
Доба Н. М.	Інтерактивний процес з чітко визначеними етапами, за допомогою якого менеджери можуть ясно уявити ризики, з якими стикається їх організація [4, с. 28];
Цвігун Т.В	Спеціальний вид управлінської діяльності, який спрямований на ефективний захист підприємства від небажаних закономірних чи випадкових обставин (подій), які в кінцевому результаті можуть негативно впливати на роботу підприємства [12, с. 28];
Устенкои О. Л.	Процес впливу на суб'єкт господарювання, при якому забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх обґрунтоване прийняття та зведення ступеня їх впливу до мінімальних меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб'єкта в разі реалізації конкретних видів ризику [10];
Гранатуров В. М.	Сукупність методів, прийомів, заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованих подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання [2, с. 7].

Таблиця 2

Класифікація ризиків за критерієм залежності від джерела ризику і ступеня його контролю

Групи ризиків	Фактори
Зовнішні ризики (макрорівень)	Геополітичний
	Природний
	Демографічний
	Ринкова кон'юнктура
Зовнішні ризики	Фінансовий
	Соціально-політичний
	Конкуренція
Внутрішні ризики	Корпоративний (корпоративна культура)
	Управління знаннями
	Виробничий
	Операційний (управлінський)
Змішані ризики	Власні технології
	Комерційні відносини
	Інвестиційний
	Суспільне сприйняття

Джерело: розроблено автором

Отже, за групами можна виділити зовнішні, внутрішні та змішані ризики. Зовнішні ризики — це ризики, що виникають поза організацією та є некерованими з боку підприємства. До зовнішніх ризиків на макрорівні можна віднести наступні фактори:

– геополітичниий — ризик глобального масштабу, що впливає на здатність держави відстоювати свої інтереси на міжнародній арені;
– природний — ризик забруднення навколишнього середовища, що призводить до додаткових витрат підприємства внаслідок зростання ціни на електроенергію, скорочення запасів природних ресурсів та інших негативних ситуації;
– демографічний — це ризик, що виникає внаслідок суттєвих змін демографічної ситуації, такої як старіння нації, міжнародна міграція, екологічні катастрофи тощо;
– ринкова кон'юнктура — ризик, що передбачає наявність економічних коливань, які можуть призводити підприємства до виробничої кризи, зростання собівартості продукції, неплатоспроможності населення і, як наслідок, стану банкрутства.

До зовнішніх ризиків на мікрорівні відносять:

– фінансовий — доступність фінансування, що передбачає наявність фінансування, його терміни, підтримання збалансованого портфеля інвесторів, волатильність ринку, необхідність в надійних механізмах оцінки інвестиційних проектів;
– соціально-політичний — характеризується наявною законодавчою політикою держави з регулювання господарської діяльності, податковою системою, політикою регулювання ринкових відносин;
– конкуренція — змушує підприємства до постійної оцінки ринку, яка передбачає аналіз ринкових тенденцій, виявлення прямих та опосередкованих конкурентів, вміння конкурувати, здатність швидко створювати гнучкі стратегії у відповідь на динаміку ринку.

До наступної групи відносяться внутрішні ризики, що виникають всередині організації та є керованими з боку підприємства, а саме:

– корпоративний ризик, що характеризується нестачею висококваліфікованого персоналу, наукових співробітників, нераціональним використанням трудових ресурсів, низькою вмотивованістю кадрів тощо;
– управління знаннями, що включає збір і обмін внутрішніми і зовнішніми знаннями, виявлення прогалин в необхідних наукових і комерційних знаннях і способи їх усунення, стан технологічної та інноваційної бази виробництва, створення безпеки капіталу знань;
– виробничий — пов'язаний з особливостями виробництва певного продукту або надання послуги, що виробляється або надається підприємством.

Третя група включає змішані ризики, що виникають внаслідок відображення зовнішніх ризиків на діяльність підприємства, а саме:

– комерційні відносини, що включають недосконалі партнерські відносини, оцінку прихильності партнерів та зміну їх пріоритетів тощо;
– інвестиційний ризик, який може бути викликаний браком інвестиційних коштів внаслідок поганого планування, втрати зацікавленості інвесторів, розбіжності думок і цілей інвесторів та підприємств;
– власні технології — ризик незапатентованої інтелектуальної власності, ризик витоку науково-технічної інформації, ризик неправильної оцінки наукових результатів та інші;
– суспільне сприйняття, що відображається на динаміці попиту покупців на нові технології, ціноутворенні на продукти та послуги, а також швидкості їх використання кінцевими користувачами.

Виходячи з того, що на сьогодні існує велика кількість факторів ризику, які можуть впливати на підприємство, необхідність в управлінні ними постійно зростає. Адже для стабільного господарювання необхідною умовою є прогнозування ризику та його своєчасна мінімізація або нейтралізація. У цьому зв'язку, вважаємо доцільним запропонувати уніфікований процес управління ризиками і визначити логічну послідовність дій, що допоможе вирішити цю проблему. В представлених етапах можна використовувати традиційні методи для аналізу і оцінки ризиків, такі як статистичний, розрахунково-аналітичний та експертний. Адже, вважаємо, що такі методи є універсальними для оцінки будь-якої групи ризиків.

Отже, процес управління ризиками підприємства — це багатоступінчата процедура, яка повинна проводитись постійно і кожен етап циклу є важливим та невід'ємним. Так, до етапів процесу управління ризиками можна віднести:

– перший етап — зовнішній аналіз, що передбачає вивчення та аналіз загального стану економіки та сучасних ринкових тенденцій;
– другий етап — внутрішній аналіз, що передбачає діагностику внутрішнього середовища, тобто визначення сильних та слабких сторін підприємства;
– третій етап — ідентифікація загроз — де ми визначаємо, які існують загрози на даний момент та які можливо з'являться;

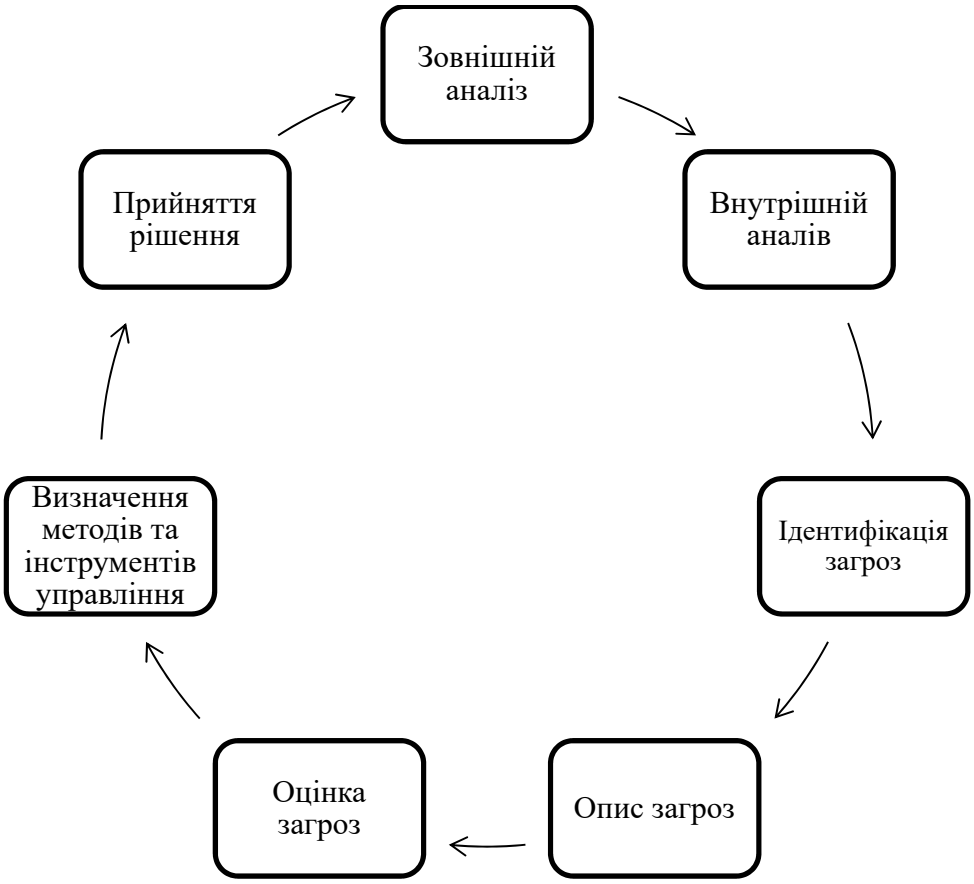

Рис. 1. Етапи процесу управління ризиками
Джерело: розроблено автором

– четвертий етап — опис загроз, на якому ми даємо повну характеристику загроз, які ми визначили на попередньому етапі;
– п'ятий етап — оцінка загроз, ми даємо загальну оцінюємо існуючим ризикам, з урахуванням їх впливу на економічну безпеку підприємства;
– шостий етап — визначення методів управління, що передбачає обрання потрібних інструментів та методів для управління існуючими ризиками, відповідно до особливостей підприємства;
– сьомий етап — прийняття рішення — на останньому етапі складається план — алгоритм послідовних дій — з урахуванням проведеного аналізу та оцінкою впливу ризиків на економічну безпеку підприємства.

Для цілісної оцінки ризику та прийняття рішення, необхідно мати повну інформацію, отже для початку доцільно проводити зовнішній та внутрішній аналіз економічного середовища. Ці етапи дозволять отримати повну інформацію про існуючі джерела ризиків та провести їх ідентифікацію. Далі відбувається процес оцінки ризиків, що дозволяє визначити їх значимість для підприємства. Важливе значення у процесі управління ризиком належить правильному вибору заходів для зниження та попередження ризику, які загалом визначають його ефективність. Вибір інструментів впливу на різні види господарських ризиків є досить важливим етапом в процесі управління. На останньому етапі на основі зібраної інформації приймається рішення щодо управління ризиком: прийняти конкретний ризик або вжити заходів для мінімізації та нейтралізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі українські підприємства тільки виходять з економічної кризи та адаптуються до сучасних ринкових відносин. Проте аналіз актуальних економічних реалій свідчить, що діяльність суб'єктів господарювання здійснюється в умовах впливу різноманітних ризиків та загроз. Це вимагає впровадження ефективних методик ризик-менеджменту на підприємстві для підтримання належного рівня його економічної безпеки та забезпечення стійких параметрів розвитку.

Література

1. DOING BUSINESS-2018. Україна в рейтингу світового банку легкості ведення бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://edclub.com.ua/analityka/doing-business-2018-ukrayina-v-reytyngu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu

2. Гранатуров В. М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки: монографія / В. М. Гранатуров, І. В. Литовченко, С. К. Харічков; за наук. ред. В. М. Гранатурова. — Одеса: Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2003. — 164 с.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

4. Доба Н. М. Риск-менеджмент: [конспект лекций] / Н. М. Доба; Одес. нац. политехн. ун-т. — О.: Наука и техника, 2009. — 108 с.

5. Індекс сприйняття корупції — 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/

6. Карпунцов М. Управління ризикостійкістю підприємства / М. Карпунцов // Економіка та держава. — 2008. — № 9. — С. 72–74.

7. Лопатовський В. Г. Оцінка необхідності використання процесу управління ризиками на підприємстві / В. Г. Лопатовський // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2008. — № 6, Т. 1. — С. 105–108.

8. Лук'янова В. В. Теоретичні аспекти управління підприємством в умовах невизначеності / В. В. Лук'янова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2006. — № 4, Т. 1. — С. 111–116.

9. Сліпачук С. Що таке ризик-менеджмент / С. Сліпачук // Контроль. — 2009. — № 4. — С. 86–93.

10. Устенко О. Л. Теория экономического риска: монография / О. Л. Устенко. — К.: МАУП, 1997. — 164 с.

11. Хохлов Н. В. Управление риском: [учеб. пособие] / Н. В. Хохлов. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 239 с.

12. Цвігун Т. В., Механізм управління ризиками в системі управління підприємством [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23–2–2017/4.pdf

13. Шпандарук В. О. Вдосконалення управління ризиками підприємств на засадах реалізації превентивних заходів / В. О. Шпандарук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2010. — № 3, Т. 1. — С. 241–244.

References

1. DOING BUSINESS-2018. The World Bank. Ease of Doing Business in Ukraine, available as: http://edclub.com.ua/analityka/doing-business-2018-ukrayina-v-reytyngu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu

2. Granaturov V. M. Analysis of entrepreneurial risks: problems of definition, classification and quantitative evaluation: monograph / V. M. Granaturov, I. V. Litovchenko, S. K. Kharichkov; for sciences Ed. VM Granaturov. — Odessa: Institute of market problems and ekon.-ekol. Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2003. — 164 p.

3. The State Statistics Service of Ukraine, available as: http://www.ukrstat.gov.ua/

4. Doba N. M. Risk Management: [summary of lectures] / N. M. Doba; Odessa nats Polytechnic un — A.: Science and Technology, 2009. — 108 p.

5. Corruption Perceptions Index — 2017, available as: https://ti-ukraine.org/research/index-koruptsiyi-cpi-2017/

6. Karpuntsov M. Management of risk-taking enterprise / M. Karpuntsov // Economy and the state. — 2008. — No. 9. — P. 72–74.

7. Lopatovsky V. G. Assessment of the necessity of using the process of risk management at the enterprise / VG Lopatovsky // Bulletin of the Khmelnitsky National University. Economic sciences. — 2008. — No. 6, T.1. — P. 105–108.

8. Lukyanova V. V. Theoretical aspects of enterprise management under uncertainty / VV Lukyanova // Bulletin of Khmelnitsky National University. Economic sciences. — 2006. — No. 4, T.1. — P. 111–116.

9. Slipachuk S. What is risk management / S. Slipachuk // Control. — 2009. — No. 4. — P. 86–93.

10. Ustenko O. L. The Economic Risk Theory: Monograph / O. L. Ustenko. — K.: MAUP, 1997. — 164 p.

11. Khokhlov N. V. Management of risk: [study. allowance] / N. V. Khokhlov. — Moscow: UNITI, 1999. — 239 pp.

12. Tsvigun T. V., Risk Management Mechanism in the Enterprise Management System, available as: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23–2–2017/4.pdf

13. Shpandaruk V. O. Improvement of risk management of enterprises on the basis of implementation of preventive measures / V. O. Spandaruk // Bulletin of Khmelnitsky National University. Economic sciences. — 2010. — No. 3, T.1. — P. 241–244.

УДК 338.4

Хаустова Ірина Євгенівна
старший викладач
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Хаустова Ирина Евгеньевна
старший преподаватель
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
Khaustova Irina
Senior Lecturer
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

Юр'єва Ірина Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Юрьева Ирина Анатольевна
кандидат экономических наук, доцент
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
Yuryeva Irina
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

Александрова Вікторія Олександрівна
старший викладач
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Александрова Виктория Александровна
старший преподаватель
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
Aleksandrova Viktoriya
Senior Lecturer
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4322

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОЇ СФЕРИ

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНОЙ СФЕРЫ

APPLICATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN ACTIVITIES OF ENTERPRISES OF THE HOTEL SECTOR

Анотація. *У статті розглянуті основні етапи становлення інформаційних технологій, визначення інформаційно-комунікаційних технологій в туристичній та готельній сфері, а так само їх роль і застосування в діяльності сучасних готельних та туристичних організацій, що проявилося в: теоретичному аналізі основних складових, а саме інформації, комунікації, інформаційних технологій, комунікаційних технологій, інформаційно-комунікаційних технологій, технологічного процесу та ін.; визначенні цілей комунікації; розглянуті аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери; наголошено на важливості поширення інформаційно-комунікаційних технологій в готельній галузі.*

Використання Інтернету є незамінним фактором продуктивної роботи будь-якого сучасного готельного підприємства, так як Інтернет може запропонувати велику кількість інформації, яка необхідна в роботі турагентств. До такої інформації відносяться: адреси готелів, розклад руху транспортних засобів і авіарейсів, митні та візові правила, а так само різні пропозиції вітчизняних та зарубіжних туроператорів. При цьому, варто зазначити, що отримана інформація може бути різною за обсягом: починаючи від невеликих прайс-листів і закінчуючи цілими каталогами. Крім цього, ще однією перевагою Інтернету є можливість отримання досить дешевою телефонного зв'язку та електронної пошти. Варто відзначити, що підключення до мережі Інтернет економить готелям і туристичним організаціям велику кількість грошових коштів, завдяки скороченню виробництва різних брошур, каталогів, буклетів і їх поширення. Організований менеджмент, кваліфікований персонал і автоматизація — це основні чинники, які дають шанс обійти конкурентів і забезпечити будь-якого сучасного туристському підприємству успіх.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, інформаційні технології, комунікаційні технології, технологічний процес.*

Аннотация. *В статье рассмотрены основные этапы становления информационных технологий, определение информационно-коммуникационных технологий в туристической и гостиничной сфере, а так же их роль и применение в деятельности современных гостиничных и туристических организаций, что проявилось в: теоретическом анализе основных составляющих, а именно информации, коммуникации, информационных технологий, коммуникационных технологий, информационно-коммуникационных технологий, технологического процесса и др.; определении целей коммуникации; рассмотрены аспекты применения информационно-коммуникационных технологий в деятельности предприятий туристско-рекреационной сферы; подчеркнута важность распространения информационно-коммуникационных технологий в гостиничной отрасли.*

Использование Интернета является незаменимым фактором продуктивной работы любого современного гостиничного предприятия, так как Интернет может предложить большое количество информации, которая необходима в работе турагентств. К такой информации относятся: адреса гостиниц, расписание движения транспортных средств и авиарейсов, таможенные и визовые правила, а так же различные предложения отечественных и зарубежных туроператоров. При этом, стоит отметить, что полученная информация может быть разной по объему: начиная от небольших прайс-листов и заканчивая целыми каталогами. Помимо этого, еще одним преимуществом Интернета является возможность получения довольно дешевой телефонной связи и электронной почты. Стоит отметить, что подключение к сети Интернет экономит гостиницам и туристическим организациям большое количество денежных средств, благодаря сокращению производства разных брошюр, каталогов, буклетов и их распространения. Организованный менеджмент, квалифицированный персонал и автоматизация — это основные факторы, которые дают шанс обойти конкурентов и обеспечить любому современному туристскому предприятию успех.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, коммуникация, технологический процесс.*

Summary. *In the article the basic stages of information technology, the definition of information and communication technologies in the tourism and hotel industry, as well as their role and use in the activities of the modern hotel and tourist organizations, as manifested in: a theoretical analysis of the main components, namely, information, communication, information technologies, communication technologies, information and communication technology, process, etc; determining the communication objectives; discussed aspects of the application of information and communication technologies in the activity of the enterprises of tourist and recreational sector; stressed the importance of disseminating information and communication technologies in the tourism industry.*

The use of the Internet is an indispensable factor in the productive work of any modern hotel enterprise, since the Internet can offer a large amount of information that is necessary in the work of travel agencies. Such information includes: addresses of hotels, timetables of vehicles and flights, customs and visa rules, as well as various offers of domestic and foreign tour operators. At the same time, it is worth noting that the information received may be different in volume: from small price lists to complete catalogs. In addition, another advantage of the Internet is the ability to receive fairly cheap telephone and email. It is worth noting that connecting to the Internet saves hotels and travel organizations a large amount of money, thanks to the reduction in the production of various brochures, catalogs, booklets and their distribution. Organized management, qualified personnel and automation are the main factors that give a chance to beat the competition and ensure success for any modern tourist enterprise.

Key words: *communication, communication technology, information, information and communication technology, information technologies, process technology.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку готельного та туристичного бізнесу, кількість підприємств, які відносяться до туристичної індустрії, з кожним роком збільшується. З урахуванням появи нових підприємств готельного та туристичного бізнесу, між ними зростає конкуренція. Важливою умовою для підвищення конкурентоспроможності підприємств готельної та туристичної індустрії є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, із застосуванням яких з'являється можливість обслужити клієнта в найкоротші терміни, надавши при цьому йому широкий спектр можливих якісних послуг.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців у галузі інформаційних технологій як Рагулін П. Г. [1], Крилов А. М. [2], Абдулов О. В. [5], Морозов М. А. [6], Столяренко А. С. [7] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи є розгляд основних етапів становлення інформаційних технологій, визначення інформаційно-комунікаційних технологій в туристичній та готельній сфері, а також їх роль і застосування в діяльності сучасних готельних та туристичних організацій. Актуальність теми полягає в тому, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій здатне підвищити конкурентоспроможність підприємств готельної та туристичної галузі, а так само значно полегшити роботу персоналу, задіяного в даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість послуг, що надаються подібними підприємствами залежить саме від наявності повної інформації про доступність авіарейсів, різних транспортних засобів, бронюванні номера в готелі що зацікавив і т.і. Саме тому варто відзначити, що використання в своїй діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, дозволить готельним і туристичним підприємствам значно підвищити рівень обслуговування та полегшити роботу співробітникам.

Для більш повної реалізації окресленої мети дослідження необхідно проаналізувати складову, до якої відносяться: інформація, комунікація, інформаційні технології, комунікаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, технологічний процес та ін.

Інформація — це будь-які відомості, що є об'єктом зберігання, передачі і перетворення. Варто зазначити, що інформація стає в сучасному суспільстві найважливішим фактором економічного зростання [1, с. 16]. Як зазначає Крилов А. Н. у своїй книзі «Менеджмент комунікацій», комунікація — «це процес обміну ідеями та певною інформацією між двома і більше людьми, який веде до взаємного розуміння» [2, с. 45].

Основними цілями комунікації можна вважати:
- забезпечення ефективного обміну інформацією між суб'єктами і об'єктами управління;
- вдосконалення міжособистісних відносин в процесі обміну інформацією;
- створення спеціалізованих інформаційних каналів, спрямованих на здійснення обміну інформацією між окремими працівниками та групами і координації їх основних завдань та дій;
- регулювання і раціоналізація інформаційних потоків [2, с. 45].

Рагулін П. Г. у своєму навчальному посібнику «Інформаційні технології» подає таке визначення. Інформаційні технології — «це сукупність методів і способів отримання, обробки, а також подання інформації, спрямованих на зміну її стану, властивостей, форми, змісту і здійснюваних в інтересах користувачів» [1, с. 30].

Інформаційні технології — це методи пошуку, збору, зберігання, обробки, надання, поширення інформації, а так само способи здійснення таких процесів і методів. У свою чергу, інформаційною системою називається сукупність яка міститься в базах даних інформації і забезпечує її обробку інформаційних технологій і технічних засобів [3].

Комунікаційними технологіями називають сукупність різних процедур, прийомів, а так само засобів і методів, які можуть використовуватися в процесі комунікаційного впливу суб'єктом комунікації з метою досягнення поставлених цілей і завдань [4].

У свою чергу, під інформаційно-комунікаційними технологіями розуміють сукупність певних технологій, завдяки яким може здійснюватися фіксація необхідної інформації, її подальша обробка, а так само різні інформаційні обміни, що включають поширення, передачу, розкриття і т.і.

Важливим є той факт, що технологічний прогрес — це не тільки головний фактор забезпечення добробуту всієї нації в цілому, але і важлива умова процесу її своєчасного та сталого розвитку. Варто відзначити, що основна увага повинна приділятися саме інформаційно-комунікаційним технологіям, які будуть активно сприяти технологічному прогресу країни не тільки в інформаційній сфері, а й у багатьох інших не менш важливих напрямках.

Освоєння інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємною частиною підготовки висококваліфікованих фахівців, задіяних в даній сфері діяльності. Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах готельної сфери, може значно підвищити попит на

пропонований ними продукт, так як інформаційно-комунікаційні технології є показником ефективної роботи підприємства яке йде в ногу з часом. З огляду на попит з боку потенційних споживачів на продукти або послуги підприємств даної сфери, встановлюється ціна. Варто зазначити, що автори, які вивчають інформаційно-комунікаційну сферу в туризмі та готельному бізнесі відзначають, що «Відповідність між попитом і пропозицією значно залежить від ціни. Завищення ціни приводить до падіння попиту на готельні продукти і послуги, а заниження до втрати прибутків і нерентабельність виробництва [4; 7]».

Одним з найбільш інформативних підходів до розкриття становлення і розвитку інформаційних технологій вважається підхід Рагуліна П. Г., який його представив у вигляді п'яти етапів. Вони будуть розглянуті в таблиці 1.

Далі розглянемо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери.

Мережеві інформаційні технології є актуальним напрямом розвитку інформаційних технологій у виробничій діяльності сучасних готельних підприємств. Їх головна мета полягає не тільки в забезпечення обміну різною інформацією між окремими користувачами інформаційно-обчислювальних систем, але і створення для них можливості кооперативного використання розподілених інформаційних ресурсів суспільства, отримання довідкової, документальної та іншої інформації з різного роду спеціалізованих інформаційних фондів.

Правильно і раціонально використовуючи переваги, які є у комп'ютерних технологіях, будь-яке сучасне готельне підприємство, буде впевнено і успішно працювати сьогодні, поступово рухаючись вперед і закладаючи при цьому фундамент свого завтрашнього процвітання. Організований менеджмент, кваліфікований персонал і автоматизація — це основні чинники, які дають шанс обійти конкурентів і забезпечити будь-якому сучасному готелю успіх [6, с. 128].

Система інформаційно-комунікаційних технологій, які використовуються в сучасному готелі, складається з комп'ютерної системи резервування, системи проведення телеконференцій, відеосистем, комп'ютерів, інформаційних систем управління, електронних інформаційних систем авіаліній, електронної пересилки грошей, телефонних мереж, рухливих засобів повідомлення і т.д. Отже, ми маємо справу з інтегрованою системою інформаційних технологій, яка поширюється в готельному бізнесі. З вищевикладеного стає ясно, що в готельній індустрії поширюються не комп'ютери, не телефони, не відеотермінали самі по собі — тут функціонує система взаємопов'язаних комп'ютерних та комунікаційних технологій.

До інформаційних технологій сучасних готелів відносяться:

- телебачення готелі, включаючи системи інтерактивного і платного телебачення;
- систему управління електронними замками готелю;
- доступ в інтернет в готелі (включаючи Wi-Fi);
- облікові програми готелю, готелю: системи управління готелі (PMS);
- особистий сайт готелю, системи онлайн бронювань готелю;
- різні обчислювальні засоби;
- відеоспостереження готелю, готелю [5; 7];

Велика увага в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в готельній сфері, приділяють онлайн системі бронювання номерів, яка має велику популярність.

Висновки. Підводячи підсумок, можна відзначити, що використання готельним підприємством сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволить ефективно і раціонально вирішувати багато завдань в таких напрямках, як: розробка та оформлення необхідної документації; аналіз завантаження номерного фонду; підготовка угод

Таблиця 1

Становлення і розвиток інформаційних технологій

Етап	Характеристика	Інструментарій
Етап 1 (Друга половина 19 століття)	Ручна технологія збирання та обробки інформації	Перо, чорнила, рахувальний апарат
Етап 2 (кінець 19 століття)	«Механічна» технологія	Печатна машинка, телефон, диктофон, пошта
Етап 3 (40–60 рр. 20 століття)	«електрична» технологія	Великі ЕОМ, диктофони, ксерокси
Етап 4 (70-і р.)	«Електронна» технологія	Великі ЕОМ, диктофони, ксерокси
Етап 5 (80-і р.)	«Комп'ютерна» технологія	Персональний комп'ютер з широким спектром програмного продукту

і договорів; маркетингові дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища і т.д.

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій в готельній справі є неминучим фактом продуктивного функціонування готельних підприємств. На сучасному етапі розвитку готельного та туристичного бізнесу неможливо уявити роботу фірми без використання електронної пошти і мережі Інтернет. Готельні підприємства активно застосовують різні системи бронювання з використанням Інтернет.

Розширене використання нових можливостей техніки сьогодні допомагає полегшити і прискорити процес створення і продажу послуг споживачам, вирішити фінансово-операційні завдання, пов'язані з управління, завдання маркетингового планування, підвищити конкурентоспроможність і, як наслідок, кількість продажів.

Вплив інформаційних технологій на управління готелем величезний, так як вони безпосередньо пов'язані з підвищенням ефективності роботи як кожного менеджера окремо, так і готелю в цілому. Вони прямо безпосередньо впливають на конкурентоспроможність готелю на сьогоднішньому ринку готельної індустрії.

Однак, для реалізації цих завдань потрібно не тільки розширити спектр надаваних гостям послуг, а й, безперечно, максимально поліпшити якість обслуговування гостей. Успіх будь-якої організації, а, особливо, готелю, багато в чому залежить від працюючого в ньому персоналу, який є одним з найбільш важливих ланок у ланцюжку отримання доходів і отримання максимального прибутку в індустрії готельного бізнесу.

При цьому поряд з професійними знаннями, кваліфікацією, необхідною для якісного обслуговування гостей, важливе значення має форма представлення цих знань, тобто форма подачі інформації про продані послуги.

Література

1. Рагулин П. Г. Информационные технологии / П. Г. Рагулин // Москва, 2004.

2. Крылов А. Н. Менеджмент коммуникаций. Теория и практика /А.Н. Крылов // М., 2002.

3. Закон Украины от 1992 г. N48 Об информации, информационных технологиях и о защите информаци.

4. Коммуникационные технологии [Электронный ресурс]. — Все о PR. — Режим доступа: http://www.prstudent.ru/sferapr/kommunikatsionnye-tehnologii

5. Абдулов А. В. Использование информационных технологий в гостиничном деле [Электронный ресурс] / А. В. Абдулов // Сборник статей XIII межвузовской научно-практическая конференции студентов и аспирантов «Молодёжь, наука, творчество — 2015». Омск: Омский государственный институт сервиса, 2015. — Ч. 2. — С. 45–46. — Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/abdulov.htm

6. Морозов М. А., Морозова Н. С. Информационные технологии в социально-культурном сервисе и туризме / М. А. Морозов // М., 2004.

7. Столяренко, А. В. Воздействие факторов макросреды на эффективное функционирование предприятий туристско-рекреационной сферы / А. В. Столяренко, А. С. Чебаненко // Экономика и менеджмент инновационных технологий (Электронный журнал). — 2016. — № 4 (55). — С. 49–54. — Режим доступа: http://ekonomika.snauka.ru/2016/04/11258

References

1. Ragulin P. G. Informatsionnye tekhnologii / P. G. Ragulin // Moskva, 2004.

2. Krylov A. N. Menedzhment kommunikatsiy. Teoriya i praktika / A. N. Krylov // M., 2002.

3. Zakon Ukrainy ot 1992 g. N48 Ob informatsii, informatsionnykh tekhnologiyakh i o zashchite informatsi.

4. Kommunikatsionnye tekhnologii [Elektronnyy resurs]. — Vse o PR. — Rezhim dostupa: http://www.prstudent.ru/sferapr/kommunikatsionnye-tehnologii

5. Abdulov A. V. Ispolzovanie informatsionnykh tekhnologiy v gostinichnom dele [Elektronnyy resurs] / A. V. Abdulov // Sbornik statey XIII mezhvuzovskoy nauchno-prakticheskaya konferentsii studentov i aspirantov «Molodezh, nauka, tvorchestvo — 2015». Omsk: Omskiy gosudarstvennyy institut servisa, 2015. — Ch.2. — S.45–46. — Rezhim dostupa: http://tourlib.net/statti_tourism/abdulov.htm

6. Morozov M. A., Morozova N. S. Informatsionnye tekhnologii v sotsialno-kulturnom servise i turizme / M. A. Morozov //M., 2004.

7. Stolyarenko, A. V. Vozdeystvie faktorov makrosredy na effektivnoe funktsionirovanie predpriyatiy turistsko-rekreatsionnoy sfery / A. V. Stolyarenko, A. S. Chebanenko // Ekonomika i menedzhment innovatsionnykh tekhnologiy (Elektronnyy zhurnal). — 2016. — № 4 (55). — S. 49–54. — Rezhim dostupa: http://ekonomika.snauka.ru/2016/04/11258

УДК 657.658

Ковова Ірина Сергіївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Державний університет інфраструктури та технологій
Ковова Ирина Сергеевна
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Государственный университет инфраструктуры и технологий
Kovova Irina
Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting and Taxation
State University of Infrastructure and Technologies

Добровольська Олена Анатоліївна
магістрант
Державного університету інфраструктури та технологій
Добровольская Елена Анатолиевна
магистрант
Государственного университета инфраструктуры и технологий
Dobrovolska Olena
Master Student of the
State University of Infrastructure and Technologies

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4320

ВІТЧИЗНЯНІ ЗАСОБИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ СРЕДСТВА АВТОМАТИЗАЦИИ УЧЕТА И КОНТРОЛЯ РАСЧЕТОВ С КОНТРАГЕНТАМИ

DOMESTIC AUTOMATION TOOLS FOR ACCOUNTING AND CALCULATIONS CONTROL WITH COUNTERPARTIES

Анотація. *У статті представлена проблема дослідження необхідності використання сучасних автоматизованих систем в організації обліку, аналізу і контролю розрахунків з контрагентами. В умовах швидкого розвитку ринкових відносин та посилення конкуренції перед підприємствами, що прагнуть оптимізувати свою діяльність, важливим є вибір програмного продукту, що дозволить максимально автоматизувати процеси обліку та управління, та задовольнятиме вимоги користувачів. Особливо актуальним є впровадження автоматизованих інформаційних систем, що спростили б процес обробки інформації про стан та рух розрахунків контрагентами та дозволили б провести їх ефективний моніторинг.*

Поточний кризовий стан економіки в країні та зближення з Європейським союзом спонукають до розв'язання цілого ряду проблем в організації та методиці обліку, його аналізу та контролю. Автоматизація обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками є обов'язковою умовою досягнення оперативності та вірогідності інформації контролю процесу розрахунків з контрагентами. Цей процес є досить містким та складним, а вибрати шляхи розв'язання даної проблеми зводиться до вибору ідеального програмного забезпечення. Це може бути встановлення уже готового спеціалізованого бухгалтерського забезпечення, або розробка власного, яке б максимально відповідало вимогам організації обліку розрахунків з контрагентами відповідного підприємства. Звичайно, створення власного програмного засобу для

підприємства є найбільш привабливим рішенням, так як при розробці майбутнього програмного продукту враховуються всі особливості діяльності конкретного підприємства. Однак, на даному етапі розвитку вітчизняних інформаційних систем, підприємства надають перевагу ліцензійним спеціалізованим обліковим інформаційним системам.

Ключові слова: *контрагенти, розрахунки, облік, організація, методика обліку, аналіз, контроль, автоматизація.*

Аннотация. *В статье представлена проблема исследования необходимости использования современных автоматизированных систем в организации учета, анализа и контроля расчетов с контрагентами. В условиях быстрого развития рыночных отношений и конкуренции, перед предприятиями, стремящихся оптимизировать свою деятельность, важным является выбор программного продукта, который позволит максимально автоматизировать процессы учета и управления, и удовлетворять требования пользователей. Особенно актуальным является внедрение автоматизированных информационных систем, которые упростили бы процесс обработки информации о состоянии и движении расчетов с контрагентами и позволили бы провести их эффективный мониторинг.*

Текущий кризисное состояние экономики в стране и сближение с Европейским союзом побуждают к решению целого ряда проблем в организации и методике учета, его анализа и контроля. Автоматизация учета расчетов с поставщиками и подрядчиками является обязательным условием достижения оперативности и достоверности информации контроля процесса расчетов с контрагентами. Этот процесс является достаточно емким и сложным, а выбрать пути решения данной проблемы сводится к выбору идеального программного обеспечения. Это может быть установление уже готового специализированного бухгалтерского обеспечения, или разработка собственного, которое бы максимально соответствовало требованиям организации учета расчетов с контрагентами соответствующего предприятия. Конечно, создание собственного программного средства для предприятия является наиболее привлекательным решением, так как при разработке будущего программного продукта учитываются все особенности деятельности конкретного предприятия. Однако, на данном этапе развития отечественных информационных систем, предприятия предпочитают лицензионные специализированные учетные информационные системы.

Ключевые слова: *контрагенты, расчеты, учет, организация, методика учета, анализ, контроль, автоматизация.*

Summary. *The article presents the problem of researching the necessity of modern automated systems use in the organization of accounting, analysis and controlling settlements with counterparties. In conditions of rapid market relations development and increased competition for enterprises that aspire to optimize their activities, the choice of a software product is important, which will allow maximizing accounting automation and accounting management to meet user requirements. Especially relevant is the introduction of automated information systems that would simplify the information processing on the state and movement of payments by counterparties and would allow their efficient monitoring.*

The current crisis state of the national economy and the rapprochement with The European Union induce to solve a whole range of organization and method of accounting problems, its analysis and control. Accounting automation for payments with suppliers and contractors is a mandatory condition for achieving the efficiency and reliability of the control information about the payment process with counterparties. This process is rather capacious and difficult, and choice of looking for the solution of this problem comes down to the choice of perfect software. This can be an installation of an already made specialized accounting software, or the creation of own, which would correspond the organizations requirements of accounting settlements with counterparties of the respective enterprise. Of course, the creation of own software is the most attractive solution for the enterprise as during the development of the future software product all the specifics of the particular enterprise activity are taken into account. However, at this stage of domestic information systems development, enterprises prefer specially licensed accounting information systems.

Key words: *counterparties, calculations, accounting, organization, methodology of accounting, analysis, control, automation.*

Постановка проблеми. Автоматизація процесів обліку направлена на вирішення цілої низки проблем спричинених відсутністю оперативності та швидкості реакції на зміну основних показників діяльності підприємства, таких як дебіторська і кредиторська заборгованість та стан грошових розрахунків. Діючі системи розрахунків з контрагентами на значній кількості підприємств ще не відповідають вимогам направленим на прискорення грошового обігу і зміцнення фінансового стану підприємства, що, в свою чергу, веде до нестабільності у постачанні основних товарно-матеріальних цінностей. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, призводить до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а як наслідок до нестабільності фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання застосування технологій та

автоматизованих інформаційних систем у обліку займались такі вітчизняні вчені як: Адамик О. В. [4], Бутинець Ф. Ф. [1], Ковова І. С.[3], Лучко М. Р. [4], Синявіна Ю. В. [5], Сусіденко В. Т. [6], Шипунова О. В. [7] та інші. Проте зі стрімкими змінами у законодавстві та політиці проблема автоматизації організації та методики обліку розрахунків з контрагентами залишається актуальною і на сьогоднішній день.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є розгляд та виділення найвигідніших для підприємства шляхів у вирішенні проблеми автоматизації розрахунків з контрагентами в сучасних умовах. Пошук та пропозиція дійсно ефективних програмних продуктів, які б найбільш повно розкривали інформацію про стан бухгалтерського обліку в розрізі розрахунків з контрагентами.

Виклад основного матеріалу. На ринку облікового забезпечення України представлена велика кількість програм, але за результатами дослідження більшість підприємств здійснюють облік за допомогою програми «1С: Підприємство» різних генерацій 7 та 8. У вказаній програмі досить детально відпрацьовані функції розрахунків з контрагентами. Ця програма має цілий ряд переваг, таких як: можливість інтегрувати систему «клієнт-банк» та значно полегшувати функції управління грошовими коштами; можливість оперативно отримувати інформацію щодо дебіторської та кредиторської заборгованості, контролювати їх, оскільки значне збільшення дебіторської заборгованості може створити загрозу економічному стану підприємства.

Проте у травні 2017 року Указом Президента України було введено санкції проти розробника найпоширенішого облікового забезпечення для обліку в Україні «1С» та ряду інших російських компаній. Насамперед ця заборона накладається на використання даних програмних засобів бюджетними установами. Малий та середній бізнес менш чутливий до цієї зміни, ніж державний сектор. Але керівниками бізнесу усвідомлюють, що заборона користування програмним забезпеченням російського софту, яка вже стосується бюджетних установ, дуже скоро може стати обов'язковою і для приватного бізнесу. Крім того, з патріотичних мотивів перехід на використання вітчизняних рішень, дуже імпонує сучасному бізнесу. Українські компанії-розробники не поступаються ні російським, ні іншим зарубіжним програмам — а користування ними може бути навіть вигіднішим.

Серед значних переваг у використанні вітчизняного програмного забезпечення є: безпека, знання ситуації та стратегія. По-перше, всі данні та інформація стосовно діяльності підприємства не покидатиме кордонів країни. По-друге, українські розробники знають особливості організації і методики обліку, аналізу і контролю бухгалтерського обліку відповідно до національних стандартів та вчасно реагують на зміни законодавства. Тому саме вітчизняний продукт максимально задовольнятиме потреби бізнесу. По-третє, ніхто не знає, що може статися завтра, а альтернативна бухгалтерська програма завжди буде мудрим рішенням для будь якого бізнесу.

На даний момент, можна виділити декілька найвідоміших вітчизняних компаній-розробників які дозволяють вести облік розрахунків з контрагентами:

- IT-Enterprise. Бухгалтерія;
- MASTER: Бухгалтерія;
- «ДЕБЕТ Плюс».

Компанія IT-Enterprise представляє дві програми для ведення бухгалтерського обліку, одна використовується великих підприємств та корпоративних структур (IT-Enterprise. Бухгалтерія), інша для обліку малого та середнього бізнесу (MASTER. Бухгалтерія), але обидві програми дозволяють вести облік розрахунків з контрагентами.

IT-Enterprise. Бухгалтерія — це українська програма, що дає змогу вести всі типи бухгалтерського обліку. Зручна, проста у використанні та налаштуванні. За допомогою системи легко вести облік розрахунків із постачальниками, покупцями, підрядниками, замовниками в розрізі первинних документів, можна прикріпити до первинного документу від скановану копію оригіналу і швидко її переглянути або роздрукувати за необхідності. Програмна оболонка дозволяє вести відомості по розрахунках із контрагентами у національній та іноземній валюті, облік авансів та виконувати валютну переоцінку. В програмі є можливість формувати й роздрукувати зведені відомості розрахунків із контрагентами та акти звірки за будь-який період.[2]

Лінійка програмних продуктів MASTER представлена двома доповнюючими конфігураціями:

- MASTER: Бухгалтерія для малого та середнього бізнесу;
- MASTER: Зарплата і Кадри для малого та середнього бізнесу.

MASTER: Бухгалтерія для малого та середнього бізнесу — програмний продукт для ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу, відповідає вимогам чинного законодавства України та повністю адаптований до українського ринку. Доступний у хмарному та стаціонарному рішеннях.[2]

«ДЕБЕТ Плюс» — автоматизована система управління підприємством, яка надає великі можливості для ведення бухгалтерського, оперативного і по-

даткового обліку на виробничих і переробних підприємствах різних галузей промисловості України.

Система «ДЕБЕТ Плюс» розроблялася в Україні. Тому вона максимально пристосована для роботи підприємств в умовах постійної зміни законодавчого поля. Використання такої інтегрованої системи підвищує оперативність, точність і якість одержуваної інформації, а також зменшує сукупні витрати на впровадження і підтримку в актуальному стані систем обліку та оперативного управління підприємством. Інформація в програмі зберігається у вигляді документів. Усю інформацію можна умовно поділити на первинну (первинні документи, початкові залишки, проведення та довідники), розрахункову (вихідні документи) і керуючу (параметри системи) [4, с. 307].

Система «ДЕБЕТ Плюс» дає можливість користувачеві самостійно обрати найбільш зручний і ефективний для нього стиль роботи з системою. При потребі, функціональні можливості й коло вирішуваних системою завдань можуть бути розширені. Основною перевагою вітчизняного програмного продукту є те, що «ДЕБЕТ Плюс» — безкоштовний додаток, який завантажується з офіційного сайту розробника http://www.debet.kiev.ua. Система є повнофункціональним програмним комплексом, що забезпечує всю необхідну функціональність для ведення обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу і може стати безкоштовною альтернативою бухгалтерії 1С [4, с. 308].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, організація і методика обліку, аналізу і контролю розрахунків з контрагентами в умовах автоматизації є одним із найважливіших показників і передумов ведення успішного бізнесу. Автоматизація проводиться з метою попередження виникнення дебіторської чи кредиторської заборгованості, підвищення рентабельності виробництва(робіт, послуг) та інших розрахунків під час прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень.

Перелічені інформаційні системи в цілому забезпечать гнучкість організації і методики обліку, аналізу та контролю розрахунків із постачальниками та підрядниками, надають більше можливостей та підвищують ефективність в організації розрахунків, зміцненню договірної дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями.

На загальному рівні нами розглянуто перелік вітчизняного облікового забезпечення для автоматизації процесу розрахунків з контрагентами. Підходи до організації даної частини обліку є абсолютно різними і на нашу думку однієї найбільш універсальної системи яка підійшла б усім без винятку підприємствам немає. Підприємство самостійно повинне вибирати програму, яка для його форми організації має досить високий рівень контролю за здійснюваними операціями з контрагентами.

Література

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студ. спец. «Облік і аудит» вищих навч. закл.; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — [7 вид., доп. і перероб.] / Ф. Ф. Бутинець. — Житомир: ЖІТІ, 2009. — 832 с.

2. Мастер.Бухгалтерія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://masterbuh.com/06_12_17_masterbuhgalteriya_novyj_uroven_buhgalterskogo_servisa

3. Ковова І. С. Управлінські інформаційні системи в обліку, аналізі і аудиті. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 071 «Облік і оподаткування» — К.: Афіна, 2016. — 178с.

4. Лучко М. Р., Адамик О. В. Інформаційні системи і технології в обліку й аудиті: Навчальний посібник / М. Р. Лучко, О. В. Адамик. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 252 с.

5. Синявіна, Ю. В. Аналіз українського ринку інформаційних систем бухгалтерського обліку / Юлія Вікторівна Синявіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. — Том 21. — № 2. — С. 307,308. — ISSN1993–0259.

6. Сусіденко В. Т. Інформаційні системи і технології в обліку [Текст] навч. посіб. / В. Т. Сусіденко. — К.: «Центр учбової літератури», 2016. — 224 с.

7. Шипунова, О. В. Розвиток управлінських інформаційних систем / О. В. Шипунова // Інноваційна економіка. — 2011. — № 1, 2011[20]. — С. 32–36.

References

1. Butinets F. F. Accounting. Financial accounting: a textbook for the students Specialty «Accounting and Audit» of higher education institution; ed. prof. F. F. Button [7th ed., added and reworked] / F. F. Butinets — Zhytomyr: ZITI, 2009. — 832 pp.

2. Master. Accounting [Electronic resource]. — Access mode: https://masterbuh.com/06_12_17_masterbuhgalteriya_novyj_uroven_buhgalterskogo_servisa

3. Kovova I. S. Management information systems in accounting, analysis and audit. A textbook for students in higher education Specialty 071 «Accounting and Taxation» — K .: Athena, 2016. — 178 pp.

4. Luchko M. R., Adamik O. V. Information systems and technologies in accounting and Audit: Textbook / M. R. Luchko, O. V. Adamik. — Ternopil: TNEU, 2016. — 252 pp.

5. Sinyavina, Y. V. Analysis of the Ukrainian of information systems accounting market / Julia Viktorovna Sinyavina // Economic analysis: science work compilation / Ternopil national economic university; editor: V. A. Derii (head ed.) and others. — Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National Economic University «Economic Thought», 2015. Volume 21. — No. 2. — pp. 307, 308. — ISSN1993–0259

6. Susidenko V. T. Information systems and technologies in the accounting. [Text] tutor manual / V. T. Susidenko. — K.: «Center for Educational Literature», 2016. — 224 pp.

7. Shipunova, O. V. Development of management information systems / O. V. Shipunova // Innovation Economy. — 2011. — No. 1, 2011 [20]. — PP. 32–36.

УДК 334.732.2(477)

Драбовський Анатолій Григорович
доктор економічних наук, ректор
Вінницький кооперативний інститут
Драбовский Анатолий Григорьевич
доктор экономических наук, ректор
Винницкий кооперативный институт
Drabovskii Anatoly
Doctor of Economics, Rector
Vinnytsia Cooperative Institute

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4347

СУЧАСНА СИСТЕМА КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

MODERN SYSTEM OF CREDIT COOPERATION: PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. *У статті досліджено місце і роль кредитної кооперації в українській економіці. Проаналізовано сучасний стан розвитку кооперації в різних сферах діяльності, визначено фактори стримування цього процесу у сфері кредитної кооперації України. Досліджено основні економічні показники діяльності організацій, що входять до системи кредитної кооперації, за останні десять років. Проаналізовані статистичні дані щодо систематичних порушень кредитними спілками вимог чинного законодавства у сфері ринків фінансових послуг. Визначено, що функціонування вітчизняних кредитних спілок відбувається з порушенням основних кооперативних принципів. Запропоновані пріоритетні напрями розвитку таких організацій. Акцентовано увагу на стримуючих факторах зі співпраці кооперативних організацій і комерційних банків. Досліджено структуру кредитного портфеля кредитних спілок. Визначено, що переважна кількість кредитних коштів – це споживче кредитування. Досліджено структуру кредитів, які надаються кредитними спілками сільськогосподарським виробникам. Сконцентровано увагу на правовому забезпеченню розвитку кредитної кооперації, зокрема, аналізі нових законодавчих документів. Визначено, що важливим напрямом розвитку кредитної кооперації є подальший процес росту асоціацій кредитних спілок з метою впровадження єдиних правил щодо функціонування на ринку кооперативного кредитування, узгодження і дотримання встановлених стандартів тощо.*

Наголошується на необхідності та актуальності державної підтримки кредитної кооперації, що має відбуватися за умови відмови від надлишкового адміністративного втручання у діяльність організації. Встановлено, що базовим рівнем кооперативної банківської системи повинні стати місцеві кооперативні банки, однак цьому передує закріплення відповідних повноважень на законодавчому та організаційному рівнях.

Запропоновано, що для консолідації ресурсів місцевим кооперативним банкам доцільно об'єднувати зусилля для створення регіональних (обласних) банків з метою здійснення банківської діяльності. Встановлено, що для розширення кола фінансових послуг та повноцінної участі кооперативних банків зусиллями регіональних банків має формуватись третій рівень банківської системи шляхом організації центрального кооперативного банку.

Ключові слова: *кредитна кооперація, кредитних спілки, кооперативні банки, споживча кооперація.*

Аннотация. *В статье исследуются место и роль кредитной кооперации в украинской экономике. Проанализировано современное состояние развития кооперации в разных сферах деятельности, определены факторы, сдерживающие этот процесс в сфере кредитной кооперации Украины. Исследованы основные экономические показатели деятельности орга-*

низаций, которые входят в систему кредитной кооперации за последние десять лет. Проанализированы статистические данные касательно систематических нарушений кредитными союзами требований действующего законодательства в сфере рынков финансовых услуг. Определено, что функционирование отечественных кредитных союзов происходит с нарушением основных кооперативных принципов. Предложены приоритетные направления развития таких организаций. Акцентировано внимание на сдерживающих факторах по сотрудничеству кооперативных организаций и коммерческих банков. Исследована структура кредитного портфеля кредитных союзов. Определено, что преобладающее количество кредитных средств – это потребительское кредитование. Исследована структура кредитов, которые предоставляются кредитными союзами сельскохозяйственным производителям. Внимание сконцентрировано на правовом обеспечении развития кредитной кооперации, в особенности, на анализе новых законодательных документов. Определено, что важным направлением развития кредитной кооперации является дальнейший процесс роста ассоциаций кредитных союзов с целью введения единых правил функционирования на рынке кооперативного кредитования, согласования и поддержания установленных стандартов и т.д.

Акцентируется на необходимости и актуальности государственной поддержки кредитной кооперации, которая должна производиться при условии отказа от излишнего административного вмешательства в деятельность организации. Установлено, что базовым уровнем кооперативной банковской системы должны стать местные кооперативные банки, однако этому предшествует закрепление соответствующих полномочий на законодательном и организационном уровнях.

Предлагается, что для консолидации ресурсов местным кооперативным банкам целесообразно объединять усилия для создания региональных (областных) банков с целью осуществления банковской деятельности. Установлено, что для расширения круга финансовых услуг и полноценного участия кооперативных банков усилиями региональных банков должен формироваться третий уровень банковской системы путем организации центрального кооперативного банка.

Ключевые слова: *кредитная кооперация, кредитные союзы, кооперативные банки, потребкооперация.*

Summary. *The article researches the place and role of the credit cooperation in the economy of Ukraine. Modern state of the development of cooperation in various spheres of human activity is analyzed; the restricting factors in the sphere of credit cooperation of Ukraine are determined. Basic economic activities indexes of organizations belonging to the system of credit cooperation in the last ten years are studied. Statistical data are analyzed on the systemic violation of the current legislation in the financial services market by credit unions.*

It is determined that domestic credit unions operate with the breach of basic cooperative principles. Mainstream priorities for development of such unions are suggested. Attention is focused on the constraints concerning collaboration of the cooperative unions and commercial banks. The structure of the loan portfolio of credit unions is researched.

It is ascertained that the majority of loanable funds are consumer's bank loans. The structure of credits issued by credit unions to agricultural producers is studied. Importance is given to legal provision of the credit cooperation development and to the analysis of new legislative acts in particular.

It is determined that an important direction in the credit cooperation development is a further increase of credit unions associations with the purpose of introducing common rules for operating on the cooperative bank loans market, as well as coordinating and supporting the set standards etc.

An accent is put on the necessity and actuality of the state support of credit cooperation, which should be given on condition that unnecessary administrative interference into an organization's activity be avoided. It is established that local cooperative banks should present the basic level of the cooperative bank system; however this should be preceded by respective competences secured on the legislative and organizational levels.

It is suggested that for consolidation of their resources it is expedient for local cooperative banks to unite their efforts with the purpose of founding regional banks to carry out banking.

It is also defined that with the objective of expanding their financial services and a full-scale participation of cooperative banks, regional banks should make efforts to form a third level of the bank system by founding a central cooperative bank.

Key words: *credit cooperation, credit unions, cooperative banks, consumer's cooperation.*

Постановка проблеми. Дієвим способом підвищення ефективності функціонування кооперативних організацій є активізація процесу кооперування в різноманітних формах. Слід зазначити, що незважаючи на численні дослідження кооперативних форм, розуміння владою важливість розвитку цих сфер, кооперативний сектор в цілому та кредитна кооперація зокрема, розвиваються досить повільно. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження факторів, які є на заваді розвиткові кредитної кооперації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан розвитку кредитних спілок аналізують О. Єлісєєва, Г. Стоянов [1], О. Тахтай [3],

перспективи моделі вітчизняної кредитно-кооперативної системи вивчає О. В. Манжура [9], а законодавчі проблеми їх регулювання — Х. Воробець та О. Скаско [6]. Наразі тема кредитної кооперації в Україні залишається недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей статті. Метою статті полягає у дослідження факторів, що стримують розвиток кредитної кооперації та перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток кооперації в аграрній сфері стримується недостатнім рівнем кредитної кооперації, адже на сьогоднішній день в Україні фактично відсутня ефективна система кредитної підтримки малого та середнього бізнесу на селі. При застосуванні механізму часткової компенсації процентної ставки з державного бюджету здешевлені кредити на практиці дістаються великому агробізнесу, який спроможний забезпечити їх необхідною заставою. Комерційні банки не зацікавлені в кредитуванні малого бізнесу, тому фермерські господарства та господарства населення не можуть з впевненістю сподіватися на можливість банківського кредитування.

Вирішення даної проблеми шляхом організації іпотечного банку також пов'язане з ризиками, які обумовлені недостатністю державних коштів для створення такого банку, загрозою неефективного державного управління та небезпекою зосередження земельних угідь в руках обмеженої кількості власників іпотечного банку. Тому так гостро постає питання створення сучасної, орієнтованої на європейські зразки, системи кредитної кооперації, яка могла б стати реальною фінансовою основою функціонування аграрного сектора завдяки належному кредитуванню та забезпеченню його необхідними фінансовими послугами.

На низовому рівні кредитна кооперація в Україні представлена кредитними спілками універсальної, наближеної до американської, моделі, кількість членів яких у 2008 році досягла 2669,4 тис. осіб. Однак криза 2008 р. суттєво загальмувала розвиток системи кредитної кооперації. Проблема загострювалась ще й через непрозорість та безсистемність роботи кредитних спілок, відсутність державного гарантування вкладів. Довіра до кредитної кооперації була також підірвана розголосом про шахрайську діяльність ряду очільників кредитних спілок.

На період 2008–2010 рр. припадає більшість банкрутств вітчизняних кредитних спілок. Так, частка їхніх активів у національній фінансовій системі знизилась з 7 до 2% , а чисельність учасників — більше, ніж у 2 рази. У 2011 р. кількість членів кредитних спілок скоротилась до 1075,6 тис. осіб [1]. Починаючи з 2012 р. деяка стабілізація у роботі кредитної кооперації була досягнута: зросла чисельність членів, внески на депозитні рахунки, обсяги кредитування та розміри капіталу. Однак, на відміну від кооперативних кредитних систем Болгарії, Ірландії, Польщі, Румунії, які успішно подолали кризові явища та зуміли збільшити частку присутності на національних ринках споживчого кредитування до 40% [1], закріплення позитивних тенденцій у діяльності вітчизняної кредитної кооперації вимагає вирішення цілого ряду правових та організаційних питань.

На початок липня 2017 р. в Україні було зареєстровано 408 кредитних спілок (проти 588 у 2015 р.). Зменшення кількості кредитних спілок значною мірою відбувається через виключення їх з Державного реєстру фінансових установ за систематичні порушення вимог законодавства у сфері ринків фінансових послуг. Зокрема, станом на перше півріччя 2016 р. знаходилось близько 100 кримінальних проваджень за фактами шахрайства і службових зловживань, учинених під прикриттям діяльності кредитних спілок, 40 з яких пов'язані зі створенням фінансових пірамід. Від цих дій потерпіли 60 тис. громадян, а завдані збитки складають 500 млн. грн. [2].

Внаслідок кризи відбулося скорочення загальних активів кредитних спілок. На 30.06.2017 р. вони складали 2154,0 млн. грн. проти 2232,3 млн. грн. на 30.06.2015 р. За цей період чисельність членів кредитних спілок скоротилась з 775,0 до 581,9 тис. осіб, коло учасників кредитної кооперації, які мають внески на депозитних рахунках з 27,3 до 22,4 тис. осіб, мають діючі кредитні договори з 170,9 до 143,0 тис. осіб. На початок 2017 р. кредитні договори мали 25,6% членів кредитних спілок, при цьому. внески на депозитних рахунках мали 3,7% членів. Таким чином, близько 72,5% учасників кредитної кооперації складають пасивні члени [2]. Пасивні учасники можуть не користуватись послугами спілки, не впливати на розмір її прибутків, але при цьому мають більшість голосів при узгодженні управлінських рішень.

Намагання кредитних спілок позбутись пасивних вкладників з метою скорочення адміністративних витрат та ризиковості кредитування, обумовлює зменшення кількості їх членів. Натомість активізація роботи щодо залучення вкладників з позитивною кредитною історією та достатньою платоспроможністю сприяє підвищенню ефективності роботи.

З 2016 р. певне покращення стану системи кредитної кооперації знаходить вираження в зростанні обсягу капіталу в 2017 р. до 1111,9 млн. грн. (проти 1015,2 млн. грн. у 2015 р.) та скороченні суми заборгованості за наданими кредитами. Проте загальний

обсяг капіталу за цей час скоротився на 4,1% [4]. Розширення кредитування та збільшення розмірів наданих кредитів засвідчує, що має місце поступове відновлення довіри до кредитної кооперації. Разом з тим, за останні 2–3 роки в Україні не створено жодної нової кредитної спілки.

Необхідність суттєвих змін в організації діяльності та регулюванні кредитної кооперації пов'язана з тим, що функціонування вітчизняних кредитних спілок значною мірою відбувається з порушенням кооперативних принципів, адже: не дотримується передбачений законодавством принцип територіальної обмеженості їх діяльності; на противагу законодавчо закріпленому принципу кругової поруки члени кредитної спілки відповідають за її зобов'язаннями тільки в межах своїх пайових внесків; подеколи відбувається переродження кредитних спілок в родинний бізнес; у випадках завищення процентних ставок порівняно з банківськими кредитами у кредитних спілок виникає можливість отримання надприбутків із загрозою їх привласнення керівництвом.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності кредитних спілок проголошується кредитування малих та середніх сільгоспвиробників. Натомість найбільшу питому вагу в їхньому кредитному портфелі продовжують займати споживчі кредити, частка яких становить 55,2%. Кредити на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна складають 20,6%. При цьому на кредитування ведення фермерських господарств, як і в попередні роки, спрямовується найменша частка загального обсягу наданих кредитів. Станом на 30.06.2017 р. на цю програму було виділено 81,9 млн. грн. (4,4%). Кредити на ведення селянських господарств кількістю 8828 в сумі 232,5 млн. грн. у кредитному портфелі кредитних спілок складали 12,4%, кредити фермерам — 3,4%, а селянські кредити — 3,8% [4] (рис. 1).

Кредитні спілки надають сільськогосподарським виробникам кредити на придбання техніки, обладнання, устаткування та введення їх в експлуатацію; придбання або побудову будівель та/або споруд для виробництва, переробки, зберігання продукції; придбання засобів захисту рослин, мінеральних добрив, паливно-мастильних матеріалів; купівлю тварин, кормів та матеріально-технічних ресурсів для них; оплату послуг тощо за середньозваженою процентною ставкою від 17% до 33% на термін від 1 до 60 місяців [4].

Існуючі законодавчі обмеження перешкоджають співпраці кредитних спілок з аграрним сектором, оскільки кредитування малих та середніх сільгоспвиробників відбувається на підставі закону, який набув чинності ще на початку 2002 р. Це стосується як можливого членства, так і кола операцій, які кредитні спілки мають право здійснювати. Зокрема, кредитні спілки не здійснюють розрахункового обслуговування своїх членів, факторингових та лізингових операцій, обміну валюти тощо.

У новій редакції Закону України «Про кредитні спілки» від 21.04.2017 р. № 6405, ці обмеження значною мірою знімаються. Передбачається, що членами кредитної спілки, крім фізичних осіб, можуть бути юридичні особи, створюються законодавчі умови для розширення напрямів діяльності кредитних спілок. Сприятиме розвитку системи кредитної кооперації законодавче закріплення обов'язкової

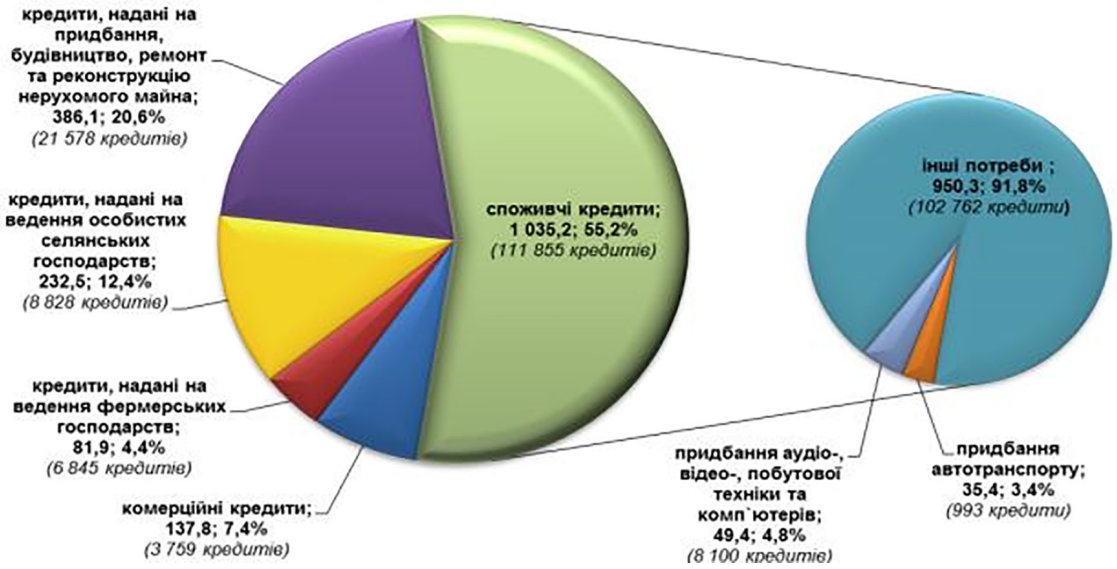

Рис. 1. Структура кредитів, виданих кредитними спілками, за видами станом на 30.06.2017 р.
Джерело: складено за [4]

участі кредитних спілок у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб [5; 6].

Напрями переорієнтації кредитних спілок мають бути спрямовані не на прибутковість операцій, а на задоволення актуальних потреб учасників кредитної кооперації, а дотримання кооперативних принципів сприяє підвищенню мобільності та гнучкості в діяльності кредитних кооперативів.

Важливим напрямом створення сучасної системи кредитної кооперації має стати формування потужних асоціацій кредитних спілок. На сьогодні другий рівень вітчизняної системи кредитної кооперації включає 3 всеукраїнські асоціації кредитних спілок, 23 місцеві асоціації, 2 всеукраїнські і 4 обласні об'єднані кредитні спілки. Об'єднані кредитні спілки, засновані на кооперативних засадах, виконують завдання підтримки фінансової стабільності кредитних спілок та об'єднання тимчасово вільних коштів своїх членів для їх взаємокредитування [7].

Повноцінне виконання функцій, покладених на діяльність Української об'єднаної кредитної спілки, що створена на основі ВАКС, та Об'єднаної кредитної спілки «Національної асоціації кредитних спілок», функціонуючої на основі НАКСУ, вимагає вдосконалення законодавчої бази. Так, асоціації, засновані на основі обласних асоціацій кредитних спілок не мають змоги співпрацювати зі спілками інших областей. Розміщення більшістю кредитних спілок тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках комерційних банків та запозичення ними, при недостатності коштів, банківських кредитів зумовлює витік коштів за межі системи, що гальмує розвиток кредитної кооперації [8]. Завдяки активній діяльності Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС) та Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ) здійснюється лобіювання і представництво інтересів кредитних спілок на національному рівні, їх правова підтримка, сприяння розвитку інфраструктури ринку кооперативного кредитування, розробка і впровадження єдиної національної програми з підтримки фінансової стабілізації кредитних спілок та захисту вкладів їх членів. Зокрема при НАКСУ функціонує Стабілізаційний фонд, Центральний резерв ліквідності, Фонд технічної допомоги. Підтримка невеликих та новостворених кредитних спілок відбувається в рамках програми «Старт». Разом з тим, більше третини кредитних спілок поки що не є членами асоціацій.

Зберігає актуальність державна підтримка кредитної кооперації, яка передбачає надання субсидій та субвенцій, впровадження сучасних інформаційних технологій, підготовку кваліфікованих кадрів, відповідну податкову, кредитну, цінову політику, формування спеціалізованої інфраструктури тощо. При цьому підвищення якості державного регулювання полягає у відмові від надлишкового адміністративного втручання на користь коригування та супроводу їх діяльності.

Невід'ємною складовою формування сучасної вітчизняної цілісної системи кредитної кооперації є формування кооперативних банків, діяльність яких спрямована на кредитне обслуговування малих господарських суб'єктів. Разом з тим, сформовані в кінці 1980-х років 8 кооперативних банків були закриті, а за всі роки незалежності в Україні не створено жодного кооперативного банку. Базовим рівнем кооперативної банківської системи повинні стати місцеві кооперативні банки, зосереджені на наданні своїм членам, поряд з ощадно-кредитними послугами й інші послуги. Кооперативні банки мають створюватись в порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність». Законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить цьому Закону. Передбачається можливість створення кооперативного банку не менше як 10 кредитними спілками; шляхом перетворення кредитної спілки або об'єднаної кредитної спілки; шляхом злиття кредитних спілок.

Третій рівень банківської системи може бути сформований завдяки організації центрального кооперативного банку зусиллями регіональних банків. Створення такої вищої ланки необхідне для розширення кола фінансових послуг, участі кооперативних банків в операціях лізингу, факторингу, страхування, в міжнародних розрахунках, забезпечення їх виходу на міжнародні фінансові ринки [8]. Тільки в такому випадку кооперативні банки зможуть вистояти в ринкових умовах при жорсткій конкуренції з комерційним банківським сектором.

Висновки. Надійним постачальником гостро необхідних грошових ресурсів та фінансових послуг для фермерських та селянських господарств покликана стати кредитна кооперація. Щоб відповідати сучасним вимогам і успішно вирішувати складні завдання, кредитні спілки мають зміцнити свою фінансову базу за рахунок поєднання власних ресурсів з коштами, отриманими через співпрацю з міжнародними організаціями та зарубіжними кредитними спілками; активно створювати територіальні об'єднання різних рівнів; посилити співпрацю з виробничими та обслуговуючими кооперативами, споживчою кооперацією та страховими організаціями. У майбутньому, зі створенням кооперативних банків, кредитні спілки мають стати невід'ємною складовою кооперативної кредитно-банківської системи аграрного сектора економіки.

Література

1. Єлісєєва О., Стоянов Г. Сучасний стан розвитку кредитних спілок України. Економіст. Київ, 2013. — № 4. — С. 40–43.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Генеральна прокуратура України (сайт). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html (дата звернення 15.05.2018 р.)

3. Тахтай О. В. Кредитні спілки: історія виникнення та сучасний розвиток. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Київ, 2016. — № 4. — С. 110–119.

4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Підсумки діяльності кредитних установ за I півріччя 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/ (дата звернення 18.03.2018 р.)

5. Кредитування малих та середніх сільгоспвиробників: проект Агроінвест. Бюлетень кредитних спілок України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unascu.org.ua

6. Скаско О. І Воробець. Х. Б. Законодавчі проблеми регулювання та контролю діяльності банків, кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. — 2015. — Вип. 1(2). — С. 371–375 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1(2)__75

7. Про кредитні спілки: проект закону України від 21.04.2017 № 6405 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4XX00A.html

8. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 № 2908-III. Дата оновлення 15.01.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908–14 (дата звернення 25.05.2018р.)

9. Манжула О. В. Перспективна модель кредитнокооперативної системи України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Полтава, 2014. — № 1 (63). — С. 72–78.

References

1. Yelisieieva O., Stoianov H. Suchasnyi stan rozvytku kredytnykh spilok Ukrainy. Ekonomist. Kyiv, 2013. — № 4. — S. 40–43.

2. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia: Heneralna prokuratura Ukrainy (sait). [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html (data zvernennia 15.05.2018 r.)

3. Takhtai O. V. Kredytni spilky: istoriia vynyknennia ta suchasnyi rozvytok. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2016. — № 4. — S. 110–119.

4. Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuvannia u sferi rynkiv finansovykh posluh. Pidsumky dialnosti kredytnykh ustanov za I pivrichchia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: https://www.nfp.gov.ua/ (data zvernennia 18.03.2018 r.)

5. Kredytuvannia malykh ta serednikh silhospvyrobnykiv: proekt Ahroinvest. Biuleten kredytnykh spilok Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.unascu.org.ua

6. Skasko O. I Vorobets. Kh. B. Zakonodavchi problemy rehuliuvannia ta kontroliu diialnosti bankiv, kredytnykh spilok v Ukraini. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Ekonomika. — 2015. — Vyp. 1(2). — S. 371–375 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1(2)__75

7. Pro kredytni spilky: proekt zakonu Ukrainy vid 21.04.2017 № 6405 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4XX00A.html

8. Pro kredytni spilky: Zakon Ukrainy vid 20.12.2001 № 2908-III. Data onovlennia 15.01.2016 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908–14 (data zvernennia 25.05.2018r.)

9. Manzhula O. V. Perspektyvna model kredytnokooperatyvnoi systemy Ukrainy. Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Poltava, 2014. — № 1 (63). — S. 72–78.

УДК 336.63

Нікитенко Дмитро Валерійович
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економічної теорії
Національний університет водного господарства та природокористування
Никитенко Дмитрий Валерьевич
кандидат экономических наук, доцент,
докторант кафедры экономической теории
Национальный университет водного хозяйства и природопользования
Nikytenko Dmytro
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National University of Water and Environmental Engineering
ORCID: 0000-0003-4989-0879

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4300

СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

СОСТОЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

STATE OF INVESTMENT SECURITY OF THE STATE AT THE REGIONAL LEVEL

Анотація. *У статті досліджено рівень неоднорідності базових індикаторів інвестиційної безпеки на регіональному рівні. Автором визначені об'єктивні чинники, що перешкоджають зміцненню інвестиційної безпеки регіонів, до яких відносять диспаритетність регіонів за природно-ресурсним потенціалом, структурою населення, галузевою спеціалізацією, фінансовою забезпеченістю тощо. Аналізуючи розподіл капітальних інвестицій, зазначається, що до 60% від них освоєні в м. Києві, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях. Нерівномірність розподілу капітальних інвестицій за регіонами України дає змогу проаналізувати ступінь просторової неоднорідності та її динаміки для оцінки її впливу на загальну інвестиційну безпеку держави в частині забезпечення її сталого високого рівня. Зменшення ступеня просторової неоднорідності капітальних інвестицій створює більш сприятливі умови для перспективного розвитку економіки в цілому. Водночас, зростання ступеня неоднорідності спричиняє послаблення міжрегіональних зв'язків, загострення соціально-економічних протиріч і дезінтеграції національної економіки загалом.*

Для аналізу неоднорідності просторового розподілу таких показників, як капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції та валовий регіональний продукт автором був застосований класичний економічний метод оцінки ступеня концентрації ринкового середовища – індекс концентрації Херфіндаля – Хіршмана. Виявлено, що основними центрами зосередження інвестицій є м. Київ та Дніпропетровська область. За їх виключенням регіональна однорідність розподілу інвестицій зростає. Також зростання просторової однорідності розподілу інвестицій відбувається і в процесі економічного зростання загалом.

Ключові слова: *капітальні видатки, неоднорідний розподіл, інвестиції, інвестиційна безпека, інвестиційний потенціал.*

Аннотация. *В статье исследован уровень неоднородности базовых индикаторов инвестиционной безопасности на региональном уровне. Автором определены объективные факторы, препятствующие укреплению инвестиционной безопасности регионов, к которым относят диспаритетность регионов по природно-ресурсному потенциалу, структуре населения, отраслевой специализации, финансовой обеспеченностью. Анализируя распределение капитальных инвестиций, автор отмечает, что до 60% из них освоены в г. Киеве, Днепропетровской, Киевской, Львовской, Одесской и Харьковской*

областях. Неравномерность распределения капитальных инвестиций по регионам Украины позволяет проанализировать степень пространственной неоднородности и ее динамики для оценки ее влияния на общую инвестиционную безопасность государства в части обеспечения ее устойчивого высокого уровня. Уменьшение степени пространственной неоднородности капитальных инвестиций создает более благоприятные условия для перспективного развития экономики в целом. В то же время, рост степени неоднородности приводит к ослаблению межрегиональных связей, обострение социально-экономических противоречий и дезинтеграции национальной экономики.

Для анализа неоднородности пространственного распределения таких показателей, как капитальные инвестиции, прямые иностранные инвестиции и валовой региональный продукт автором был применен классический экономический метод оценки степени концентрации рыночной среды – индекс концентрации Херфиндаля – Хиршмана. Выявлено, что основными центрами сосредоточения инвестиций является г. Киев и Днепропетровская область. При их исключении из анализа региональная однородность распределения инвестиций растет. Также рост пространственной однородности распределения инвестиций происходит и в процессе роста экономики в целом.

Ключевые слова: *капитальные расходы, неоднородное распределение, инвестиции, инвестиционная безопасность, инвестиционный потенциал.*

Summary. *The article investigates the level of heterogeneity of the basic indicators of investment security at the regional level. The author identifies objective factors that hinder the strengthening of investment security of the regions, which include the disparity of the regions in terms of natural resource potential, population structure, sectoral specialization, financial security, etc. Analyzing the distribution of capital investments, it is noted that up to 60% of them are concentrated in Kyiv city, Dnipropetrovsk, Kyiv, Lviv, Odesa and Kharkiv regions. The uneven distribution of capital investments by region of Ukraine allows us to analyze the degree of spatial heterogeneity and its dynamics to assess its impact on the overall investment security of the state in terms of ensuring its stable high level. Reducing the degree of spatial heterogeneity of capital investment creates more favorable conditions for the long-term development of the economy as a whole. At the same time, the increase in the degree of heterogeneity leads to a weakening of interregional relations, an exacerbation of socio-economic contradictions and the disintegration of the national economy as a whole.*

To analyze the heterogeneity of the spatial distribution of indicators such as capital investment, direct foreign investment and gross regional product, the author used the classic economic method for assessing the degree of concentration of the market environment – the index of concentration Herfindahl – Hirschman. It was revealed that the main centers of investment concentration are Kyiv city and Dnipropetrovsk region. With their exception, the regional homogeneity of investment distribution is increasing. Also, the growth of the spatial homogeneity of investment distribution occurs also in the process of economic growth in general.

Key words: *capital expenditures, heterogeneous distribution, investments, investment security, investment potential.*

Постановка проблеми. Забезпечення інвестиційної безпеки України як матеріальної бази економічної безпеки набуває все більшої важливості, особливо в умовах поглиблення процесів глобалізації, що побудовані за принципами економічної свободи й демократії. Відкритість ринків, зокрема капіталу, в умовах, коли кризові явища в економіці не подолано, матиме серйозні негативні наслідки для нашої держави й породить ряд загроз для економіки України та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, визначення факторів формування та механізмів управління інвестиційною безпекою як складової економічної безпеки держави є предметом дослідження в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Барановського [1], В. Кириленка [2], С. Мошенського [3], А. Сухорукова [4], та інших. Разом з тим, ускладнення процесу розвитку соціально-економічних систем та пов'язана з цим поява нових явищ і процесів як реакція на новітні тенденції соціально-економічного розвитку та виклики глобалізації та європейської інтеграції, зумовлює необхідність подальшого розвитку науково-методичних підходів до оцінки рівня інвестиційної безпеки з боку різних суб'єктів інвестиційного процесу та на різних рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча методологічний інструментарій оцінювання регіонального рівня інвестиційної безпеки на сьогодні в цілому сформовано, проте дискусійними залишаються питання оцінки стану інвестиційної безпеки на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка рівня неоднорідності основних індикаторів інвестиційної безпеки на регіональному рівні та аналіз факторів формування та визначення можливих шляхів щодо підвищення рівня інвестиційної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічне становище регіонів котрий рік поспіль зазнає впливу від ряду потужних зовнішніх

і внутрішніх чинників дестабілізуючого та дестимулюючого характеру: зовнішня агресія, негативна динаміка економічних показників, повільні кроки в напрямку виходу на ринки ЄС. Крім цього низькі показники розвитку й негативна динаміка деяких з них викликана також посиленням непривабливості інвестиційного клімату та відпливом іноземних інвестицій. Упродовж останніх років в Україні зростає диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, збільшується серед них кількість проблемних та депресивних[1].

Підвищення інвестиційної безпеки регіону залежить як від міри державної підтримки й розробки державних програм регіонального соціально-економічного розвитку, так і від можливості розкриття інвестиційного потенціалу на відповідній території громадою. Йдеться про процес реформування системи публічної влади, про її децентралізацію. Повноваження в цій ситуації є центральним чинником державного управління на місцях, який, із одного боку найперше потребує ресурсів, проте водночас пов'язаний із відповідальністю за прийняті рішення. Щодо ресурсів, то завдяки прийнятим змінам до Податкового й Бюджетного кодексів та внаслідок децентралізації щороку відбувалося зростання власних доходів місцевих бюджетів[2].

Досліджуючи загалом соціально-економічний стан регіонів і зокрема його інвестиційну складову, вітчизняні науковці дійшли висновку, що рівень інвестиційної безпеки вкрай низький через ряд традиційних причин: значний показних збитковості підприємств; незначні обсяги реалізації продукції в базових для України галузях; висока кредитна заборгованість підприємств; неможливість залучення «вільних» фінансових ресурсів; практично не впроваджують інноваційні технології; зростання «рейдерства» тощо[3]. Так, загальні принципи ринкової економіки, коли збиткові підприємства банкрутують і на їх місці з'являються нові, більш ефективні, у реаліях нашого інституціонального середовища не діють через те, що, здебільшого, зберігання збиткових підприємств є виявом або монопольного становища державних підприємств, або присутності особливого типу корупції — «state capture», або як механізм захисту приватної власності від рейдерів.

В умовах України зміцненню інвестиційної безпеки регіонів також перешкоджають об'єктивні чинники, зокрема диспаритетність регіонів за природно-ресурсним потенціалом, структурою населення, галузевою спеціалізацією, фінансовою забезпеченістю, типом соціально-економічного розвитку тощо[4]. Якщо розглянути з позиції рейтингового місця регіони в освоєнні капітальних інвестицій за період із 2010 по 2017 р., то ми побачимо, що за даними 2017 р. приблизно 60% від всіх капітальних інвестицій освоєні в м. Києві, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях[5]. Щодо промислової продукції, то дві їх третини виробляють у 7 регіонах — промислових лідерах: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Полтавська, Київська області та м. Київ (табл. 1). Питома вага інших областей у виробництві промислової продукції менша за середнє в країні (4%) і становить у діапазоні від 0,9% у Чернівецькій області до 3,8% у Львівській області.

Водночас, серед промислових підприємств тільки в Харківській та Запорізькій областях і м. Києві є чимало підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, як в абсолютній кількості в межах країни, так і у відносній кількості в межах підприємств регіону. Загалом 11 територіальних одиниць показують стан інноваційної зорієнтованості промислових підприємств у регіоні на рівні вищому за середній у країні (18%).

Окремо можна виокремити Львівську, Одеську та Житомирську області, у яких хоча питома вага реалізованої промислової продукції менша за середнє значення в країні (<4%), проте кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, як у межах країни (>4%), так і в межах відповідного регіону (>18%) перевищує середнє значення. Ці області можна назвати другим ешелоном економічного зростання з огляду на перспективи інноваційної зорієнтованості промислових підприємств.

Економічний простір України доволі строкатий, що значно впливає на характер інвестиційних процесів, міжрегіональні коопераційні зв'язки, мобільність трудових ресурсів. Нерівномірність розподілу капітальних інвестицій за регіонами України дає змогу проаналізувати ступінь просторової неоднорідності та її динаміки для оцінки її впливу на загальну інвестиційну безпеку держави в частині забезпечення її сталого високого рівня.

[1] Варналій З.С., Білик Р.Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. — С. 112.

[2] Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: https://decentralization.gov.ua/news/8053 (дата звернення: 20.08.2018).

[3] Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи К.: НІСД, 2009. URL: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809 (дата звернення: 20.08.2018).

[4] Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. — 386 с.

[5] Нікитенко Д.В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституційне забезпечення: монографія. Рівне: НУВГП. 2018. — С. 367.

Таблиця 1

Регіональна структура промислового потенціалу України у 2016 році

	Регіональна структура реалізованої промислової продукції	Регіональна структура промислових підприємств, які займаються інноваційною діяльністю	Питома вага підприємств, що займаються інноваційною діяльністю до загальної кількості обстежуваних промислових підприємств у регіоні
Україна: – кількість підприємств	100%	4 421	834
– середнє значення	4%	4%	18%
Дніпропетровська	18,30%	7,8%	14,7%
Донецька	11,80%	3,1%	13,8%
м. Київ	8,40%	11,4%	23,1%
Запорізька	8,10%	5,6%	22,1%
Харківська	7,40%	13,2%	30,5%
Полтавська	7,10%	3,0%	14,0%
Київська	4,70%	5,8%	16,6%
Львівська	3,80%	7,7%	20,6%
Вінницька	3%	2,9%	15,4%
Черкаська	3%	2,9%	16,1%
Одеська	2,60%	4,8%	20,9%
Миколаївська	2,50%	2,5%	23,1%
Луганська	2,10%	1,1%	13,2%
Івано-Франківська	2%	3,2%	21,1%
Сумська	1,90%	2,5%	17,8%
Хмельницька	1,90%	2,2%	12,8%
Житомирська	1,70%	4,1%	20,6%
Рівненська	1,70%	2,8%	17,0%
Волинська	1,30%	1,3%	10,2%
Кіровоградська	1,30%	2,0%	17,9%
Херсонська	1,30%	2,3%	19,8%
Чернігівська	1,30%	1,9%	15,2%
Закарпатська	1%	1,8%	11,2%
Тернопільська	0,90%	2,9%	26,1%
Чернівецька	0,50%	1,3%	20,4%

Джерело: авторська розробка

Зменшення ступеня просторової неоднорідності капітальних інвестицій створює більш сприятливі умови для перспективного розвитку економіки як депресивних регіонах, так і в економіці загалом. Водночас, зростання ступеня неоднорідності спричиняє послаблення міжрегіональних зв'язків, загострення соціально-економічних протиріч і дезінтеграції національної економіки загалом.

Кожен регіон, галузь, підприємство є активним гравцем на ринку інвестицій, споживачем, який потребує ресурсів для свого розвитку. Очевидно, що на ринку можлива поява «монополіста», який може залучити до себе більшу частину капітальних інвестицій. Для аналізу неоднорідності просторового розподілу капітальних інвестицій в Україні можна застосувати класичний економічний метод оцінки ступеня концентрації ринкового середовища — індекс концентрації Херфіндаля — Хіршмана (Herfindahl — Hirschman Index (HHI)):

$$HHI = \sum_{j=1}^{k} \left(\frac{i_j}{I} * 100 \right)^2, \qquad (1)$$

де $k = 25$ — кількість регіонів України (24 області та м. Київ);

i_j — об'єм капітальних інвестицій у j-му регіоні, млн. грн;

I — загальний об'єм капітальних інвестицій в країні, млн. грн.

Теоретично максимальне значення індексу HHI дорівнює 10 000, коли ввесь об'єм капітальних ін-

Таблиця 2

Індекс ННІ для регіональної неоднорідності капітальних видатків

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс ННІ	781	892	840	849	849	840	1219	1254	1239	1183	1281	1348	1205	1232
Індекс ННІ*	635	680	652	644	638	636	677	774	776	757	681	667	664	643
ННІ**	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417

* — без м. Київ

** — рівномірний розподіл інвестицій (за кількості регіонів 24)

Джерело: авторська розробка

вестицій становить на один регіон. Мінімальне його значення відповідає рівномірному розподілу інвестицій по 25-ти регіонах і дорівнює 400 (10000/25=400).

Згідно з даними Держстату України щодо величини капітальних видатків за 2010–2017 рр. та інвестицій в основний капітал за 2004–2009 рр., розрахуємо за формулою (1) індекс неоднорідності ННІ (табл. 2).

Загалом освоєння капітальних інвестицій у регіонах України характеризується значним відхиленням від рівномірного розподілу (>417). Особливо неоднорідність виявляється після кризових явищ. Так, наприклад, після світової фінансової кризи у 2010 році порівняно з 2007–2009 рр. індекс виріс на 50%, що було наслідком скороченням капітальних інвестицій практично в усіх регіонах та зростанням і так значних капітальних інвестицій на 38,6% у м. Києві. У 2014–2015 рр. також спостерігається зростання рівня неоднорідності, що стало наслідком скорочення капітальних інвестицій на території Донецької (з 28 млрд. грн у 2013 р. до 8,3 млрд. грн у 2015 р.) та Луганської (з 11,4 млрд. грн у 2013 р. до 2 млрд. грн у 2015 р.) областей та зростанням капітальних інвестицій у м. Києві.

Якщо проаналізувати регіональну неоднорідність економічного розвитку на підставі показника «Валовий регіональний продукт» і порівняти з регіональною неоднорідністю капітальних інвестицій, то можна спостерігати, що до 2009 р. рівень неоднорідності був практично однаковий, хоча й високий (регіон із найбільшою величиною капітальних інвестицій (без м. Київ) у 11,5 разів більше має інвестицій, ніж регіон із найменшою величиною капітальних інвестицій), тоді як після світової фінансової кризи інвестиційна неоднорідність почала зростати (відношення найбагатшого регіону до найбіднішого в частині капітальних інвестицій — 15:1).

Рівень неоднорідності економічного розвитку (валовий регіональний продукт) протягом 2004–2012 років практично був на одному рівні (табл. 3), індекс ННІ становив у середньому 777.

У 2013–2014 роках у регіональному аспекті розпочалося зростання неоднорідності в економічному розвитку. Зростання рівня неоднорідності економічного розвитку регіонів є наслідком централізації основних економічних процесів у столиці. Якщо під час обрахунку індексу ННІ для регіональної неоднорідності як валового регіонального продукту, так і капітальних інвестицій виключити м. Київ, то можна спостерігати динаміку до зменшення цієї неоднорідності (ВРП з 707 у 2008 р. до 614 у 2016 р. та капітальних інвестицій з 776 у 2012 до 643 у 2017 р.). Тобто в країні є ніби два регіони: м. Київ та інші області, однорідність розподілу капітальних інвестицій та економічного розвитку в яких монотонно зростає.

Щодо надходжень ПІІ за 2009–2017 рр. то рівень неоднорідності залишається вкрай високим. За рівномірного значення 400 в середньому рівень

Таблиця 3

Індекс ННІ для регіональної неоднорідності ВРП

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Індекс ННІ	763	760	769	807	789	779	780	759	787	824	889	885	909
Індекс ННІ**	671	677	691	697	707	666	684	687	664	648	636	618	614
Рівномірний розподіл	385	385	385	385	385	385	385	385	385	385	417	417	417

* — без м. Севастополь, АР Крим

** — без м. Київ

Джерело: авторська розробка

Таблиця 4

Регіональна неоднорідність прямих іноземних інвестицій

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс ННІ	2280	2377	2571	2631	2702	2752	3078	3735	3653
Рівномірний розподіл	400	400	400	400	400	400	400	400	400
Індекс ННІ*	1833	2031	1877	1659	1445	1226	1056	996	1007

* — без м. Київ

Джерело: авторська розробка

неоднорідності становить 2865 (з 2280 у 2009 році до 3653 у 2017 р. — табл. 4). Причиною цього є акумулювання ПІІ у м. Київ і в Дніпропетровській області.

З погляду забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки рівень неоднорідності розподілу капітальних інвестицій не відіграє вирішальну роль, адже під час його розрахунку враховують загальну величину капітальних інвестицій без прив'язки до регіону. Проте для здійснення оціночних суджень щодо тенденцій і прогнозування динаміки інвестиційної діяльності, активність якої буде зростати за рівномірного розвитку регіонів, зниження неоднорідності розвитку регіонів за умов загального економічного зростання може бути індикатором активізації інвестиційної діяльності як в регіонах, так і в економіці загалом.

За умов непривабливості для іноземних інвесторів безальтернативним шляхом для розвитку економіки регіонів є мобілізація та ефективне використання внутрішніх ресурсів, об'єднання зусиль держави, регіонів, приватного сектору й громади. З боку держави це означатиме, насамперед, посилення ролі проектів-мультиплікаторів державного масштабу та їх активне впровадження в регіонах. З боку регіону — концептуального переосмислення ролі громадянського суспільства, зокрема пасіонарності й активної участі громади, у створенні стратегії розвитку на підставі розкриття внутрішнього потенціалу, зміцнення переваг і нейтралізації загроз. Адже, утворення різноманітних координаційних комісій із питань регіонального розвитку, де відбуваються узгодження пріоритетів, оновлення стратегій розвитку та розробка заходів міжрегіонального співробітництва з використання патерналістських підходів, результатом чого стає лише укладання угод та декларування областями партнерських намірів — це показова активність та «минуле сторіччя».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, новою парадигмою зрушень на регіональному рівні повинно бути відкритість, підзвітність, відповідальність регіональної влади перед громадою на підставі конструктивного відкритого діалогу. Тільки із залученням інтелектуального ресурсу представників громади, які безпосередньо зацікавлені в розвитку регіону, зростання його підприємницької активності та інвестиційної привабливості можлива розбудова економіки регіону й зміцнення його не тільки інвестиційної, а й економічної безпеки.

Література

1. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. — К.: УБС НБУ, 2014. — Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. — 831 с.

2. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. І. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.

3. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави: монографія / С. З. Мошенський. — Житомир: ЖДТУ, 2008. — 432 с.

4. Сухоруков А. І. Проблеми інноваційної безпеки України / А. І. Сухоруков // Економіка і прогнозування. — 2011. — № 2. — С. 63–81.

5. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. — С. 112.

6. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. Прес-центр ініціативи «Децентралізація» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/news/8053 (дата звернення: 20.08.2018).

7. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи К.: НІСД, 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809 (дата звернення: 20.08.2018).

8. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. — 386 с.

9. Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституційне забезпечення: монографія. Рівне: НУВГП. — 2018. — С. 367.

References

1. Baranovskyi, O. (2014). Filosofiya bezpeky [Philosophy of safety]. K.: UBS NBU [in Ukrainian].

2. Kyrylenko, V. (2005). Investytsiyna skladova ekonomichnoyi bezpeky [Investment component of economic security]. K.: KNEU [in Ukrainian].

3. Moshenskyi, S. (2008). Fondovyy rynok ta instytutsiyne investuvannya v Ukrayini: vplyv na investytsiynu bezpeku derzhavy [The stock market and institutional investment in Ukraine: the impact on the state's investment security]. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].

4. Sukhorukov, A. (2011). Problemy innovatsiynoyi bezpeky Ukrayiny [Problems of Innovation Security of Ukraine]. Ekonomika i prohnozuvannya — Economy and forecasting, 2, 63–81 [in Ukrainian].

5. Varnalii Z. S., Bilyk R. R. (2018). Ekonomichna bezpeka ta konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrayiny [Economic Security and Competitiveness of the Regions of Ukraine]. Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].

6. Mistsevi byudzhety: eksperty pidbyly pershi pidsumky 2017 roku [Local budgets: experts summed up the first results of 2017]. Pres-tsentr initsiatyvy «Detsentralizatsiya». Retrieved from: https://decentralization.gov.ua/news/8053

7. Ekonomichna kryza v Ukrayini: vymiry, ryzyky, perspektyvy [The economic crisis in Ukraine: dimensions, risks, prospects]. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809.

8. Vasyl'tsiv T. H. (2008). Ekonomichna bezpeka pidpryyemnytstva Ukrayiny: stratehiya ta mekhanizmy zmitsnennya [Economic Security of Ukraine's Entrepreneurship: Strategy and Mechanisms for Strengthening]. L'viv: Aral

9. Nikytenko D. V. (2018). Investytsiyna bezpeka Ukrayiny: sutnist' ta instytutsiyne zabezpechennya [Investment security of Ukraine: essence and institutional ensuring]. Rivne: NUWEE.

УДК 005.21:33 (477)

Пачева Наталія Олександрівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Пачева Наталья Александровна
кандидат экономических наук,
доцент кафедры маркетинга, менеджмента и управления бизнесом
Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины
Pacheva Nataliia
PhD in Economics,
Department of Marketing, Management and Business Administration
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID: 0000-0001-9932-5021

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4306

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

STRATEGIC MANAGEMENT OF THE NATIONAL ECONOMY INNOVATIVE DEVELOPMENT

Анотація. *В статті розкрито сутність інновацій та їх вплив на сталий розвиток держави, ефективну економічну політику та конкурентоспроможності підприємств. Доведено, що підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства є одним із складних і невирішених завдань ще з часів заснування нашої держави. Головну увагу зосереджено на дослідженні стратегічного управління інноваційним розвитком національного господарства. Встановлено, що за останні роки прослідковується тенденція до збільшення уваги науковців до даної проблем. На основі проведених досліджень проаналізовано показники інноваційного розвитку, які дають можливість визначення пріоритетних заходів стратегічного характеру. Запропоновано підходи, які сприяють підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства через побудову скоординованих стратегічних цілей, що дозволять приймати обґрунтовані управлінські рішення на практиці. З'ясовано, що механізм розвитку інноваційної діяльності в більшості базується на підвищенні інноваційної активності науки через введення в практику науково-технічних результатів. Проте низький рівень попиту на інноваційну продукцію загрожує розвитку інноваційного процесу в цілому в країні і тягне за собою зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Обґрунтовано актуальність питання стратегічного управління інноваційним розвитком для сучасної України. Встановлено позитивний вплив інновацій на вирішення складних економічних питань та стабільного розвитку національної економіки. Доведено, що формування та впровадження стратегічних цілей підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства забезпечить попередження виникнення непродуктивних витрат ресурсів, зосередить зусилля на застосуванні необхідних стратегій, які допоможуть досягти успіху і укріпити позиції на вітчизняному та світовому ринку, що ослабить негативний вплив кризових явищ і сприятиме стабільному росту економіки України.*

Ключові слова: *стратегічне управління, інноваційний розвиток, національне господарство, конкурентоспроможності, стратегічні цілі, інновації.*

Аннотация. *В статье раскрыта сущность инноваций и их влияние на устойчивое развитие государства, эффективную экономическую политику и конкурентоспособность предприятий. Доказано, что повышение эффективности управления инновационным развитием национального хозяйства является одним из сложных и нерешенных задач еще со времен основания нашего государства. Главное внимание сосредоточено на исследовании стратегического управления инновационным развитием национального хозяйства. Установлено, что за последние годы прослеживается тенденция к увеличению внимания ученых к этой проблеме. На основе проведенных исследований проанализированы показатели инновационного развития, которые дают возможность определения приоритетных ходов стратегического характера. Предложены подходы, которые способствуют повышению эффективности управления инновационным развитием национального хозяйства путем построения скоординированных стратегических целей, которые позволят принимать обоснованные управленческие решения на практике. Установлено, что механизм развития инновационной деятельности в большинстве базируется на повышении инновационной активности науки через введение в практику научно-технических результатов. Однако низкий уровень спроса на инновационную продукцию угрожает развитию инновационного процесса в целом в стране и влечет за собой снижение конкурентоспособности субъектов хозяйствования. Обоснована актуальность вопроса стратегического управления инновационным развитием для современной Украины. Установлено положительное влияние инноваций на решение сложных экономических вопросов и стабильного развития национальной экономики. Доказано, что формирование и внедрение стратегических целей повышения эффективность управления инновационным развитием национального хозяйства, предупреждает возникновение непроизводительных затрат ресурсов, сосредоточивает усилия на применении необходимых стратегий, которые помогут достичь успеха и укрепят позиции на отечественном и мировом рынке, что ослабит негативное влияние кризисных явлений и будет способствовать стабильному росту экономики Украины.*

Ключевые слова: *стратегическое управление, инновационное развитие, национальное хозяйство, конкурентоспособности, стратегические цели, инновации.*

Summary. *The article investigates the essence of innovations and their impact on the sustainable development of the country, effective economic policy and enterprises competitiveness. It is proved that increasing the efficiency of the national economy innovative development is one of the complex and unsolved problems since the foundation of our state. Much attention is given to the research of strategic management of the national economy innovative development. It should be emphasized that in recent years there has been an evident trend of increasing scientific attention to this problem. On the basis of the conducted researches, the indicators of innovative development are analyzed which make it possible to identify priority measures of a strategic nature. The approaches that promote the growth of effective management of the national economy innovative development through the construction of coordinated strategic goals are proposed, and it will allow making grounded managerial decisions in practice. It is revealed that the mechanism of innovative activity's development in its majority is based on increasing the innovative activity of science through the introduction of scientific and technical results in practice. However, the low level of demand for innovative products threatens the innovation process development as a whole in the country and leads to a decrease in the competitiveness of economic entities. The relevance of the strategic management of innovative development for modern Ukraine is substantiated. The positive impact of innovation in solving complex economic issues and sustainable development of the national economy is established. It is proved that the formation and implementation of strategic goals of increasing the efficiency of strategic management of the national economy innovative development will ensure the prevention of unproductive consumption of resources; will focus on the usage of the necessary strategies, which will help to succeed and strengthen the position on the domestic and world markets, which in turn will weaken the negative impact of crisis phenomena and will contribute to the stable growth of Ukraine's economy.*

Key words: *strategic management, innovative development, national economy, competitiveness, strategic goals, innovations.*

Постановка проблеми. Сучасний стан інноваційного розвитку національного господарства має не найкращі показники. Постала необхідність переходу до інноваційної концепції розвитку та чіткого стратегічного планування нововведень, що забезпечить в подальшому ефективність інвестування в інноваційну практику. Об'єктивна необхідність забезпечення ефективного розвитку національного господарства обумовлює вибір засобів і методів, які мають бути виваженими стратегічним цілям держави в ринкових умовах господарювання. Практика показує, що низька ефективність процесів нововведень постає саме на мікрорівні, отож актуальними напрямками наукових досліджень визначаються питання інноваційного розвитку підприємств, що обумовлено необхідністю формування науково-методологічних засад, здатних реалізувати можливість опису процесу інноваційного розвитку підприємств та механізмів управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі стратегічного управління інноваційним розвитком присвячено багато наукових праць вітчизняних та

закордонних фахівців: Н. Круглової [1], Т. Менша [2], У. Ростоу [3], Б. Твісса [4], Л. Федулової [5], А. Дунської [6] та інших. Дослідження різноманітних аспектів інноваційного розвитку національного господарства наразі залишається актуальним.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати теоретико-методичні засади стратегічного управління інноваційним розвитком та сформувати стратегічні цілі підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток передбачає використання науково-технічного прогресу та швидку адаптацію до змін. До основних проблем, які впливають на процеси управління інноваційним розвитком українських підприємств, можна віднести такі: обмеженість фінансування інноваційної діяльності, відсутність у підприємств сучасної бази для впровадження розробок через зношування або відсутність необхідного устаткування, старіння кадрів; відсутність кадрів, здатних ефективно управляти інноваційним процесом; нечітка державна політика у сфері інновацій [5]. Врахування даних проблем при розробці стратегій підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства допоможе досягти високих результатів у розвитку національної економіки.

За даними Державної служби статистики України у доповіді Прилипка Р. Ю показано, що упродовж 2014–2016 років частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 18,4%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації — 11,8% (5,7% — продуктові та 10,3% — процесові), нетехнологічні — 13,4% (8,7% — організаційні та 10,2% — маркетингові) [7]. Динаміка інноваційної діяльності українських підприємств, залишається на низькому рівні, якщо дану ситуацію не покращити то з часом це призведе до остаточної втрати конкурентоспроможності не лише на світовому ринку, але й утрати попиту внутрішніх споживачів. При формуванні стратегії підвищення ефективності управління інноваційним розвитком виникає потреба введення нових технологій, відмові від застарілого обладнання на підприємстві та підготовці висококваліфікованих кадрів.

Граничний рівень, що вважається критичним для економічного розвитку на інноваційній основі, становить 20%. Вітчизняні підприємства у цьому відношенні знаходяться за межами стану інноваційності, а це в кінцевому підсумку загрожує технологічній та економічній безпеці країни, що й спостерігаємо сьогодні [6]. Підприємства України переживають важкі часи, окрім нестачі фінансів на інноваційну діяльність, відсутності стимулюючих нормативно-законодавчих засад, існує прогалина в побудові виважених стратегічних цілей інноваційного розвитку.

За даними Державної служби статистики [7] у 2014–2016 рр., найвищий рівень інноваційної активності спостерігався на підприємствах Рівненської, Харківської областей та м. Києва. Найвища частка технологічно інноваційних підприємств — у Рівненській (19,1%), Харківській (18,7%) та Кіровоградській (14,7%) областях; нетехнологічно інноваційних підприємств — у м. Києві (17,8%), Івано-Франківській та Київській областях (по 15,1%) див. рис. 1.

В доповіді Кісленко О. «Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2017 році, зазначено, що у 2017 р. на інновації промислові підприємства витратили 9,1 млрд. грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення — 5,9 млрд. грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки — 2,2 млрд. грн, на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) — 0,02 млрд. грн та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), — 1,0 млрд. грн. У 2017 р. промислові підприємства впровадили 2387 інновацій-

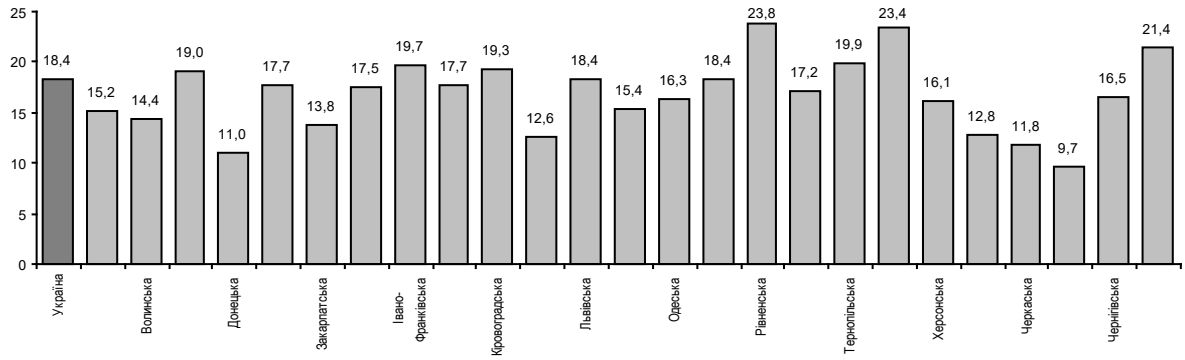

Рис. 1. Розподіл інноваційно активних підприємств у 2014–2016 рр. за регіонами, у % до загальної кількості обстежених підприємств відповідного регіону

Джерело: [7]

них видів продукції, з яких 477 — нових виключно для ринку, 1910 — нових лише для підприємства [7].

Отож, з дослідженого вище випливає, що вагоме місце у побудові стратегічних цілей підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства (на макрорівні), повинна передувати вдало вибрана стратегія на рівні підприємства (на мікрорівні), що базується на розробці відповідної організаційної структури. Великі підприємства повинні створювати робочі групи з інноваційного розвитку, метою яких є формування та впровадження корпоративних стратегій і стратегій інноваційного розвитку підприємства. Розробка методичного забезпечення інноваційного розвитку повинна базуватися на аналізі й оцінці ефективності як самого процесу інноваційної діяльності, так і інноваційного розвитку підприємства.

Ефективність інноваційного розвитку досягається за допомогою: впровадження політики ресурсозбереження, покращення якості продукції чи послуг; введення нових видів продукції/послуг; впровадження прибуткових бізнес-проектів; розробки перспективних інноваційних рішень. Формування стратегій інноваційного розвитку можливе шляхом створення системи цілеспрямованого управління інноваційним розвитком та зайняття нової ніші на ринку, переважно на основі нової продукції, нових методів організації, виробництва і збуту, що забезпечить умови сталого розвитку. Стратегічне управління інноваційним розвитком національного господарства повинно враховувати наступне: контроль та координацію запланованих заходів інноваційної діяльності; забезпечення високих темпів зростання; збільшення частки на ринку; підняття якості; підвищення репутації (іміджу) підприємства, галузі; розвиток інноваційних процесів через створення необхідних умов у фінансовій, маркетинговій та інформаційній сфері; підбір «сучасного» персоналу; зниження рівня витрат; зацікавлення інвесторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у результаті нашого дослідження висловлено ряд проблем, що впливають на стратегічне управління інноваційним розвитком, а саме: застаріле обладнання та технології, дефіцит фінансових ресурсів, відсутність державної підтримки, недосконалість податкового законодавства в контексті сприяння інноваційній діяльності господарюючих суб'єктів, недостатня обізнаність в інноваційній сфері. Усе вище перераховане перешкоджає ефективному розвитку національного господарства. Запропоновані підходи сприяють підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства через побудову скоординованих стратегічних цілей, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення на практиці.

Література

1. Круглова Н. Ю. Инновационный менеджмент: Учебное пособие [Текст] / Н. Ю. Круглова. — 2-е изд., доп. — [б. м.]: РДЛ, 2001. — 351 с.

2. Mensch G. Stalemate in technology: Innovations overcome the depression / G. Mensch. — Ballinger. Cambridge (Massachusetts), 1979. — 282 p.

3. Rostow W. W. The Process of Economic Growth / W. W. Rostow. New York, 1952. — 271 p.

4. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями. — М.: Экономика, 1989. — 281 с.

5. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств / Л. І. Федулова // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2014, № 2. — 122–135.

6. Дунська А. Р. Концептуальна схема формування інноваційної стратегії промислового підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/test/Desktop/eui_2011_2_16.pdf

7. Наука, технології та інновації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

References

1. Kruglova N. Yu. Innovatsionnyy menedzhment: Uchebnoe posobie [Tekst] / N. Yu. Kruglova. — 2-e izd., dop. — [b. m.]: RDL, 2001. — 351 s. (In Rus.)

2. Mensch G. Stalemate in technology: Innovations overcome the depression / G. Mensch. — Ballinger. Cambridge (Massachusetts), 1979. — 282 p.

3. Rostow W. W. The Process of Economic Growth / W. W. Rostow. New York, 1952. — 271 p.

4. Tviss B. Upravlenie nauchno-tekhnicheskimi novovvedeniyami. — M.: Ekonomika, 1989. — 281 s. (In Rus.)

5. Fedulova L. I. Konceptualjni zasady upravlinnja innovacijnym rozvytkom pidpryjemstv / L. I. Fedulova // Marketyngh i menedzhment innovacij, 2014, # 2. — 122–135. (in Ukr).

6. Dunsjka A. R. Konceptualjna skhema formuvannja innovacijnoji strateghiji promyslovogho pidpryjemstva [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: file:///C:/Users/test/Desktop/eui_2011_2_16.pdf (in Ukr).

7. Nauka, tekhnologhiji ta innovaciji [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (in Ukr).

УДК 332

Іщенко Микола Іванович
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет
Ищенко Николай Иванович
доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры учета, налогообложения,
публичного управления и администрирования
Криворожский национальный университет
Ishchenko Nikolay
Doctor of Economics, professor,
Kryvyi Rih National University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4348

ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКОВАНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ПЕРСПЕКТИВЫ ДИВЕРСИФИЦИРОВАННОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ЭКОНОМИКИ ГОРОДА КАК СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

PROSPECTS OF A DIVERSIFIED COMPETITIVE ECONOMY OF THE CITY AS A STRATEGIC DIRECTION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

Анотація. *Виявлено, що на сьогодні у стратегічному розвитку більшості регіонів України найбільш пріоритетним є напрямок щодо диверсифікації економіки. Показано, що на термін «диверсифікація» серед науковців маються різні погляди. Запропоновано диверсифікацію вважати одночасно процесом і стратегією.*

Проаналізовано чотири стратегічні цілі та шістнадцять оперативних цілей щодо реалізації стратегії диверсифікованої конкурентоспроможної економіки у м. Кривий Ріг. Досліджено чотири стратегічні цілі: розвинені нові для міста галузі економіки; інноваційна і високотехнологічна промисловість міста; розвинене підприємництво; інвестиційно-привабливе місто. Показано, що для досягнення першої цілі оперативними цілями є: стимулювання розвитку кластеру виробництва будівельних матеріалів; розвиток високотехнологічного машинобудування; створення умов для розвитку ІТ-сфери; сприяння розвитку транспорту й логістики; розвиток туристичної галузі. Для досягнення другої стратегічної цілі оперативними цілями є: розробка системи підтримки розвитку інноваційного виробництва; розвиток інноваційних лабораторій / інкубаторів, зокрема для молоді; комерціалізація інновацій. Для досягнення третьої стратегічної цілі розглянуто наступні оперативні цілі: система навчання та інформаційної підтримки місцевих суб'єктів господарювання; система маркетингової підтримки суб'єктів господарювання; розвиток соціальних форм підприємництва; розвиток інституцій інфраструктури підтримки підприємництва; розвиток трудових ресурсів, створення системи забезпечення підприємств міста кваліфікованими кадрами. Для досягнення четвертої стратегічної цілі оперативними цілями є: створення організаційних та інституційних засад для залучення інвестицій; маркетинг території та цільовий пошук інвесторів; створення та розвиток нових інвестиційних продуктів.

Показано, що досягнення розглянутих стратегічних цілей є напрямком діяльності усіх структурних підрозділів виконкому Криворізької міської ради (найбільше – управління економіки) разом із такими співвиконавцями, як КП «Інститут

розвитку міста Кривий Ріг», КП «Міжнародний аеропорт міста Кривий Ріг» та підприємствами кластеру та іншими суб'єктами господарювання, а також науково-дослідними установами.

Обґрунтовано, що наявність прийнятого плану з реалізації стратегічного розвитку міста сприятиме залученню інвестицій, але сам по собі він не є гарантією збільшення їх величини. Запропоновано створення відділу маркетингу в управлінні економіки виконкому міської ради, який буде відповідальним за організацію маркетингової стратегії.

Ключові слова: *виконавчий комітет, диверсифікація, економіка міста, стратегія, конкурентоспроможність.*

Аннотация. *Выявлено, что на сегодня в стратегическом развитии большинства регионов Украины наиболее приоритетным является направление по диверсификации экономики. Показано, что на термин «диверсификация» среди ученых имеются разные взгляды. Предложено диверсификацию считать одновременно процессом и стратегией.*

Проанализированы четыре стратегические цели и шестнадцать оперативных целей по реализации стратегии диверсифицированной конкурентоспособной экономики в г. Кривой Рог. Исследовано четыре стратегические цели: развитые новые для города отрасли экономики; инновационная и высокотехнологичная промышленность города, развитие предпринимательства; инвестиционно-привлекательный город. Показано, что для достижения первой цели оперативным целями являются: стимулирование развития кластера производства строительных материалов; развитие высокотехнологичного машиностроения; создание условий для развития ИТ-сферы; содействие развитию транспорта и логистики; развитие туристической отрасли. Для достижения второй стратегической цели оперативным целями являются: разработка системы поддержки развития инновационного производства; развитие инновационных лабораторий / инкубаторов, в частности для молодежи; коммерциализация инноваций. Для достижения третьей стратегической цели рассмотрены следующие оперативные цели: система обучения и информационной поддержки местных субъектов хозяйствования; система маркетинговой поддержки субъектов хозяйствования; развитие социальных форм предпринимательства; развитие институтов инфраструктуры поддержки предпринимательства; развитие трудовых ресурсов, создание системы обеспечения предприятий города квалифицированными кадрами. Для достижения четвертой стратегической цели оперативным целями являются: создание организационных и институциональных основ для привлечения инвестиций; маркетинг территории и целевой поиск инвесторов; создание и развитие новых инвестиционных продуктов.

Показано, что достижения рассмотренных стратегических целей является направлением деятельности всех структурных подразделений исполкома Криворожского городского совета (в наибольшей степени – управления экономики) вместе с такими соисполнителями, как КП «Институт развития города Кривой Рог», КП «Международный аэропорт Кривой Рог» и предприятиями кластера и другими субъектами хозяйствования, а также научно-исследовательскими учреждениями.

Обосновано, что наличие принятого плана по реализации стратегического развития города будет способствовать привлечению инвестиций, но сам по себе он не является гарантией увеличения их величины. Предложено создание отдела маркетинга в управлении экономики исполкома городского совета, который будет ответственным за организацию маркетинговой стратегии.

Ключевые слова: *исполнительный комитет, диверсификация, экономика города, стратегия, конкурентоспособность.*

Summary. *It was revealed that today in the strategic development of most regions of Ukraine, the priority is to diversify the economy. It is shown that the term «diversification» among scientists has different views. It is proposed to consider diversification simultaneously as a process and strategy.*

Four strategic objectives and sixteen operational objectives for the implementation of a diversified competitive economy strategy in the city of Krivoy Rog were analyzed. Four strategic objectives were studied: developed new sectors of the economy for the city; innovative and high-tech industry of the city, the development of entrepreneurship; investment-attractive city. It is shown that to achieve the first goal, the operational goals are: to stimulate the development of a cluster of building materials production; the development of high-tech engineering; creation of conditions for the development of the IT sector; promoting the development of transport and logistics; development of the tourism industry. To achieve the second strategic goal, the operational goals are: the development of a support system for the development of innovative production; development of innovative laboratories / incubators, in particular for young people; commercialization of innovation. To achieve the third strategic goal, the following operational objectives were considered: a system of training and information support for local business entities; marketing support system for business entities; development of social forms of entrepreneurship; development of institutions of infrastructure support for entrepreneurship; the development of labor resources, the creation of a system for providing enterprises of the city with qualified personnel. To achieve the fourth strategic goal, the operational objectives are: the creation of an organizational and institutional framework for attracting investment; territory marketing and targeted search for investors; creation and development of new investment products.

It is shown that the achievement of the considered strategic goals is the activity of all structural divisions of the executive committee of the Krivoy Rog City Council (to the greatest extent – economic management), along with such partners as the

Krivoy Rog Development Institute, the Krivoi Rog International Airport and enterprises of the cluster and other business entities, as well as research institutions.

It has been substantiated that the existence of an adopted plan for the implementation of the strategic development of the city will help attract investment, but by itself it is not a guarantee for increasing their size. It was proposed to create a marketing department in the management of the economy of the executive committee of the city council, which will be responsible for organizing the marketing strategy.

Key words: *executive committee, diversification, city economy, strategy, competitiveness.*

Постановка проблеми. Монопрофільні міста спеціалізуються на окремих містоутворювальних галузях економіки. У таких містах, як правило, розташовано кілька містоутворювальних підприємств, більшість з яких має стратегічне значення для економіки не тільки цього міста, але й країни загалом. Проте у разі економічних криз наслідки для мономіст є більш суттєвими, ніж для тих, чия економіка є диверсифікованою [1, с. 264]. Яскравим прикладом цього слугує м. Кривий Ріг. Розташовані в ньому гірничо-збагачувальні комбінати є мітоутворювальними. У наслідок ряду криз, які мали місце впродовж останнього десятиліття (2008–2018 рр: фінансово-економічна, металургійна, політична кризи, війна на Сході країни) постраждали не тільки фінансово-економічні результати діяльності цих підприємств, але й працівники, одні з яких втратили робочі місця, а інші були позбавлені доходів через вимушені простої підприємств та роботу у режимі неповного робочого тижня. Отже, вразливість економіки таких міст є очевидною. Тому однією із умов економічного розвитку міста є диверсифікація його економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами дослідження перспективних напрямів диверсифікації економіки як окремих міст, так і регіонів займаються не тільки науковці, але й практики, зокрема керівники відповідних структурних ланок. У цьому контексті варто відмітити як наукові, так і практичні здобутки по місту Кривий Ріг. Так, Вілкулом Ю. Г., Павловим К., Світличним А., Нагорним А. [2], які уособлюють керівний склад міста Кривий Ріг та водночас науковців, проведені ґрунтовні дослідження перспективних напрямів диверсифікації його економіки. Крім того, значну увагу питанням диверсифікації приділено такими науковцями, як М. М. Скоробогатов та О. І. Куцерубова [4], Л. А. Швайка [5], М. В. Миньковська [6], В. І. Ткачук [7], Л. О. Мармуль та М. М. Радєва [8]. Не зменшуючи внеску вчених, вважаємо доцільним звернути увагу на перспективи диверсифікації одного із бюджетоутворюючих міст країни — Кривого Рогу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): метою статті є аналіз перспектив диверсифікованої конкурентоспроможної економіки міста як стратегічний напрям місцевого самоврядування (на прикладі міста Кривий Ріг).

Виклад основного матеріалу. Однією з основних умов економічного благополуччя міста є «розвиток інших галузей, окрім тієї, яка є основною для конкретного регіону та зменшення залежності міста від діяльності містоутворювальних підприємств» [3, с. 71]. Дійсно, на сьогодні у стратегічному розвитку більшості регіонів України найбільш пріоритетним є напрямок щодо диверсифікованої конкурентоспроможної економіки. Проте серед науковців відсутня єдність у понятійно-категоріальному базисі. Передусім, це термін «диверсифікація», на зміст якого маються різні погляди (табл. 1).

Вважаємо, що кожне з розглянутих визначень відображає одну зі сторін процесу диверсифікації. На наш погляд, він є і процесом і стратегією одночасно. Так, при формуванні даного напрямку у м. Кривий Ріг актуальними є чотири стратегічні цілі та шістнадцять оперативних цілей. Зокрема, стратегічні цілі сформульовано таким чином [9]:

1) розвинені нові для міста галузі економіки;
2) інноваційна і високотехнологічна промисловість міста;
3) розвинене підприємництво;
4) інвестиційно-привабливе місто.

Для досягнення першої цілі поставлено наступні оперативні цілі: стимулювання розвитку кластеру виробництва будівельних матеріалів; розвиток високотехнологічного машинобудування; створення умов для розвитку ІТ-сфери; сприяння розвитку транспорту й логістики; розвиток туристичної галузі.

Доцільність формування кластеру виробництва будівельних матеріалів полягає в наявності сировинної бази, значного внутрішнього попиту, насамперед великих гірничо-металургійних підприємств, дешевої робочої сили та розвиненого транспортного сполучення. Розвиток кластеру сприятиме забезпеченню попиту на будівельні матеріали для реалізації міських і обласних програм з енергозбереження та модернізації об'єктів житлово-комунальної інфраструктури. Основою кластеру мають стати великі підприємства, що спеціалізуються на виконанні

Таблиця 1

Окремі визначення терміну «диверсифікація»

Автори і джерело	Зміст терміну «диверсифікація»
Імперативне поняття «розвиток»	
М. М. Скоробогатов, О. І. Куцерубова [4, с. 18]	Одночасний розвиток декількох або багатьох не взаємопов'язаних технологічних видів виробництва або обслуговування, розширення асортименту виробництва або послуг.
Л. А. Швайка [5, с. 47–51]	Спосіб розвитку (підприємства), що полягає в освоєнні виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає не просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми.
Імперативне поняття «процес»	
М. В. Миньковська [6].	Динамічний процес, який має свої завдання й цілі залежно від рівня розвитку виробничо-господарської діяльності підприємства або галузі в цілому.
В. І. Ткачук [7, с. 83]	Процес (просування), тобто послідовність кроків підприємства, спрямованих на досягнення певної мети або результату.
Імперативне поняття «стратегія»	
Л. О. Мармуль, М. М. Радєва [8, с. 6]	Стратегія, яка дозволяє підприємству вижити та підвищити ефективність шляхом освоєння нових напрямів діяльності.

будівельних робіт та виробництві будівельних матеріалів, зокрема цементу й бетону. Продукція, що виробляється на таких підприємствах, а також виконані роботи характеризуються низькою доданою вартістю. Необхідно провести ідентифікацію потенційних підприємств кластеру, визначити їх потреби (проблеми) та формування шляхів їх вирішення, а також забезпечити підприємства кластеру інформаційною та маркетинговою підтримкою [9].

За результатами кластерного аналізу економіки міста Кривого Рогу перспективною для розвитку та створення кластеру визнано сферу інформаційних технологій і бізнес-послуг. На сьогодні основою IT –кластеру в місті є малі підприємства, фізичні особи та фізичні особи-підприємці, що надають комп'ютерні й інші ділові послуги, у тому числі операції з нерухомим майном, секретарські послуги та послуги з перекладу. Рівень зайнятості та реальні обсяги реалізації підприємств кластеру демонструють тенденцію до стрімкого зростання. Для розвитку кластеру пропнують ідентифікувати потенційних учасників кластеру, у тому числі з таких сегментів, як Інтернет-послуги, створення баз даних, автоматизація промисловості, контроль стану довкілля, інновації в медичних та освітніх послугах. Маркетингова підтримка та сприяння в отриманні замовлень місцевим фахівцям IT-галузі від міських підприємств сприятиме залученню до кластеру нових підприємств [9].

У транспортній галузі Кривого Рогу сфера авіаційних перевезень може мати найбільший потенціал для подальшого розвитку. Аеропорт у Кривому Розі перебуває в комунальній власності, що надає більше можливостей для формування політики його розвитку та регулювання умов для потенційних партнерів-перевізників. Особливо перспективними для розвитку на базі аеропорту Кривого Рогу є найбільш чутливі до ціни сегменти ринку авіаперевезень, а саме low-cost сегмент, туристичні чартери та вантажні, зокрема поштові перевезення. У всіх цих сегментах, поряд з власним внутрішнім ринком, аеропорт Кривого Рогу теоретично може повністю або частково забезпечити послугами потенційних пасажирів таких міст, що не мають власних міжнародних аеропортів. Адже за наявності конкурентної цінової пропозиції та зручного транспортного сполучення дістатися до аеропорту за одну-дві години буде цілком прийнятно для пасажирів та доставки вантажів. Що стосується бізнес-зв'язків, то за своєю природою транспортно-логістична галузь відіграє роль сполучної ланки між виробниками й споживачами товарів, тому має бізнес-зв'язки практично з усіма галузями економіки міста. Але багато підприємств надають перевагу утриманню власних транспортно-логістичних потужностей перед аутсорсингом відповідних послуг у спеціалізованих підприємств, що знижує внутрішній попит на послуги кластеру та обмежує його розвиток. Відділ транспорту і зв'язку спільно з управлінням економіки виконкому Криворізької міської ради проводять ідентифікацію потенційних підприємств кластеру, вивчення основних проблем, які необхідно подолати для його розвитку [9].

Місто Кривий Ріг позиціонується як центр промислового туризму. Для ефективного розвитку

туристичної сфери необхідно створення якісної інфраструктурної платформи. На сьогодні в місті відсутня розвинена мережа закладів для організації відпочинку в денний та нічний час організованих дитячих і молодіжних туристичних груп, що подорожують кількаденними маршрутами. Цінова політика існуючої мережі готелів та інших закладів для розміщення є недоступною для такої категорії осіб. Відсутність малобюджетних пропозицій щодо тимчасового проживання дітей та молоді під час проведення подорожей не лише стримує попит на туристичний продукт, а й зменшує можливість надання екскурсійно-туристичних послуг у місті. Тому одним з пріоритетних завдань розвитку туристичної сфери Кривого Рогу є створення туристичних баз для проживання організованих груп дітей та учнівської молоді. Відкриття та подальше успішне функціонування таких баз у Кривому Розі сприятиме розвитку екскурсійної діяльності, культурно-пізнавального та промислового туризму в цілому та дозволить проводити тематичні екскурсії, що сприятиме збільшенню кількості туристів, які відвідують Кривий Ріг як центр індустріального туризму [9].

Одним із найбільш яскравих проектів у межах досягнення поставлених цілей є включення об'єктів Кривого Рогу до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Його реалізація дозволить продовжити впровадження в місті заходів, спрямованих на розвиток туристичної галузі, створення якісного туристичного продукту, висвітлення індустріального потенціалу Кривого Рогу, підвищення конкурентоспроможності міста на туристичному ринку та забезпечить максимальне задоволення потреб внутрішнього й міжнародного туризму [9].

Очевидно, що для забезпечення розглянутих заходів необхідним є створення організаційно-виконавчих основ їх реалізації. Ці основи включають підписання меморандуму з питань співпраці у відповідних напрямках між виконкомом міської ради та суб'єктами господарювання.

Виконання відповідних завдань повинне забезпечити збільшення об'ємів продукції, що виробляється, збільшення кількості укладених договорів на постачання продукції потенційним замовникам; ефективне функціонування кластеру з надання ІТ-послуг, створення коворкінг-центрів ІТ-середовища; створення транспортно-логістичного центру, забезпечення розвитку авіаперевезень, створення нових робочих місць; поліпшення іміджу міста через туристичну складову, створення нового виду досконалого економного гостинного житла тимчасового перебування для дітей та учнівської молоді; суттєве підвищення туристичних потоків та сформований позитивний туристичний імідж міста через створення якісного туристичного продукту, зростання добробуту криворіжців на основі комплексного розвитку території, реалізації його соціально-економічних інтересів, забезпечення зайнятості в галузі туризму.

Індикаторами досягнення стратегічної цілі визначено: співвідношення обсягу продукції кластеру до загального обсягу промислової продукції; співвідношення інформаційно-комунікаційних послуг до загального обсягу послуг, що надаються в місті; темпи зменшення (зростання) вантажообігу; кількість відвідувачів міста.

Для досягнення другої стратегічної цілі поставлено наступні оперативні цілі: розробка системи підтримки розвитку інноваційного виробництва; розвиток інноваційних лабораторій / інкубаторів, зокрема для молоді; комерціалізація інновацій.

У Кривому Розі працює близько 1000 дослідників та виконавців технічних проектів. Місто має потенціал щодо розвитку інноваційних систем, комерціалізації науки. Економіка міста потребує технологій, спрямованих на ресурсозбереження та впровадження низьковитратних процесів машинобудування. Місто має наукову базу, але вона вимагає суттєвого оновлення. Програми стажування, обміну досвідом, залучення спеціалістів та створення умов для реалізації їх проектів забезпечать вихід економіки міста на інший технологічний рівень. У цьому зацікавлена міська влада. Крім того, інноваційна активність промислових підприємств міста залишається надзвичайно низькою. Створення умов для розвитку наукових установ та наукоємних галузей виробництва сприятиме підвищенню конкурентоспроможності території міста та області, надасть можливість збільшити обсяги фінансування інноваційної діяльності. Це призведе до збільшення кількості договорів з підприємствами щодо впровадження нових технологій, зростання їх інноваційної активності. Для того, щоб всі прогресивні технології могли перетворитися з науково-дослідних та експериментальних розробок у реалізований інноваційний проект, необхідно забезпечити комерціалізацію інтелектуальної власності й оцінити ефективність від її впровадження, що зумовлює зростання економічного ризику. Одним з факторів, що стримують упровадження інновацій, є відсутність тісної співпраці науки з виробничою сферою, маркетингових досліджень для виконання наукових робіт, механізму відбору розробок, які можна комерціалізувати. Комерціалізація інновацій це послідовний процес: від появи ідеї до впровадження інноваційного продукту на ринку. Необхідне створення системи стимулів для вищих навчальних закладів і бізнесу, що сприятиме передачі ідей між науковими

й діловими колами. Зохочення вищих навчальних закладів міста до написання дипломних проектів за напрямами, визначеними Стратегічним планом розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року [9].

Індикаторами досягнення даної цілі визнано кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації; кількість діючих лабораторій; кількість упроваджених наукових розробок у місті.

Для досягнення третьої стратегічної цілі поставлено наступні оперативні цілі: система навчання та інформаційної підтримки місцевих суб'єктів господарювання; система маркетингової підтримки суб'єктів господарювання; розвиток соціальних форм підприємництва; розвиток інституцій інфраструктури підтримки підприємництва; розвиток трудових ресурсів, створення системи забезпечення підприємств міста кваліфікованими кадрами.

Здійснення заходів щодо маркетингової підтримки, орієнтованої на ефективне використання ресурсного та інноваційного потенціалу місцевого бізнесу, товаровиробників, що сприятиме імпортозаміщенню, виявленню «маркетингових дір», підвищенню іміджу місцевого підприємництва повинно сприяти відкриттю нових об'єктів бізнесу, зростання обсягів товарообігу та послуг. Крім того, важливими є заходи зі сприяння соціально-економічному розвитку територіальної громади через популяризацію й підтримку соціального підприємництва; зміцнення економічного потенціалу та розвиток соціального підприємництва; просування системи практичних знань, навичок і ефективних моделей фінансової поведінки на принципах соціального підприємництва, виявлення його нових форм, упровадження нових соціальних муніципальних проектів.

Індикаторами досягнення цілі визнано відсоткову оцінку бізнес-клімату за результатами анкетування підприємців; збільшення чисельності суб'єктів господарювання міста, які працюють за принципами соціального підприємництва.

Для досягнення четвертої стратегічної цілі поставлено наступні оперативні цілі: створення організаційних та інституційних засад для залучення інвестицій; маркетинг території та цільовий пошук інвесторів; створення та розвиток нових інвестиційних продуктів.

Розробка та реалізація Програми залучення інвестицій та розвитку міжнародної діяльності сприятиме формуванню в Кривому Розі ефективної системи, що забезпечуватиме комплексний підхід до питання залучення інвестицій у економіку міста та розвитку міжнародної співпраці в усіх сферах життєдіяльності міста, формування його позитивного міжнародного іміджу, що в підсумку матиме безпосередній позитивний вплив на добробут мешканців Кривого Рогу, популяризація міста на міжнародній арені [9].

Індикаторами досягнення цілі визнано відношення кількості впроваджених інвестиційних проектів до загальної кількості інвестиційних пропозицій; кількість підготовлених промислових (інвестиційних) майданчиків (зон).

Досягнення розглянутих стратегічних цілей є напрямком діяльності усіх структурних підрозділів виконкому Криворізької міської ради (найбільше — управління економіки) разом із такими співвиконавцями, як КП «Інститут розвитку міста Кривий Ріг», КП «Міжнародний аеропорт міста Кривий Ріг» та підприємствами кластеру та іншими суб'єктами господарювання, а також науково-дослідними установами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, наявність прийнятого плану з реалізації стратегічного розвитку міста сприятиме залученню інвестицій, але сам по собі він не є гарантією збільшення їх величини. Ураховуючи обмеженість ресурсної забезпеченості усіх суб'єктів господарювання від мікро- та макрорівня, доцільною вважаємо організацію маркетингової діяльності, однією з основних напрямів якої буде залучення інвестицій як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів. Для цього пропонуємо створити відділ маркетингу в управлінні економіки виконкому міської ради, який і буде відповідальним за організацію маркетингової стратегії. Для цього необхідно внести відповідні зміни у Положення про управління економіки, розробити положення про відділ маркетингу, в якому прописати його цілі, завдання і функції; розробити чіткий план дій, а також сформувати відповідним чином посадові інструкції спеціалістів, яких залучити до роботи в ньому.

Література

1. Коржук А. Б., Фролова Т. В., Дорофеева Т. П. Диверсификация экономики монопрофильных городов как способ выхода из кризиса. Вестник Кемеровского государственного университета. — 2015. — № 4 (64). — Т. 3. — С. 264–269.

2. Вілкул Ю. Г., Павлов К., Світличний А., Нагорний А. Перспективи диверсифікації економіки міста Кривий Ріг. Схід. — 2012. — № 4. — С. 16–21.

3. Ускова Т., Нестеров А., Иогман Л., Ткачук С., Литвинова Н. Моногород: управление развитием. Вологда: ИСЭРТ РАН. — 2012. — 220 с.

4. Скоробогатов М. М. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах. Економічний вісник Донбасу. — 2011. — № 3. — С. 18–21.

5. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. Львів: Магнолія плюс, 2004. — 268 с.

6. Миньковская М. В. Управление диверсификационными процессами на предприятиях Украины: дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.06.01 «Экономика, организация и управление предприятиями». Институт экономики промышлености. Донецк, 2003. — 231 с.

7. Ткачук В. І. Методологія диверсифікації діяльності аграрних підприємств. Інноваційна економіка. — 2011. — № 4. — С. 82–88.

8. Мармуль Л. О., Радєва М. М. Механізм формування диверсифікаційної політики підприємства в умовах трансформаційної економіки: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2006. — 198 с.

9. План дій з реалізації у 2016–2019 роках Стратегічного розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року / Розпорядження міського голови № 220-р від 29.11.2016 р.

References

1. Korzhuk, A. B., Frolova, T. V., Dorofeeva, T. P. (2015). Diversifikatsiya ekonomiki monoprofilnykh gorodov kak sposob vykhoda iz krizisa. Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. — № 4 (64). — T. 3. — P. 264–269.

2. Vilkul, Ju. Gh., Pavlov, K., Svitlychnyj, A., Naghornyj, A. (2012). Perspektyvy dyversyfikaciji ekonomiky mista Kryvyj Righ. Skhid. — № 4. — P. 16–21.

3. Uskova, T., Nesterov, A., Yoghman, L., Tkachuk, S., Lytvynova, N. (2012). Monoghorod: upravlenye razvytyem. Vologhda: YSЭRT RAN. — 220 p.

4. Skoroboghatov, M.M. (2011). Dyversyfikacija jak odyn iz shljakhiv pidvyshhennja efektyvnosti dijaljnosti pidpryjemstv u suchasnykh umovakh. Ekonomichnyj visnyk Donbasu. — № 3. — P. 18–21.

5. Shvajka, L.A. (2004). Planuvannja dijaljnosti pidpryjemstva: navch. Posib. Ljviv: Maghnolija pljus. — 268 p.

6. Minkovskaya, M.V. (2003). Upravlenie diversifikatsionnymi protsessami na predpriyatiyakh Ukrainy: dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 «Ekonomika, organizatsiya i upravlenie predpriyatiyami». Institut ekonomiki promyshlenosti. Donetsk. — 231 p.

7. Tkachuk, V.I. (2011). Metodologhija dyversyfikaciji dijaljnosti aghrarnykh pidpryjemstv. Innovacijna ekonomika. — № 4. — p. 82–88.

8. Marmulj, L.O., Radjeva, M. M. (2006). Mekhanizm formuvannja dyversyfikacijnoji polityky pidpryjemstva v umovakh transformacijnoji ekonomiky: monoghrafija. Kyjiv: NNC IAE. — 198 p.

9. Plan dij z realizaciji u 2016–2019 rokakh Strateghichnogho rozvytku mista Kryvogho Roghu na period do 2025 roku / Rozporjadzhennja misjkogho gholovy № 220-r vid 29.11.2016 r.

УДК 332.8

Коненко Виталина Владимировна
кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры
Экономики предприятий, бизнес-администрирования и регионального развития
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова
Коненко Віталіна Володимирівна
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри
Економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
Konenko Vitalina
PhD in Economics, Lecturer of the Department of
Enterprise Economics, Business Administration and Regional Development
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4304

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ ПОТЕНЦИАЛА САМОРАЗВИТИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ САМОРОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

DEVELOPMENT OF THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE POTENTIAL OF SELF-DEVELOPMENT OF THE MUNICIPAL HOUSING AND COMMUNAL COMPLEX

Аннотация. *Произведена оценка потенциала саморазвития муниципального ЖКК. Проанализирована структура системы показателей оценки процессов функционирования и развития муниципального ЖКК, отражающая динамическую модель преобразования «потенциал-ресурсы-результат». Проанализировано, насколько полно потенциал преобразуется в ресурсы, а также степень использования ресурсов муниципального ЖКК для достижения результатов. Проанализированы общие и частные показатели эффективности функционирования ЖКК, которые, являясь многокомпонентным по своей структуре, концентрируют основные характеристики системы, что позволяет решать не только многокритериальные задачи оптимизации распределения ресурсов и выбора вариантов развития муниципального ЖКК, используя общий показатель в качестве коэффициентов целевой функции, но и прикладные задачи комплексной оценки эффективности мероприятий по совершенствованию деятельности муниципального ЖКК и задачи сравнительной оценки деятельности субъектов муниципального ЖКК. В качестве составляющих потенциала саморазвития муниципального ЖКК выделены следующие: человеческий, экономико-инфраструктурный; инновационный; воспроизведенный. Раскрыты основные составляющие потенциала саморазвития муниципального ЖКК, получен интегральный показатель потенциала саморазвития. Проанализирована система показателей эффективности функционирования муниципального ЖКК, которая должна позволять количественно оценивать эту степень соответствия. В общем случае система показателей эффективности включает в себя три группы показателей: группы частных, обобщенных и общий показатель эффективности. В систему показателей оценки процессов функционирования и развития муниципального ЖКК включены показатели, характеризующие: потенциальные возможности муниципального ЖКК как территориальной системы; организацию процессов в муниципальном ЖКК; социально-экономическое состояние муниципального ЖКК. Разработана индикативная модель оценки деятельности управляющих жилищных организаций, заключающаяся в применении новых принципов*

в определении существенных для деятельности управляющих жилищных организаций показателей. Сформирована схема распределения ресурса между управляющими жилищными организациями, заключающаяся в комбинированной процедуре применения пропорционального и оптимизационного распределения ресурса.

Ключевые слова: *жилищно-коммунальный комплекс, модель развития, интегральный индикатор, показатели эффективности, саморазвитие, потенциал.*

Анотація. *Проведено оцінку потенціалу саморозвитку муніципального ЖКК. Проаналізовано структуру системи показників оцінки процесів функціонування та розвитку муніципального ЖКК, що відображає динамічну модель перетворення «потенціал-ресурси-результат». Проаналізовано, наскільки повно потенціал перетворюється в ресурси, а також ступінь використання ресурсів муніципального ЖКК для досягнення результатів. Проаналізовано загальні та спеціальні показники ефективності функціонування ЖКК, які, будучи багатокомпонентним за своєю структурою, концентрують основні характеристики системи, що дозволяє вирішувати не тільки багатокритеріальні задачі оптимізації розподілу ресурсів і вибору варіантів розвитку муніципального ЖКК, використовуючи загальний показник в якості коефіцієнтів цільової функції, а й прикладні задачі комплексної оцінки ефективності заходів щодо вдосконалення діяльності муніципального ЖКК і завдання порівняльної оцінки діяльності суб'єктів муніципального ЖКК. У якості складових потенціалу саморозвитку муніципального ЖКК виділені наступні: людський, економіко-інфраструктурний; інноваційний; відтворений. Розкрито основні складові потенціалу саморозвитку муніципального ЖКК, отриманий інтегральний показник потенціалу саморозвитку. Проаналізовано систему показників ефективності функціонування муніципального ЖКК, яка повинна дозволяти кількісно оцінювати цю ступінь відповідності. У загальному випадку система показників ефективності включає в себе три групи показників: групи приватних, узагальнених і загальний показник ефективності. В систему показників оцінки процесів функціонування та розвитку муніципального ЖКК включені показники, що характеризують: потенційні можливості муніципального ЖКК як територіальної системи; організацію процесів в муніципальному ЖКК; соціально-економічний стан муніципального ЖКК. Розроблено індикативну модель оцінки діяльності керівників житлових організацій, яка полягає в застосуванні нових принципів у визначенні істотних для діяльності керівників житлових організацій показників. Сформована схема розподілу ресурсу між керуючими житловими організаціями, що полягає в комбінованій процедурі застосування пропорційного і оптимізаційного розподілу ресурсу.*

Ключові слова: *житлово-комунальний комплекс, модель розвитку, інтегральний індикатор, показники ефективності, саморозвиток, потенціал.*

Summary. *The assessment of the self-development potential of the municipal housing and utilities sector has been made. The structure of the system of indicators for evaluating the processes of functioning and development of municipal housing and utilities services, reflecting the dynamic model of the potential-resources-result transformation, is analyzed. It is analyzed how fully the potential is transformed into resources, as well as the degree of utilization of resources of the municipal ZHKK to achieve results. Analyzed are general and particular indicators of the performance of housing and utilities services, which, being multicomponent in structure, concentrate the main characteristics of the system, which allows solving not only multicriteria problems of optimizing resource allocation and choosing development options for municipal housing services using the overall indicator as the coefficients of the objective function applied tasks of a comprehensive assessment of the effectiveness of measures to improve the activities of the municipal housing and utilities sector and tasks comparator Second evaluation of municipal entities FCC. As components of the self-development potential of municipal housing and communal services, the following are highlighted: human, economic and infrastructural; innovative; reproduced. The main components of the self-development potential of the municipal housing and utilities complex are revealed, an integral indicator of the self-development potential is obtained. The system of indicators of the effectiveness of the functioning of the municipal ZHKK was analyzed, which should allow to quantify this degree of compliance. In the general case, the system of performance indicators includes three groups of indicators: groups of particular, generalized, and general performance indicator. The system of indicators for evaluating the processes of functioning and development of municipal housing and utilities services includes indicators characterizing: the potential of a municipal housing and utilities service as a territorial system; organization of processes in the municipal housing sector; socio-economic condition of the municipal housing and utilities sector. An indicative model for evaluating the activities of housing managers has been developed, consisting in applying new principles in determining indicators relevant to the performance of housing organizations. A resource allocation scheme has been formed among housing management organizations, consisting of a combined procedure for applying proportional and optimization resource allocation.*

Key words: *housing and communal complex, development model, integral indicator, performance indicators, self-development, potential.*

Постановка проблемы. Муниципальный жилищно-коммунальный комплекс (далее — муниципальный ЖКК), один из элементов ЖКХ, — производственно-хозяйственный многопрофильный и многофункциональный комплекс, выполняющий различные виды работ и предоставляющий жилищно-коммунальные услуги в целях обеспечения удовлетворения потребностей, соответствующих современному жизненному уровню населения конкретного муниципального образования.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованиями различных аспектов формирования организационно-экономического механизма управления муниципальным жилищно-коммунальным комплексом занимаются многие украинские, российские и зарубежные ученые, в трудах которых заложены теоретические и методологические основы данной проблемы в области: формирования и совершенствования механизмов управления жилищно-коммунальным комплексом (О. Бессонова, С. Кирдина [1], Л. Ф. Аксенов, И. А. Бодырева [2] и др.); предоставления жилищно-коммунальных услуг в муниципальных образованиях (Ю. Ю. Галямов, В. К. Попов, А. Л. Шушарин [3]); повышения эффективности жилищно-коммунальных услуг посредством реализации программ по ресурсосбережению (Т. Додатенко, В. Пчелкин, Л. Арцишевский [4], Н. В. Васильева [5]).

Несмотря на наличие большого числа работ и публикаций в области ресурсосбережения в жилищно-коммунальном комплексе Украины, в данный момент отсутствует единая методика оценки потенциала саморазвития муниципального жилищно-коммунального комплекса.

Формулировка целей статьи. Целью работы является разработка методики оценки потенциала саморазвития муниципального ЖКК.

Изложение основного материала. Развитие — это направленное, закономерное изменение, в результате которого возникает новое качественное состояние объекта, его состава и структуры. В данном исследовании развитие муниципального ЖКК рассматривается согласно модели «потенциал — ресурсы — результат» и представляет собой динамическую модель преобразования потенциала с обратной связью (рис. 1).

В процессе развития муниципальный ЖКК переходит в новое состояние, качественно и количественно совершенствуясь в пространстве и во времени. Причем развитие происходит за счет влияния внутренних и внешних причин.

Если развитие муниципального ЖКК происходит только за счет собственных ресурсов и внутреннего управляющего воздействия, то такое развитие можно определить как саморазвитие. Поскольку источником ресурсов является потенциал, следовательно, правомерно говорить о потенциале саморазвития муниципального ЖКК. Потенциал саморазвития муниципального ЖКК представляет собой совокупные существующие способности и возможные для мобилизации резервы муниципального ЖКК, которые могут быть использованы для достижения определенной цели силой внутренних причин с учетом влияния внешних факторов.

Рис. 1. Динамическая модель развития муниципального ЖКК

Исходя из сущности понятий «развитие» и «саморазвитие» потенциал саморазвития рассматривается как собственный потенциал объекта. Следовательно, потенциал саморазвития муниципального ЖКК и есть потенциал муниципального ЖКК. Различаются эти понятия с позиций динамической модели преобразования потенциала применительно к процессам функционирования и развития [9].

Ресурсы как составная часть потенциала также преобразуются в определенный результат, изменяясь и приобретая новые качественные и количественные характеристики. Поскольку первоначальные особенности потенциала в зависимости от степени преобразования отличаются от результата использования ресурсов, необходима система показателей, позволяющая качественно различать и количественно оценивать процессы формирования и преобразования потенциала, а также использования ресурсов.

Структура системы показателей оценки процессов функционирования и развития муниципального ЖКК, отражающая динамическую модель преобразования «потенциал — ресурсы — результат», приведена на рис. 2.

Эта структура включает в себя показатели, характеризующие:

- потенциальные возможности муниципального ЖКК как территориальной системы;
- организацию процессов в муниципальном ЖКК;
- социально-экономическое состояние муниципального ЖКК.

Показатели организации процессов в муниципальном ЖКК характеризуют способность субъектов муниципального ЖКК эффективно использовать имеющиеся ресурсы.

Они отражают, насколько полно потенциал преобразуется в ресурсы, а также степень использования ресурсов муниципального ЖКК для достижения результатов.

Показатели социально-экономического состояния муниципального ЖКК характеризуют на момент оценки результат использования преобразованного в ресурс потенциала [7].

Процесс функционирования выступает как способ достижения цели развития муниципального ЖКК на основе имеющегося потенциала и используемых ресурсов. Поэтому эффективность функционирования муниципального ЖКК определяется как степень соответствия фактического значения результатов функционирования потенциальным возможностям. Таким образом, эффективность функционирования определяется степенью участия потенциала в процессе формирования результата. Главным фактором, обеспечивающим степень участия потенциала в этих процессах, является организация процессов преобразования потенциала (вовлечение потенциала) и использования (реализация) ресурсов, т.е. организационно-управленческий фактор.

Результатом функционирования муниципального ЖКК является воспроизведенный на новом качественном уровне потенциал, обеспечивающий ресурсами

Рис. 2. Система показателей оценки процессов в муниципальном ЖКК

его устойчивое социально-экономическое развитие. Следовательно, признаком устойчивого социально-экономического развития муниципального ЖКК является приращение потенциала, степень его изменения.

Система показателей эффективности должна позволять количественно оценивать эту степень соответствия. В общем случае система показателей эффективности должна включать в себя три группы показателей: группы частных, обобщенных и общий показатель эффективности.

Частный показатель эффективности — это величина, позволяющая оценить по каждому показателю группы соответствие фактического значения показателя потенциально возможному. Конкретные значения частных показателей определяются на моделях предметной области. Обобщенный показатель эффективности связывает в одно целое все значения частных показателей. Общий показатель эффективности строится на основе обобщенных показателей [6].

Общий показатель эффективности, являясь многокомпонентным по своей структуре, концентрирует основные характеристики системы. Это позволяет решать не только многокритериальные задачи оптимизации распределения ресурсов и выбора вариантов развития муниципального ЖКК, используя общий показатель в качестве коэффициентов целевой функции, но и прикладные задачи комплексной оценки эффективности мероприятий по совершенствованию деятельности муниципального ЖКК и задачи сравнительной оценки деятельности субъектов муниципального ЖКК. На основе такого подхода возможно решение следующих типов задач: полное распределение ресурсов среди множества вариантов; распределение ограниченных ресурсов в течение отдельных периодов времени; распределение ресурсов с учетом степени централизации [10].

Система показателей является основой методики подготовки и выработки управленческих решений в процессе выбора вариантов управления функционированием и формирования стратегии развития муниципального ЖКК.

В качестве составляющих потенциала саморазвития муниципального ЖКК выделены следующие: человеческий, экономико-инфраструктурный; инновационный; воспроизведенный (рис. 3).

В работах [4, 8] предложены подходы к оценке потенциала на основе интегральных индикаторов

Рис. 3. Структура потенциала саморазвития муниципального ЖКК

в рамках комплексной оценки уровня социально-экономического развития муниципального ЖКК.

Интегральная оценка потенциала саморазвития муниципального ЖКК может рассчитываться как средневзвешенная из составляющих потенциала:

$$P_j = \beta_1 P_j^{чел} + \beta_2 P_j^{эи} + \beta_3 P_j^{инн} + \beta_4 P_j^{вос} \quad (1)$$

где P_j — потенциал саморазвития j-го муниципального ЖКК;

$P_j^{чел}$ — интегральный индикатор человеческого потенциала;

$P_j^{эи}$ — интегральный индикатор экономико-географического потенциала;

$P_j^{инн}$ — интегральный индикатор инновационного потенциала;

$P_j^{вос}$ — интегральный индикатор воспроизводственного потенциала;

β_1, β_2, β_3, β_4 — весовые коэффициенты, устанавливаемые субъектом Украины.

Рассмотрим по отдельности каждый элемент потенциала саморазвития муниципального ЖКК.

Человеческий потенциал характеризует возможности развития муниципального ЖКК за счет демографического состояния в муниципальном ЖКК и определяется численностью населения, занятого в муниципальном ЖКК, его возрастным составом, динамикой роста/убыли, миграционными процессами в муниципальном ЖКК.

При расчете человеческого потенциала рассматриваются три фактора:

демографическая нагрузка, естественный и миграционный приросты.

$$P_j^{чел} = 1 + \frac{K_{еп} + K_{мп}}{K_{дн}}, \quad (2)$$

где $K_{дн}$ — коэффициент демографической нагрузки;

$K_{еп}$ — коэффициент естественного прироста;

$K_{мп}$ — коэффициент миграционного прироста.

Коэффициент демографической нагрузки — соотношение отдельных групп населения, занятого в муниципальном ЖКК, показывающее количество нетрудоспособного населения, занятого в муниципальном ЖКК, приходящееся на 1000 человек трудоспособного населения, занятого в муниципальном ЖКК:

$$K_{дн} = 1000\left(Ч_{мтсв} + Ч_{стсв}\right) / Ч_{тсв}, \quad (3)$$

где $Ч_{тсв}$ — численность населения, занятого в муниципальном ЖКК, трудоспособного возраста;

$Ч_{мтсв}$ — численность населения, занятого в муниципальном ЖКК, младше трудоспособного возраста;

$Ч_{стсв}$ — численность населения, занятого в муниципальном ЖКК, старше трудоспособного возраста;

Коэффициент естественного прироста — отношение естественного прироста населения, занятого в муниципальном ЖКК, к среднему населению, занятому в муниципальном ЖКК, за определенный период.

Коэффициент миграционного прироста — разность прибывающих и выбывающих за определенный период времени к среднегодовой численности населения, занятого в муниципальном ЖКК.

Экономико-инфраструктурный потенциал характеризует резервы развития муниципального ЖКК путем эффективного использования его инфраструктурного преимущества с целью извлечения экономической выгоды.

При расчете показателя учитываются три фактора: территориальный (наличие свободных площадей в муниципальном ЖКК), инфраструктурный (пропускная способность коммунальных систем) и финансовый (стоимость объектов муниципального ЖКК).

$$P_j^{ЭИ} = \frac{S_{доп}}{S} \times \frac{Псп_{факт}}{Псп_{план}} \times \frac{C_{знп}^{мжкк}}{C_{знп}^{ржкк}}, \quad (4)$$

где $S_{доп}$ — свободные площади муниципального ЖКК для получения дополнительной прибыли;

S — площадь объектов муниципального ЖКК;

$Псп_{факт}$ — фактическая пропускная способность инженерных коммуникаций муниципального ЖКК;

$Псп_{план}$ — плановая пропускная способность инженерных коммуникаций муниципального ЖКК;

$C_{знп}^{мжкк}$ — стоимость объектов муниципального ЖКК;

$C_{знп}^{ржкк}$ — стоимость объектов муниципального ЖКК, средняя в ЖКК.

Инновационный потенциал характеризует возможности в сфере повышения конкурентоспособности продукции, работ, услуг на основе использования инноваций.

Данный показатель рассчитывается как среднегеометрическое от показателей и учитывает три фактора: кадровый (качественный состав трудового потенциала муниципального ЖКК), производственный (продуктивность инновационных предприятий и их доля в общей численности предприятий), финансовый (затраты на инновации):

$$P_j^{инн} = K_{во} + K_{затр} + K_{акт} + K_{усл}, \quad (5)$$

где $K_{во}$ — доля работников управляющих жилищных организаций с высшим образованием;

$K_{затр}$ — удельный вес затрат на инновации в муниципальном ЖКК;

$K_{акт}$ — доля инновационно-активных предприятий в муниципальном ЖКК;

$K_{усл}$ — доля инновационных услуг, оказываемых в муниципальном ЖКК. Воспроизведенный

потенциал рассчитывается по формуле стоимостной оценки аналогично формуле 5.

$$P_j^{вос} = К_{изн} + К_{ср.жил} + К_{ср.комм}, \quad (6)$$

где $К_{изн}$ — основные фонды с учетом износа;

$К_{ср.жил}$ — средняя рыночная стоимость 1 кв. м общей площади жилья;

$К_{ср.комм}$ — средняя рыночная стоимость 1 погонного метра общей площади инженерных коммуникаций.

Выводы. Интегральная оценка позволяет оценить потенциал саморазвития по показателям разной размерности, в том числе и стоимостной, путем привидения их к единой относительной шкале.

Предлагаемая система индикативной оценки деятельности управляющих жилищных организаций муниципального образования позволит построить рейтинговую систему управляющих жилищных организаций исходя из комплексного показателя оценки эффективности их деятельности. Данная рейтинговая система будет являться визуализацией деятельности конкретной управляющей жилищной организации для собственников объектов муниципального ХЖК, будет показывать, к каким показателям нужно стремиться, и динамику развития управляющей жилищной организации.

Литература

1. Бессонова О. Мониторинг жилищной реформы: от приватизации к новой модели управления / О. Бессонова, С. Кирдина // ЭКО. — 1996. — № 9. — С. 120–127.

2. Аксенов Л. Ф. Реформирование жилищно-коммунального комплекса на современном этапе / Л. Ф. Аксенов, И. А. Бодырева. — Ростов-на-Дону: Книга, 2002. — 208 с.

3. Галямов Ю. Ю. Реформирование системы регулирования жилищно-коммунального хозяйства города в условиях рынка / Ю. Ю. Галямов, В. К. Попов, А. Л. Шушарин. — Томск: 1998. — 264 с.

4. Додатенко Т. Реформа жилищно-коммунального комплекса /Т. Додатенко, В. Пчелкин, Л. Арцишевский // Экономист. — 2002. — № 8. — С. 59–66.

5. Васильева Н. В. Жилищная сфера крупного города: проблемы управления и стратегия развития / Н. В. Васильева. — СПб.: СПбГИЭУ, 2002. — 276 с.

6. Каменева Е. А. Реформа ЖКХ, или Теперь мы будем жить по-новому / Е. А. Каменева. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. — 348 с.

7. Петрова Е. Ф. Развитие конкуренции в сфере обслуживания жилищного фонда / Е. Ф. Петрова, М. Д. Шапиро. — М., 2002. — 92 с.

8. Зотов В. Б. Система муниципального управления: учебник для вузов / В. Б. Зотов. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2006. — 624 с.

9. Певницкий С. Г. Многоквартирные дома: проблемы и решения / С. Г. Певницкий, Е. А. Чефранова. -М.: Инфра-М, 2006. — С. 204–207.

10. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман. — М.: Прогресс, 1993. — 192 с.

References

1. Bessonova O. Monitoring zhilischnoy reformyi: ot privatizatsii k novoy modeli upravleniya / O. Bessonova, S. Kirdina // EKO. — 1996. — # 9. -S. 120–127.

2. Aksenov L. F. Reformirovanie zhilischno-kommunalnogo kompleksa na sovremennom etape / L. F. Aksenov, I. A. Bodyireva. — Rostov-na-Donu: Kniga, 2002. — 208 s.

3. Galyamov Yu. Yu. Reformirovanie sistemyi regulirovaniya zhilischno-kommunalnogo hozyaystva goroda v usloviyah ryinka / Yu. Yu. Galyamov, V. K. Popov, A. L. Shusharin. — Tomsk: 1998. — 264 s.

4. Dodatenko T. Reforma zhilischno-kommunalnogo kompleksa /T. Dodatenko, V. Pchelkin, L. Artsishevskiy // Ekonomist. — 2002. — # 8. — C. 59–66.

5. Vasileva N. V. Zhilischnaya sfera krupnogo goroda: problemyi upravleniya i strategiya razvitiya / N. V. Vasileva. — SPb.: SPbGIEU, 2002. — 276 s.

6. Kameneva E. A. Reforma ZhKH, ili Teper myi budem zhit po-novomu / E. A. Kameneva. — Rostov-na-Donu: Feniks, 2005. — 348 s.

7. Petrova E. F. Razvitie konkurentsii v sfere obsluzhivaniya zhilischnogo fonda / E. F. Petrova, M. D. Shapiro. — M., 2002. — 92 s.

8. Zotov V. B. Sistema munitsipalnogo upravleniya: uchebnik dlya vuzov / V. B. Zotov. — M.: OLMA-PRESS, 2006. — 624 s.

9. Pevnitskiy S. G. Mnogokvartirnyie doma: problemyi i resheniya / S. G. Pevnitskiy, E. A. Chefranova. -M.: Infra-M, 2006. — S. 204–207.

10. Kulman A. Ekonomicheskie mehanizmyi / A. Kulman. — M.: Progress, 1993. — 192 s.

УДК 336.773

Богач Олена Валентинівна
викладач вищої категорії
Лозівська філія
Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу
Богач Елена Валентиновна
преподаватель высшей категории
Лозовский филиал
Харьковского государственного автомобильно-дорожного колледжа
Bogach Elena
Teacher of the High Category
Lozovsky Branch of Kharkiv State Auto and Road College

Клименко Тетяна Василівна
викладач вищої категорії
Лозівська філія
Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу
Клименко Татьяна Васильевна
преподаватель высшей категории
Лозовский филиал
Харьковского государственного автомобильно-дорожного колледжа
Klymenko Tetyana
Teacher of the High Category
Lozovsky Branch of Kharkiv State Auto and Road College

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4319

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

CURRENT STATE OF BANKING LOANS OF PHYSICAL PERSONS IN UKRAINE

Анотація. *У сучасній економіці кредит є одним з основних умов і передумовою економічного розвитку держави, а також важливою і невід'ємною частиною економічного зростання. Це обумовлює розвиток системи кредитування фізичних осіб. Обсяг такого кредитування щорічно збільшується, розширюється перелік банківських послуг фізичним особам. Однак умови конкуренції на ринку кредитування фізичних осіб змушують банки шукати шляхи підвищення ефективності кредитування і забезпечення його привабливості для домогосподарств. Цей процес вимагає не тільки значних інвестицій, великої і розгалуженої мережі відділень банків, сучасних банківських технологій, а й глибокого знання учасниками ринку основ кредитних відносин, розуміння сутності і ролі кредитування фізичних осіб в самій системі кредитних відносин. Кредитування фізичних осіб поширене в усіх країнах світу і є запорукою соціальної та економічної стабільності, держави. .*

Держава, в свою чергу, вдосконалює нормативно-правову базу, здійснюючи на регулярній основі контроль за діяльністю суб'єктів і об'єктів системи кредитування фізичних осіб та надає їм державну підтримку і державні гарантії, чим

стимулює платоспроможний попит. Крім того держава здійснює вплив на стійкість банківської системи, сприяє розвитку і вдосконаленню її інфраструктури, а також захищає інтереси споживачів фінансових послуг.

У статті розглянуто теоретичні аспекти кредитування домогосподарств, етапи його формування. Зроблено аналіз динаміки обсягів і темпів зростання споживчого кредитування в Україні. Представлено аналіз сучасного стану банківського кредитування в Україні, в тому числі кредитування фізичних осіб. Проведено аналіз показників динаміки виданих домогосподарствам кредитів. Представлений аналіз показників заборгованості по кредитах, виданих громадянам України. Виявлено основні проблеми в даному сегменті, а також тенденції розвитку системи споживчого кредитування у сучасній Україні.

Ключові слова: *кредит, споживче кредитування, кредитування фізичних осіб, домогосподарства.*

Аннотация. *В современной экономике кредит является одним из основных условий и предпосылкой экономического развития государства, а также важной и неотъемлемой частью экономического роста. Это обусловливает развитие системы кредитования физических лиц. Объем такого кредитования ежегодно увеличивается, расширяется перечень банковских услуг физическим лицам. Однако условия конкуренции на рынке кредитования физических лиц заставляют банки искать пути повышения эффективности кредитования и обеспечения его привлекательности для домохозяйств. Этот процесс требует не только значительных инвестиций, большой и разветвленной сети отделений банков, современных банковских технологий, но и глубокого знания участниками рынка основ кредитных отношений, понимания сущности и роли кредитования физических лиц в самой системе кредитных отношений. Кредитование физических лиц распространено во всех странах мира и является залогом социальной и экономической стабильности, государства. .*

Государство, в свою очередь, совершенствует нормативно-правовую базу, осуществляя на регулярной основе контроль за деятельностью субъектов и объектов системы кредитования физических лиц и предоставляет им государственную поддержку и государственные гарантии, чем стимулирует платежеспособный спрос. Кроме того государство оказывает влияние на устойчивость банковской системы, способствует развитию и совершенствованию ее инфраструктуры, а также защищает интересы потребителей финансовых услуг.

В статье рассмотрены теоретические аспекты кредитования домохозяйств, этапы его формирования. Сделан анализ динамики объемов и темпов роста потребительского кредитования в Украине. Представлен анализ современного состояния банковского кредитования в Украине, в том числе кредитование физических лиц. Проведен анализ показателей динамики выданных домохозяйствам кредитов. Представлен анализ показателей задолженности по кредитам, выданным гражданам Украины. Выявлены основные проблемы в данном сегменте, а также тенденции развития системы потребительского кредитования в современной Украине.

Ключевые слова: *кредит, потребительское кредитование, кредитование физических лиц, домохозяйства.*

Summary. *In today's economy, credit is one of the main conditions and prerequisites for the economic development of the state, as well as an important and integral part of economic growth. This leads to the development of a lending system to individuals. The volume of such lending increases annually, expanding the list of banking services to individuals. However, the prerequisites of competition in the lending market of individuals make banks look for ways to increase the efficiency of lending and ensure its attractiveness for households. This process requires not only significant investments, large and extensive network of branches of banks, modern banking technologies, but also a profound knowledge of market participants in the basis of credit relations, understanding the nature and role of lending to individuals in the system of credit relations. Lending to individuals is widespread in all countries of the world and is a guarantee of social and economic stability of the state. .*

The state, in its turn, improves the regulatory framework, exercising control over the activities of entities and objects of the lending system for individuals, on a regular basis, moreover provides them with state support and state guarantees, which stimulates solvent demand.

In addition, the state has an impact on the stability of the banking system, promotes the development and improvement of its infrastructure, as well as protects the interests of consumers of financial services.

The article deals with the theoretical aspects of lending to households, the stages of its formation. The analysis of dynamics of volumes and rates of growth of consumer lending in Ukraine is made. The analysis of the current state of bank lending in Ukraine, including lending to individuals, is presented. The analysis of indicators of dynamics of loans given to households was carried out. The analysis of indicators of debts on loans issued to Ukrainian citizens is given. The main problems in this segment are revealed, as well as trends in the development of the consumer lending system in modern Ukraine.

Key words: *credit, consumer lending, lending to individuals, households.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах ефективне функціонування банківської системи країни може бути ефективним тільки в разі організованого процесу розвитку ринку споживчого кредитування. Під впливом фінансової глобалізації та макроекономічної ситуації роль банківського кредитування в Україні значно зростає.

В економіці розвинених держав кредитування населення сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а також і створює нові потреби, які необхідні для активізації суспільного виробництва товарів і послуг. При ефективному споживчому кредитуванні оптимально поєднуються і враховуються інтереси учасників кредитних відносин — держави, банків і позичальників.

Проблема формування системи кредитування домогосподарств зачіпає не тільки питання загального стану грошово-кредитних механізмів країни і банківської системи в цілому, а й механізм кредитування в кожному окремому банку. Послуга кредитування фізичних осіб в Україні надається практично у всіх комерційних банках і різних небанківських кредитних організаціях. Фізичні особи, які раніше традиційно розглядалися як джерело ресурсів для банків, в даний час все частіше стають важливою категорією позичальників в сфері видачі кредитів. Властивість банківського кредиту збільшувати купівельну спроможність використовується домашніми господарствами, що забезпечує нарощування роздрібних портфелів кредитування в банках на сучасному етапі економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці банківського кредитування присвячено чимало праць вітчизняних економістів: В. Я Вовка [3], А. М. Мороза [1], М. Ф. Пуховкіної [1], М. І. Савлука [4] та інших. Водночас, віддаючи належне науковим напрацюванням українських економістів, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні, оскільки в умовах світової фінансової кризи серйозно постає питання пошуку нових шляхів розвитку ринку банківського кредитування в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в оцінці сучасного стану та визначенні тенденцій банківського кредитування домогосподарств в Україні на основі вивчення теоретичних та практичних аспектів обраної проблематики.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економіці України є важливим розвиток банківської системи та подальше удосконалення кредитних відносин з позичальниками — юридичними особами та домогосподарствами.

Розвиток кредитування домогосподарств є важливою складовою розвитку банківського кредитування. Ринок споживчого кредитування є сегментом фінансового ринку і включає в себе такі елементи: видача банками споживчих кредитів домогосподарствам, експрес-кредитування, POS-кредитування, яке направлено, безпосередньо, на надання позик в торгівельних закладах. Зараз фактично кожен банк має можливість надавати населенню послуги споживчого кредитування.

Питання про стан і динаміку кредитування фізичних осіб в Україні і проблеми його розвитку досить актуальні на сьогоднішній день. Банківський кредит — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми. [5]

Таблиця 1

Динаміка кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного Банку України) резидентам (крім депозитних корпорацій) на кінець року

роки	кредити (млн. грн.)	абсолютний приріст (млн. грн.)	темп зростання (%)	темп приросту (%)
2010	732823	-	-	-
2011	801809	68986	109,41	9,41
2012	815142	13333	101,66	1,66
2013	910782	95640	111,73	11,73
2014	1020667	109885	112,06	12,06
2015	981627	–39040	96,18	-3,82
2016	998682	17054	101,74	1,74
2017	1016657	17975	101,80	1,80

Джерело: складено автором на основі [6]

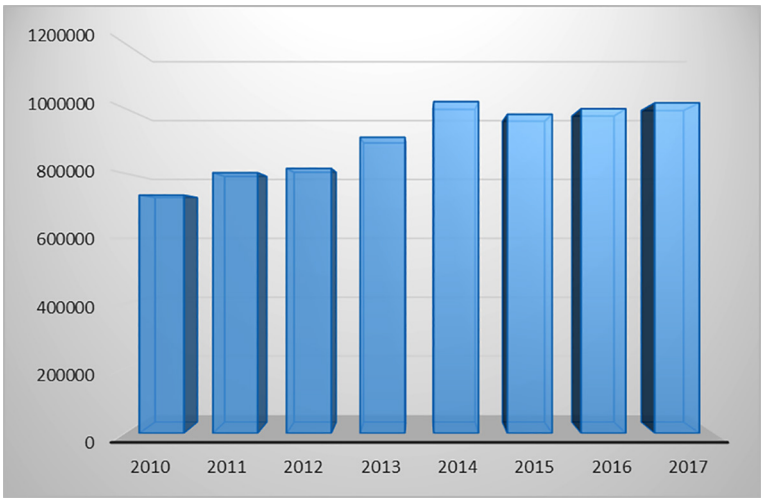

Рис. 1. Динаміка кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного Банку України) резидентам (крім депозитних корпорацій) на кінець року

Джерело: складено автором на основі [6]

Користуватися послугами банку може будь-яка фізична чи юридична особа.

За сім років за період з 2010 року по 2017 рік обсяги кредитних операцій в Україні збільшилися на 283834 млн. грн. (1016657 млн. грн. — 732823 млн. грн.)

Якщо звернути увагу на структуру виданих кредитів, то можна зробити висновок, що за цей же період з 2010 року по 2016 рік доля кредитів, виданих домогосподарствам у загальній сумі виданих кредитів постійно зменшувалась. І тільки у 2017 році можна побачити невелике збільшення долі кредитів, виданих домогосподарствам, з 16,35% у 2016 році до 17,13% у 2017 році, тобто на 0,78%.

Як свідчить аналіз даних, наведених у табл. 3, кредитування домогосподарств за період 2010–2017 рр. здійснювалося нерівномірно. У 2011 році темпи приросту склали –3,97%, у 2012 році — –6,76% і у 2013 році — 3,14%, у 2014 — році 9,14%. У 2015р. у зв'язку зі складним політичним і економічним становищем України темпи приросту кредитування домогосподарств скорочуються і складають –17,21% у 2015 році і –6,60% у 2016 році. Але вже у 2017 р. можна побачити пожвавлення споживчого кредитування. Темпи приросту кредитів, виданих домогосподарствам за цей період, склали 6,64%.

Серед банківських кредитів, що надані домогосподарствам найбільшу частку займають споживчі кредити.

Так у 2017 році питома вага споживчих кредитів становила 70%, кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості — 28%, інші

Таблиця 2

Кредити, надані депозитними корпораціями резидентам у розрізі домашніх господарств у 2010–2017 рр.

роки	обсяг кредитів (млн. грн)	обсяг кредитів, виданий домашнім господарствам (млн. грн.)	відсоток кредитів, виданих домогосподарствам у загальній сумі кредитів (%)
2010	732823	209538	28,59
2011	801809	201224	25,10
2012	815142	187629	23,02
2013	910782	193529	21,25
2014	1020667	211215	20,69
2015	981627	174869	17,81
2016	998682	163333	16,35
2017	1016657	174182	17,13

Джерело: складено автором на основі [6]

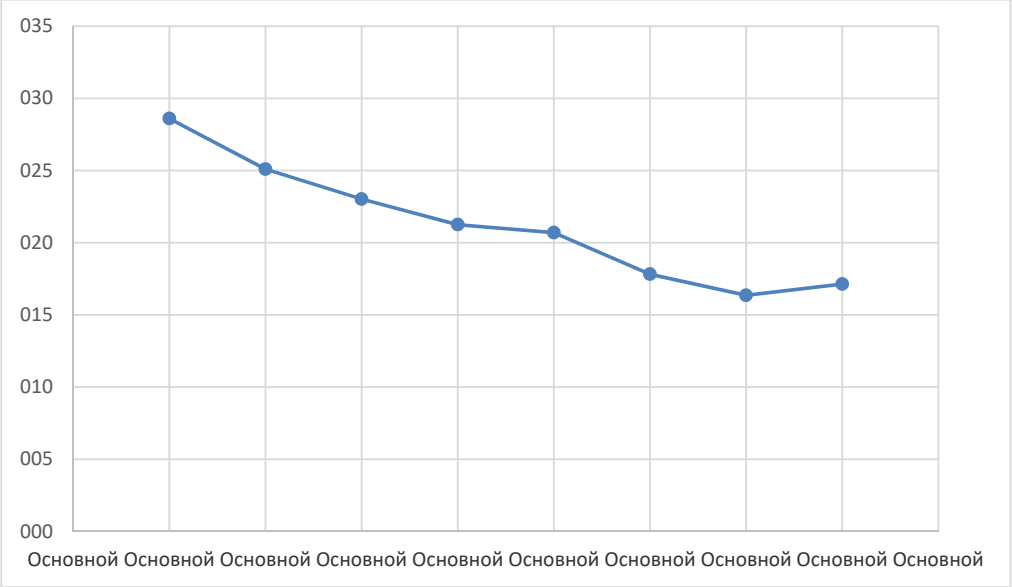

Рис. 2. Кредити, надані депозитними корпораціями резидентам у розрізі домашніх господарств у 2010–2017 рр.
Джерело: складено автором на основі [6]

Таблиця 3

Темпи приросту кредитування домогосподарств

рік	абсолютне значення (млн. грн.)	абсолютний приріст (млн. грн.)	темп зростання (%)	темп приросту (%)
	всього			всього
2010	209 538			
2011	201 224	–8 314	96,03	-3,97
2012	187 629	–13 595	93,24	-6,76
2013	193 529	5 900	103,14	3,14
2014	211 215	17 686	109,14	9,14
2015	174 869	–36 346	82,79	-17,21
2016	163 333	–11 536	93,40	-6,60
2017	174 182	10 849	106,64	6,64

Джерело: складено автором на основі [6]

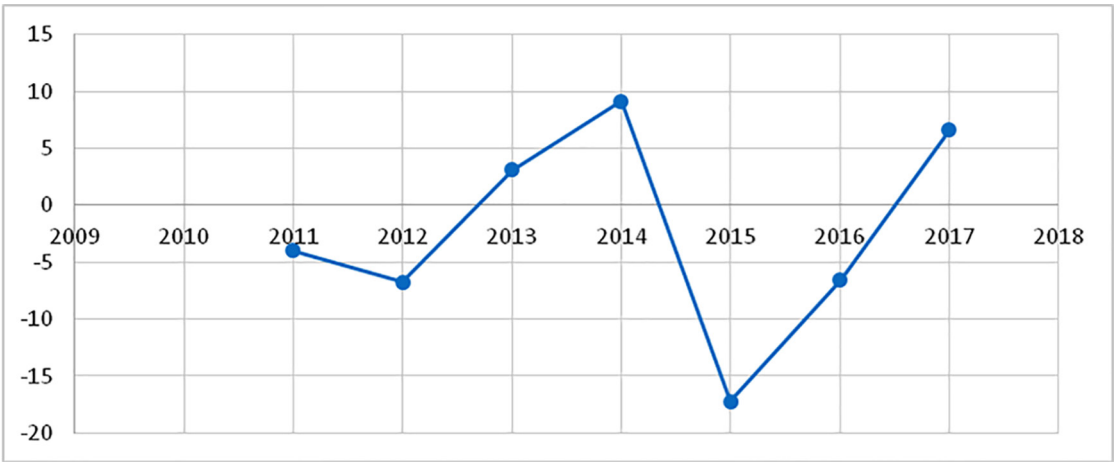

Рис. 3. Темпи приросту кредитування домогосподарств
Джерело: складено автором на основі [6]

кредити — 2,0% від загального обсягу наданих банківськими установами кредитів (див. табл. 4).

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу сучасного стану та розвитку ринку банківського кредитування домогосподарств в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Протягом 2010–2017 років кредитування банківськими установами фізичних осіб було нерівномірним. Обсяги споживчого кредитування почали активно розвиватися в нашій країні у 2010 році, досягнувши максимуму у 2014 році. З 2015 року розпочався спад банківського кредитування фізичних осіб. У 2017 році ситуація у сфері банківського споживчого кредитування в Україні починала поступово відновлюватися.

2. Сучасному стану кредитування фізичних осіб притаманні зниження обсягів кредитування, зменшення частки кредитів фізичним особам у загальній сумі кредитів.

3. Основними проблемами банківського споживчого кредитування є розвиток інфляційних процесів, зменшення реальної заробітної плати, девальвація національної грошової одиниці, низька платоспроможність фізичних осіб, висока вартість споживчих кредитів.

4. Ефективне здійснення кредитної діяльності банківських установ і можливість одержання кредитів фізичними особами значною мірою залежить від кредитоспроможності позичальників.

Таблиця 4

Кредити, надані депозитними корпораціями домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням у 2010–2017 рр.

період	усього	споживчі кредити		На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити	
		всього (млн. грн.)	%	всього (млн. грн.)	%	всього (млн. грн.)	%
2010	209 538	122 942	59	81 953	39	4 643	2,2
2011	201 224	126 192	63	70 447	35	4 585	2,3
2012	187 629	125 011	67	58 427	31	4 191	2,2
2013	193 529	137 346	71	51 447	27	4 736	2,4
2014	211 215	135 094	64	71 803	34	4 318	2,0
2015	174 869	104 879	60	66 169	38	3 821	2,2
2016	163 333	101 528	62	58 549	36	3 255	2,0
2017	174 182	122 066	70	48 268	28	3 848	2,2

Джерело: складено автором на основі [6]

Рис. 4. Споживчі кредити, надані депозитними корпораціями домашнім господарствам у 2010–2017 рр.
Джерело: складено автором на основі [6]

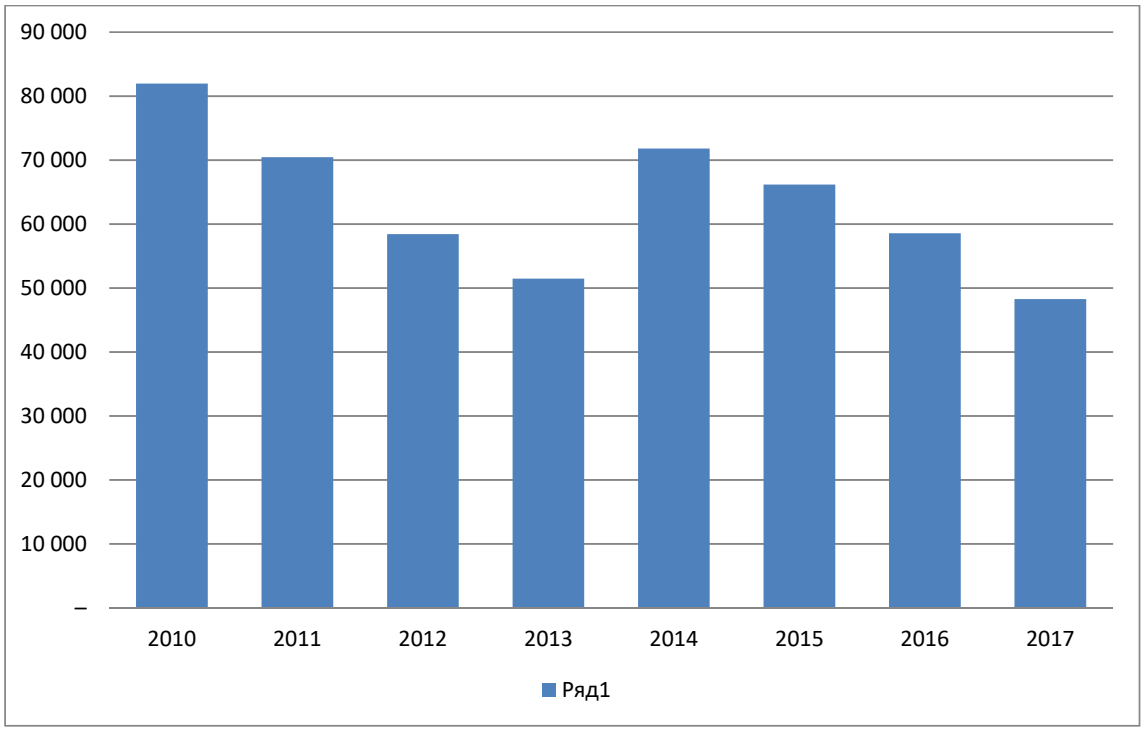

Рис. 5. Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, надані депозитними корпораціями домашнім господарствам у 2010–2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [6]

5. Для запобігання появі проблемної заборгованості банківським установам потрібно відмовитися від агресивної кредитної політики, а проводити традиційний вид кредитної політики при наданні споживчих кредитів. Це може бути детальна перевірка доходів позичальників. Це сприятиме забезпеченню інтересів як банківських установ, так і позичальників — фізичних осіб у сучасних умовах фінансово-економічної кризи.

6. Для активізації та успішного розвитку споживчого кредитування банківським установам слід використовувати відсоткові важелі, зокрема зменшити відсоткові ставки за користування споживчими кредитами, що збільшить його доступність для ширшого кола платоспроможних клієнтів — фізичних осіб.

Література

1. Банківські операції [Текст]: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. М. Мороза. — [3-тє вид., перероб. і доп.]. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.

2. Бондар, О. П. Банківське споживче кредитування населення [Електронний ресурс] / О. П. Бондар // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції Науковий журнал 2009. — № 4. — С. 68–83 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvfbi/2009_4/Magazine_04_09_st12_pp68-83.pdf

3. Вовк, В. Я. Кредитування і контроль [Текст]: навчальний посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. — К.: Знання, 2008. — 463 с.

4. Гроші та кредит [Текст]: підручник. — 5-те вид., без змін / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2008. — 744 с.

5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5–6, ст. 30).

6. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bank.gov.ua/control/uk/index

References

1. Bankivsjki operaciji [Tekst]: pidruchnyk / A.M. Moroz, M.I. Savluk, M.F. Pukhovkina ta in.; za zagh. red. A.M. Moroza. — [3-tje vyd., pererob. i dop.]. — K.: KNEU, 2008. — 608 s.

2. Bondar, O.P. Bankivsjke spozhyvche kredytuvannja naselennja [Elektronnyj resurs] / O.P. Bondar // Naukovyj visnyk: Finansy, banky, investyciji Naukovyj zhurnal 2009. — № 4. — C. 68–83. — Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvfbi/2009_4/Magazine_04_09_st12_pp68-83.pdf

3. Vovk, V. Ja. Kredytuvannja i kontrolj [Tekst]: navchaljnyj posibnyk / V. Ja. Vovk, O.V. Khmelenko. — K.: Znannja, 2008. — 463 s.

4. Ghroshi ta kredyt [Tekst]: pidruchnyk. — 5-te vyd., bez zmin / M.I. Savluk, A.M. Moroz, I.M. Lazepko ta in.; Za zagh. red. M.I. Savluka. — K.: KNEU, 2008. — 744 s.

5. Zakon Ukrajiny «Pro banky i bankivsjku dijaljnistj» (Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny (VVR), 2001, # 5–6, st.30).

6. Official online representation of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. — Access mode: https://www.bank.gov.ua/control/uk/index

УДК 658.14.011.1

Коваленко Дмитро Іванович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київський національний університет технологій та дизайну
Коваленко Дмитрий Иванович
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Киевский национальный университет технологий и дизайна
Kovalenko Dmytro
PhD, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Finances and Financially and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design

Балига Тетяна Сергіївна
Київський національний університет технологій та дизайну
Балыга Татьяна Сергеевна
Киевский национальный университет технологий и дизайна
Balyga Tatyana
Kyiv National University of Technologies and Design

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4321

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: СУЩНОСТЬ И ОЦЕНКА

FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE AND EVALUATION

Анотація. *В статті розглядаються теоретико-методичні аспекти фінансової стабільності підприємства. Досліджені наукові підходи щодо визначення сутності сутність стабільності підприємства. З'ясовано, що економічна сутність категорії фінансова стабільність передбачає сукупність економічних відносин. Встановлено, що оцінка рівня фінансової стабільності дозволяє не тільки отримати інформацію щодо фінансової стійкості підприємства на даний момент, але й проаналізувати його короткострокові та довгострокові перспективи щодо можливості покриття активами зобов'язань підприємства та встановити рівень платоспроможності підприємства. Виявлено, що фінансова стабільність підприємства забезпечується, насамперед, необхідним рівнем його фінансової стійкості, загальне оцінювання якої передбачає визначення стійкості джерел формування капіталу; ресурсної стійкості; стійкості управління. Аналіз методичного забезпечення дозволив обґрунтувати, що для оцінки рівня фінансової стабільності слід зосередити увагу не стільки на їх кількісних значеннях, які підвладні значним коливанням в теперішніх умовах економічної кризи, скільки на їх динаміку. В результаті була обрана модель оцінки рівня фінансової стабільності з урахуванням потенційних можливостей розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Встановлено, що підприємства досягатимуть фінансової стабільності за умови стійкого економічного росту, належного рівня фінансової стійкості та забезпечення фінансової рівноваги в короткостроковому та довгостроковому періодах. Окреслені заходи, які дозволяють досягти фінансової стабільності підприємства на основі використання методів та інструментів сучасного менеджменту, своєчасної реакції на зміни зовнішнього середовища та перспективного бачення майбутнього розвитку підприємства.*

Ключові слова: *фінансова стабільність, фінансова рівновага, фінансова стійкість, фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність*

Аннотация. *В статье рассматриваются теоретико-методические аспекты финансовой устойчивости предприятия. Исследованы научные подходы к определению сущности сущность устойчивости предприятия. Обосновано, что экономическая сущность категории финансовая стабильность предполагает совокупность экономических отношений. Установлено, что оценка уровня финансовой стабильности позволяет не только получить информацию о финансовой устойчивости предприятия на данный момент, но и проанализировать его краткосрочные и долгосрочные перспективы возможности покрытия активами обязательств предприятия и установить уровень платежеспособности предприятия. Выявлено, что финансовая устойчивость предприятия обеспечивается, прежде всего, необходимым уровнем его финансовой устойчивости, общая оценка которой предусматривает определение устойчивости источников формирования капитала; ресурсной устойчивости; устойчивости управления. Анализ методического обеспечения позволил обосновать, что для оценки уровня финансовой стабильности следует сосредоточить внимание не столько на их количественных значениях, которые подвластны значительным колебаниям в нынешних условиях экономического кризиса, сколько на их динамику. В результате была выбрана модель оценки уровня финансовой стабильности с учетом потенциальных возможностей развития предприятия в долгосрочной перспективе. Установлено, что предприятия будут достигать финансовой стабильности при условии устойчивого экономического роста, надлежащего уровня финансовой устойчивости и обеспечения финансового равновесия в краткосрочном и долгосрочном периодах. Указаны мероприятия, позволяющие достичь финансовой стабильности предприятия на основе использования методов и инструментов современного менеджмента, своевременной реакции на изменения внешней среды и перспективного видения развития предприятия.*

Ключевые слова: *финансовая стабильность, финансовое равновесие, финансовая устойчивость, финансовое состояние, ликвидность, платежеспособность.*

Summary. *The article deals with theoretical and methodical aspects of financial stability of the enterprise. Investigated scientific approaches to the definition of the essence of the enterprise stability. It is revealed that the economic essence of the category of financial stability involves a set of economic relations. It is established that the assessment of the level of financial stability allows not only to obtain information on the financial stability of the enterprise at the moment, but also to analyze its short-term and long-term prospects regarding the possibility of covering assets of the obligations of the enterprise and establish the level of solvency of the enterprise. It is revealed that the financial stability of the enterprise is ensured, first of all, by the necessary level of its financial stability, the general assessment of which involves determining the stability of sources of capital formation; resource sustainability; stability control. Analysis of methodological support allowed to justify that to assess the level of financial stability should focus not so much on their quantitative values, which are subject to significant fluctuations in the current conditions of the economic crisis, how much on their dynamics. As a result, a model for assessing the level of financial stability was chosen, taking into account the potential opportunities for enterprise development in the long run. It is established that enterprises will achieve financial stability provided they have stable economic growth, an adequate level of financial stability and a financial equilibrium in the short and long term. Outlined measures that allow achieving financial stability of the enterprise on the basis of the use of methods and tools of modern management, timely response to changes in the environment and a perspective vision of the future development of the enterprise.*

Key words: *financial stability, financial equilibrium, financial stability, financial status, liquidity, solvency.*

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стабільності є ключовим завданням, що постає перед суб'єктами господарювання, особливо в сучасних нестабільних фінансових і політичних умовах. Найактуальнішими завданнями для економіки України є створення необхідних умов для гармонійного розвитку та формування сприятливого бізнес-клімату задля забезпечення стабільного функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання та активізації інвестиційного клімату.

Попередження кризового стану суб'єктів господарювання можливо за своєчасного та систематичного оцінювання рівня їх фінансової стабільності і спроможності до подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням стабільної діяльності та розвитку суб'єктів господарювання присвятили свої дослідження значна кількість зарубіжних та вітчизняних науковців. В більшості випадків акцентується увага на проблематиці оцінки та забезпечення фінансової стійкості підприємства (І. М. Боярко, О. В. Дейнека, І. О. Школьник [1], Т. М. Джигар, Г. Ю. Міщук, О. О. Шишкіна [2], Г. В. Савицька [3], В. П. Савчук [4], В. М. Серединська, Р. В. Федорович [5], А. Д. Ше-

ремет [6] та ін.). Окремі автори, розширюючи межі дослідження, акцентують увагу на тому, що фінансова стійкість лише один із аспектів фінансової стабільності підприємства (М. Д. Білик [7], І. О. Бланк [8], М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток, М. Г. Чумаченко В. О. [9]). При цьому залишаються недостатньо розглянутими інші складові фінансової стабільності, резерви її забезпечення на підприємствах.

Метою статті є дослідження сучасних підходів до оцінки рівня фінансової стабільності підприємств та розробки напрямів її забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільний розвиток будь-якого суб'єкта господарювання має базуватись на ефективному менеджменті.

Стабільність доцільно розглядати як міцність та надійність цілісної системи, яка спроможна ефективно адаптуватись до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів та підтримувати заданий рівень розвитку. Дану категорію розглядають через призму понять «стійкість» та «надійність». При цьому основною характеристикою стійкості є рівновага, надійності — безпомилковість. Надійність, стійкість та стабільність є взаємозалежними категоріями, які спроможні забезпечити ефективність функціонування певного об'єкту і системи в цілому [1, с. 123–129].

Якщо розглядати поняття стабільності з точки зору стану фінансів, то забезпечення фінансової стабільності потребує системного підходу до всіх складових фінансової системи у їх взаємодії та під впливом факторів, породжених економічними процесами.

Сучасний економічний словник [2] узагальнено трактує стабільність як «...фінансове положення підприємства, господарська діяльність якого забезпечує в нормальних умовах виконання всіх його зобов'язань перед робітниками, іншими організаціями, державою завдяки достатності доходів і відповідності доходів і витрат».

Білик М. Д. вводить у визначення поняття фінансової стабільності необхідність збереження достатнього рівня фінансової стійкості, забезпечення фінансової рівноваги та необхідність їх збереження в довгостроковій перспективі [3]. Такий підхід підтверджує наявність наукових тверджень, за яких фінансова стабільність підприємства забезпечується, насамперед, необхідним рівнем його фінансової стійкості.

Інші автори, навпаки, вважають фінансову стійкість індикатором постійного стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами підприємства, здатності шляхом ефективного їх використання забезпечувати безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення [4].

Аналіз фінансової стійкості здійснюється з метою оцінювання готовності підприємства до погашення свої боргів та його незалежності з фінансової сторони [5].

Такий аналіз дозволяє не тільки отримати інформацію щодо фінансової стійкості підприємства на даний момент, але й проаналізувати його короткострокові та довгострокові перспективи щодо можливості покриття активами зобов'язань підприємства та встановити рівень платоспроможності підприємства [6]. При цьому загальне оцінювання фінансової стійкості передбачає визначення: стійкості джерел формування капіталу; ресурсної стійкості; стійкості управління [7].

Проведемо коефіцієнтний аналіз ліквідності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 роки в табл. 1.

За результатами дослідження констатуємо, що баланс ТОВ «ЮТЕК» протягом 2015–2017 рр. є умовно ліквідним. Це означає, що за рахунок швидколіквідних активів підприємство може частково погасити заборгованість.

Проведемо аналіз фінансової стійкості та платоспроможності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр. в табл. 2.

Підсумовуючи дослідження зазначимо, що фінансовий стан підприємства є нестійким і потребує покращення, про що свідчить значення показника фінансової стійкості 0,2. Основний капітал сфор-

Таблиця 1

Аналіз показників ліквідності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр.

Показники	На кінець року			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017–2016 рр.	2017–2015 рр.
Коефіцієнт покриття (поточної, загальної ліквідності)	0,5	0,4	0,5	0,1	-0,02
Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності	0,5	0,4	0,5	0,1	-0,02
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00	0,01	0,00	-0,01	0,00
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	-8272,1	-7058,3	-6859,3	199	1412,8

Таблиця 2

Аналіз показників фінансового стану та платоспроможності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр.

Показники	На кінець року			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Коефіцієнт платоспроможності	0,1	0,2	0,2	-0,02	0,1
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,1	0,2	0,2	-0,02	0,1
Коефіцієнт фінансової залежності	0,9	0,8	0,8	0,02	-0,1
Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового леверидж-жу)	8,3	3,5	4,0	0,5	-4,3
Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,1	1,3	1,3	0	0,2
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	1	1	1	0	0
Коефіцієнт участі акціонерного капіталу	0,5	0,7	0,6	-0,1	0,1

мований за рахунок власних джерел фінансування. Основні засоби придатні для використання в господарській діяльності.

Проведемо аналіз ефективності використання оборотного капіталу (табл. 3).

Власний оборотний капітал протягом усіх періодів має від'ємне значення, але брак власного оборотного капіталу щороку скорочується. Тому коефіцієнт маневреності власних коштів та коефіцієнт забезпеченості власним оборотним капіталом також мають від'ємні значення, але спостерігається їх позитивна динаміка.

Проведемо аналіз показників ділової активності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр. в табл. 4.

За даними таблиці видно, що рентабельність капіталу в 2016 році знизилось з 9,3% до 7,0%, а в 2017 році його значення додатково знизилось до 1,2% (193,4 / 15729,0 * 100). За досліджуваний період відбулося зменшення показника на 8,1%.

Не менш важливим показником є рентабельність власного капіталу. Він визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості капіталу. Проведемо дослідження власного капіталу в табл. 6.

Таблиця 3

Аналіз показників ефективності використання оборотного капіталу

Показники	На кінець року			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Власний оборотний капітал, тис. грн.	-8272,1	-7058,3	-6859,3	199,0	1412,8
Коефіцієнт маневреності власних коштів	-4,0	-2,2	-2,0	2,0	0,2
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	-0,4	-0,5	-0,4	0,1	0,03

Таблиця 4

Аналіз показників ділової активності ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр.

Показники	За рік			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Коефіцієнт оборотності активів	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1
Тривалість обороту активів, днів	2105,8	3668,0	1377,9	-2290,1	-727,8
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,2	0,3	0,8	0,5	0,5
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	1525,5	1395,2	471,7	-923,6	-1053,9
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	1658,3	3091,2	1086,6	-2004,6	-571,7

Таблиця 5

Аналіз рентабельності капіталу (активів) ТОВ «ЮТЕК» за 2015-2017 рр.

Показники	За рік			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Середньорічна вартість капіталу, тис. грн.	24037,4	16807,7	15729,0	-1078,8	-8308,4
Чистий прибуток, тис. грн.	2240,5	1170,8	193,4	-977,4	-2047,1
Рентабельність капіталу, %	9,3	7,0	1,2	-5,7	-8,1

Таблиця 6

Аналіз рентабельності власного капіталу ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр.

Показники	За рік			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	5107,7	2643,2	3325,5	682,3	-1782,3
Чистий прибуток, тис. грн.	2240,5	1170,8	193,4	-977,4	-2047,1
Рентабельність власного капіталу,%	43,9	44,3	5,8	-38,5	-38,0

За результатами дослідження видно, що рентабельність власного капіталу за досліджуваний період зменшилась на 38,0%. В 2017 році на кожну гривню власного капіталу отримано лише 5,8 коп. чистого прибутку.

Проведемо аналіз залученого (позичкового капіталу) в табл. 7.

Рентабельність залученого капіталу в 2015–2016 збільшилась до 44,3%, однак, в 2017 році значення показника знизилось до 5,8%. В цілому за досліджуваний період відбулося зменшення показника на 38,0%.

Тобто, показники фінансового стану ТОВ «ЮТЕК» свідчать про негативну динаміку, тобто про погіршення рівня його фінансової стабільності.

Проте, лише фактичні дані щодо фінансового стану підприємства не можуть бути використані для остаточної оцінки фінансової стабільності. Існують різні методичні підходи до визначення показника, які дозволяють кількісно оцінювати ступінь фінансової стабільності, але більшість з них не враховують потенційні можливості забезпечення стабілізації фінансового стану в довгостроковій перспективі. Тому для оцінки фінансової стабільності аналізованого підприємства нами обрана модель, в основу якої покладений принцип об'єднання та інтегрування наступних показників:

1) Коефіцієнт стійкого економічного росту ($Gr \Rightarrow max$), який відображує можливий темп приросту обсягів діяльності, який не порушує фінансової рівноваги підприємства.

$$Gr = \frac{ЧП \cdot ККП \cdot А \cdot КОа}{ОР \cdot ВК}$$

де

ЧП — сума чистого прибутку підприємства;

ККП — коефіцієнт капіталізації чистого прибутку;

А — вартість активів підприємства;

КОа — коефіцієнт оборотності активів;

ОР — обсяг реалізації продукції;

Таблиця 7

Аналіз рентабельності залученого капіталу ТОВ «ЮТЕК» за 2015–2017 рр.

Показники	За рік			Абсолютне відхилення	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 від 2016 рр.	2017 від 2015 рр.
Середньорічна вартість залученого капіталу, тис. грн.	18929,7	14164,5	12403,5	-1761	-6526,2
Чистий прибуток, тис. грн.	2240,5	1170,8	193,4	-977,4	-2047,1
Рентабельність залученого капіталу,%	43,9	44,3	5,8	-38,5	-38,0

ВК — вартість власного капіталу підприємства [8, с. 510].

2) Узагальнюючий показник фінансової стійкості підприємства (Фс > 0), який визначається наступним чином:

$$Фс = \frac{\left(1 + 2Кд.п + Зв.о.к + \frac{1}{Кз.с} + Кр.в + Кп.а\right)^1}{\left(1 + 2Кд.п + Зв.о.к + \frac{1}{Кз.с} + Кр.в + Кп.а\right)^0} - 1$$

де

$К^1_{д.п}$, $К^0_{д.п}$ — коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів у звітному та попередньому періодах;

$З^1_{в.о.к}$, $З^0_{в.о.к}$ — коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними оборотними коштами у звітному та попередньому періодах;

$К^1_{з.с}$, $К^0_{з.с}$ — коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів у звітному та попередньому періодах;

$К^1_{р.в}$, $К^0_{р.в}$ — коефіцієнт реальної вартості майна;

$К^1_{п.а}$, $К^0_{п.а}$ — коефіцієнт постійного активу [3, с. 328].

3) Коефіцієнт фінансової рівноваги, який може бути визначений як співвідношення можливого обсягу власних фінансових ресурсів, створюваного підприємством та необхідного обсягу споживання його власних фінансових ресурсів:

$$Кф.р. = \frac{ОСвфр}{ОПвфр} = \frac{ЧПо + АО + \Delta АК + \Delta СФРп}{\Delta Івк + ДФ + УРП + СП + \Delta РФ} = 1$$

де

ЧПо — чистий операційний прибуток;

АО — сума амортизаційних відрахувань;

ΔАК — сума приросту акціонерного капіталу;

ΔСФРп — приріст власних фінансових ресурсів за рахунок інших джерел;

ΔІвк — приріст обсягу інвестицій за рахунок власних джерел;

ДФ — сума дивідендного фонду;

УРП — обсяг коштів, що пов'язані з участю робітників у прибутку;

СП — обсяг соціальних програм підприємства;

ΔРФ — приріст суми резервного фонду підприємства [8, с. 506].

Але тут слід зауважити, що при оцінці ступеню фінансової стабільності за допомогою вищевказаних коефіцієнтів слід зосередити увагу не стільки на їх кількісних значеннях, які підвладні значним коливанням в теперішніх умовах економічної кризи, скільки на тенденціях в їх розвитку.

Тобто головною задачею є оцінка динаміки вищевказаних показників. В результаті була отримана модель оцінки ступеню фінансової стабільності з урахуванням потенційних можливостей розвитку підприємства у довгостроковій перспективі:

$$Кф.ст. = \sqrt[3]{I\,ф.р. \cdot Іф.\,с. \cdot Ік.р.}\,,$$

де

Іф.р. — індекс росту коефіцієнту фінансової рівноваги, який визначається наступним чином:

Іф.р. = КФРпл.: КФРбаз.,

де

КФР пл. та КФР б. — відповідно коефіцієнти фінансової рівноваги в плановому та базовому періодах;

Іф.с. — індекс росту фінансової стійкості підприємства, який можна розрахувати за допомогою узагальнюючого коефіцієнту фінансової стійкості (Фс):

Іф.с. = 1 + Фс

Ік.р. — індекс росту обсягів діяльності підприємства з урахуванням коефіцієнту стійкого економічного росту (Gr):

Ік.р. = 1 + Gr,

де

Gr — коефіцієнт стійкого росту підприємства, який визначає приріст обсягу його реалізації при збереженні положення фінансової рівноваги.

З урахуванням цього модель набуває наступного вигляду:

$$Кф.стаб. = \sqrt[3]{Іф.р. \cdot (1 + Фс) \cdot (1 + Gr)}$$

Розглянемо зазначені показники в табл. 8.

Тобто, при наявному обсязі активів підприємство достатньо реалізує свої потенційні можливості розвитку (оскільки Gr < Кф.р.) і тим самим може

Таблиця 8

Оцінка рівня фінансової стабільності ТОВ «ЮТЕК»

Показники	За рік		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Коефіцієнт стійкого економічного росту (Gr)	0,225	0,200	0,011
Узагальнюючий коефіцієнт фінансової стійкості (Фс)	-0,271	-0,049	-0,307
Коефіцієнт фінансової рівноваги (Кф.р.)	1,127	0,360	-0,339
Коефіцієнт фінансової стабільності	-	0,650	-0,967

забезпечити стабільне функціонування в перспективному періоді і генерувати додаткові фінансові ресурси за рахунок внутрішніх джерел. Проте, враховуючи динаміку зазначених показників можна, на жаль, констатувати стрімке зниження коефіцієнта фінансової стабільності і її відсутність в 2017 році.

Висновки. В сучасних умовах діяльність вітчизняних підприємств потребує забезпечення стабільних умов на засадах їх стійкого економічного росту, фінансової рівноваги та фінансової стійкості. Для моделювання та прогнозування перспективного розвитку підприємств недостатньо тільки оцінювати фактичний їх фінансовий стан, але актуальним є дослідження динаміки фінансових показників та факторів, що спонукають їх зміну.

Література

1. Романишин М. І. Фінансові кризи та кризові явища як загроза економічній стабільності підприємств / М. І. Романишин // Вісник НУ «Львівська політехніка». — 2010. — № 682. — С. 123–130.

2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь/ Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. — 2-е изд., испр. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 479 с.

3. Фінансовий аналіз: навч. посіб./ Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. — К.: КНЕУ, 2005. — 592 с.

4. Ткаченко У. П. Конспект лекцій навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз» для студентів усіх форм навчання напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» / укладач: Ткаченко І. П. — Кам'янське, ДДТУ, 2018 р. — 223 с.

5. Міщук Г. Ю., Джигар Т. М., Шишкіна О. О. Економічний аналіз: навч. посібник. — Рівне: НУВГП, 2017. — 156 с.

6. Сокольська Р. Б., Зелікман В. Д., Акімова Т. В. Фінансовий аналіз. Частина ІІ. Спеціальні методи фінансового аналізу. Навч. посібник. — Дніпро: НМетАУ, 2016. — 76 с.

7. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. — Полтава: ПДАА, 2016. — 430 с.

8. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. — К.: Ника-Цетр, Эльга, 2001. — 528 с.

References

1. Romanyshyn M. I. Finansovi kryzy ta kryzovi yavyshcha yak zahroza ekonomichnii stabilnosti pidpryiemstv / M. I. Romanyshyn // Visnyk NU «Lvivska politekhnika». — 2010. — № 682. — S. 123–130.

2. Raizberh B. A. Sovremennыi эkonomycheskyi slovar/ Raizberh B. A., Lozovskyi L. Sh., Starodubtseva E. B. — 2-e yzd., yspr. — M.: YNFRA-M, 1998. — 479 s.

3. Finansovyi analiz: navch. posib./ Bilyk M. D., Pavlovska O. V., Prytuliak N. M., Nevmerzhytska N. Yu. — K.: KNEU, 2005. — 592 s.

4. Tkachenko U. P. Konspekt lektsii navchalnoi dystsypliny «Finansovyi analiz» dlia studentiv usikh form navchannia napriamu pidhotovky 6.030508 «Finansy i kredyt» / ukladach: Tkachenko I. P. — Kam'ianske, DDTU, 2018 r. — 223 s.

5. Mishchuk H. Yu., Dzhyhar T. M., Shyshkina O. O. Ekonomichnyi analiz: navch. posibnyk. — Rivne: NUVHP, 2017. — 156 s.

6. Sokolska R. B., Zelikman V. D., Akimova T. V. Finansovyi analiz. Chastyna II. Spetsialni metody finansovoho analizu. Navch. posibnyk. — Dnipro: NMetAU, 2016. — 76 s.

7. Tiutiunnyk Yu. M., Dorohan-Pysarenko L. O., Tiutiunnyk S. V. Finansovyi analiz: navch. posib. / Tiutiunnyk Yu. M., Dorohan-Pysarenko L. O., Tiutiunnyk S. V. — Poltava: PDAA, 2016. — 430 s.

8. Blank Y. A. Fynansovыi menedzhment: Uchebnыi kurs. — K.: Nyka-Tsetr, Эlha, 2001. — 528 s.

УДК 336.71

Мацелюх Юлія Вікторівна
аспірантка кафедри фінансових ринків
Національного університету державної фіскальної служби України
Мацелюх Юлия Викторовна
аспирантка кафедры финансовых рынков
Национального университета государственной фискальной службы Украины
Macelukh Yulia
Post-Graduate Student of Department of Financial Markets of the
University of the State Fiscal Service of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4305

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

INSTITUTIONAL SUPPLY OF BANKING LENDING IN UKRAINE

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню інституційного забезпечення такого сегменту кредитного ринку як ринку банківського кредитування. Обґрунтовується необхідність розгляду процесу банківського кредитування в умовах інституційних змін в трьох аспектах: інституційно-правового, інституційно-організаційного та інституційно-кадрового забезпечення.*

Акцентується увага на тому, що роль інституційних змін у функціонуванні і розвитку банківського кредитування пов'язана з ефективним використанням нових форм і методів кредитування, якісною оцінкою фінансового стану позичальника, аналізом інформації, яка не може бути виражена кількісними показниками, визначенням рейтингу позичальника для оцінки кредитоспроможності тощо.

Досліджується інституційне середовище банківського кредитування, а також аналізуються види та кількість банківських інституцій, що функціонують у цьому середовищі. Встановлено, що зменшення кількості банківських установ стало наслідком інституційно-правових змін, у зв'язку з впровадженням в Україні міжнародних стандартів «Базель-III». Висловлено думку про те, що жорсткі умови вищевказаного стандарту призвели також до спаду банківської активності та підвищення вартості кредитних послуг, та підірвали довіру з боку населення до банків.

Визначено, що в сучасних умовах для ефективного забезпечення банківського кредитування велике значення має інституційна політика держави, в особі НБУ, а також наведено рекомендації, щодо необхідних напрямів її проведення.

Автором зроблено висновок про те, що сьогодні ринок банківського кредитування знаходиться під впливом системних інституційно-правових і інституційно-організаційних змін і потребує дієвих заходів щодо забезпечення його діяльності. Політику НБУ в контексті інституційно-правового забезпечення банківського кредитування визнано ефективною. Запропоновано шляхи оптимізації інституційно-організаційного забезпечення банківського кредитування.

Встановлено, що подальшого дослідження потребує аналіз обсягів банківського кредитування в розрізі позичальників в динаміці, встановлення кореляційного зв'язку між обсягами кредитування та доходами на душу населення, а також курсом валюти, та визначення пріоритетних шляхів досягнення нового щабля розвитку кредитного ринку.

Ключові слова: *банківське кредитування, інституційне забезпечення, інституційні одиниці, інституційне середовище банківського кредитування.*

Аннотация. *Статья посвящена исследованию институционального обеспечения такого сегмента кредитного рынка как рынка банковского кредитования. Обосновывается необходимость рассмотрения процесса банковского кредитования*

в условиях институциональных изменений в трех аспектах: институционально-правового, институционально-организационного и институционально-кадрового обеспечения.

Акцентируется внимание на том, что роль институциональных изменений в функционировании и развитии банковского кредитования связана с эффективным использованием новых форм и методов кредитования, качественной оценке финансового состояния заемщика, анализом информации, которая не может быть выражена количественными показателями, определением рейтинга заемщика для оценки кредитоспособности и тому подобное.

Исследуется институциональная среда банковского кредитования, а также анализируются виды и количество банковских учреждений, функционирующих в этой среде. Установлено, что уменьшение количества банковских учреждений стало следствием институционально-правовых изменений, в связи с внедрением в Украине международных стандартов «Базель-III». Высказано мнение о том, что жесткие условия вышеуказанного стандарта привели также к спаду банковской активности и повышение стоимости кредитных услуг и подорвали доверие со стороны населения к банкам.

Определено, что в современных условиях для эффективного обеспечения банковского кредитования большое значение имеет институциональная политика государства, в лице НБУ, а также приведены рекомендации, относительно необходимых направлений ее проведения.

Автором сделано вывод о том, что сегодня рынок банковского кредитования находится под влиянием системных институционально-правовых и институционально-организационных изменений и требует действенных мер по обеспечению его деятельности. Политику НБУ в контексте институционально-правового обеспечения банковского кредитования признана эффективной. Предложены пути оптимизации институционально-организационного обеспечения банковского кредитования.

Установлено, что дальнейшего исследования требует анализ объемов банковского кредитования в разрезе заемщиков в динамике, установления корреляционной связи между объемами кредитования и доходами на душу населения, а также курсом валюты, и определение приоритетных путей достижения новой ступени развития кредитного рынка.

Ключевые слова: *банковское кредитование, институциональное обеспечение, институциональные единицы, институциональная среда банковского кредитования.*

Summary. *The article is devoted to the study of institutional provision of such a segment of the credit market as the market of bank lending. The necessity of considering the process of bank lending in the context of institutional changes in three aspects is substantiated: institutional-legal, institutional- organizational institutional- staffing support.*

It is emphasized that the role of institutional changes in the functioning and development of bank lending is related to the effective use of new forms and methods of lending, a qualitative assessment of the financial status of the borrower, the analysis of information that can not be expressed by quantitative indicators, the definition of the borrower's rating for the assessment of creditworthiness etc.

The author analyzes the institutional environment of bank lending, as well as analyzes the types and number of banking institutions operating in this environment. It was established that the reduction of the number of banking institutions was the result of institutional and legal changes in connection with the implementation of the international standards «Basel III» in Ukraine. The view was expressed that the stringent conditions of the above-mentioned standard also resulted in a decline in banking activity and an increase in the value of credit services and undermined public confidence in banks.

It is determined that in today's conditions for effective provision of bank lending, the institution's policy of the state, in the person of the NBU, is very important, as well as recommendations are given on the necessary directions of its implementation.

The author concludes that today the banking lending market is under the influence of systemic institutional-legal and institutional-organizational changes and requires effective measures to ensure its activity. The policy of the NBU in the context of institutional and legal provision of bank lending is considered effective. The ways of optimization of institutional and organizational support of bank lending are offered.

It was found that further research requires an analysis of the volume of bank lending in the context of borrowers in the dynamics, establishing a correlation between lending and income per capita, as well as the rate of currency, and determining the priority ways to achieve a new stage in the development of the credit market.

Key words: *bank lending, institutional support, institutional units, institutional banking lending.*

Постановка проблеми. Кредитний ринок є своєрідним індикатором стану національної економіки. Особливо це стосується важливого його сегменту — ринку банківського кредитування. Зростання банківського кредитування є свідченням наявності «довгих грошей» на фінансовому ринку та, відповідно, демонструє схильність інвесторів до довгострокових фінансових вкладень.

В умовах світової фінансової кризи важливого значення набуває проблема забезпечення стабільності кредитних ринків, особливо банківського кредитування, яка в середньостроковій та довгостроковій перспективі залежить від існуючого набору формальних (конституційних, законодавчих, інституційних) і неформальних правил (звичаїв, традицій, норм поведінки та ін.) його функціонування. Ми поділяємо думку австрійського економіста Й. Шумпетера, який банки назвав рушійною силою інституціональних змін у фінансовій структурі економіки. Особливої актуальності набирають питання розгляду інституціональної структури ринку банківських кредитів, виявлення основних проблем в діяльності банків в умовах інституційних змін, пов'язаних з неповерненими кредитами та шляхами їх усунення, а також розробкою заходів, які б сприяли інституційному забезпеченню системи банківського кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем банківського кредитування займалася низка вітчизняних та закордонних вчених-економістів: О. Береславська [1], З. Варналій [2], З. Васильченко [3], В. Міщенко [4], Д. Норт [5], М. Савлук [6] та інші. Проте діяльність банків, пов'язана з кредитуванням вимагає постійного моніторингу та аналізу, оскільки банки на сьогоднішній день виступають основними кредитними інституціями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження актуальних проблем банківського кредитування під впливом інституційних змін та ефективного їх інституційно-правового забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Банківське кредитування, як і будь-який процес (явище), передбачає використання відповідних інститутів, інструментів та механізмів, через які воно реалізується і пристосовується до реформування. Ще у 2000 році Д. Норт у своїй праці «Институты, институциональные изменение и функционирование экономики» зазначив, що «...не существует других решений, кроме использования институциональных механизмов, чтобы установить правила игры, и использование организации обеспечивающие соблюдение этих правил» [5].

Роль інституційних змін у функціонуванні і розвитку банківського кредитування пов'язана з ефективним використанням нових форм і методів кредитування, якісною оцінкою фінансового стану позичальника, аналізом інформації, яка не може бути виражена кількісними показниками, визначенням рейтингу позичальника для оцінки кредитоспроможності тощо. У дослідженні впливу інституційних змін на банківське кредитування має важливе значення управління інституційними змінами, яке надає нові можливості для розвитку кредитного ринку.

Інституційне забезпечення ринку банківського кредитування — це сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для провадження і розвитку банківського кредитування. Інституційне забезпечення трансформації економічної системи, наповнення інститутів адекватними способами мислення, звичками, традиціями і врахування їх у процесі трансформації системи є визначальною умовою успіху реформ. Трансформаційний період, в якому знаходиться Україна, потрібно розглядати крізь призму перетворень базових та системоутворюючих інститутів, супроводжується змінами в суспільному, політичному та економічному житті і стимулює ринкову трансформацію суспільства в цілому [2].

На нашу думку, інституційне забезпечення банківського кредитування слід розглядати у трьох аспектах:

– інституційно-правове забезпечення банківського кредитування, під яким слід розуміти систему законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють кредитні правовідносини між банками і позичальниками;
– інституційно-організаційне забезпечення, що має на меті ефективну взаємодію інфраструктурних суб'єктів в процесі банківського кредитування;
– інституційно-кадрове забезпечення — це специфічна діяльність, яка здійснюється в процесі підготовки кадрів для функціонування ринку банківського кредитування.

Інституційно-правове забезпечення банківського кредитування, що формує правову основу інституційного забезпечення банківської діяльності в Україні, можна умовно поділити на дві групи: законодавчі та нормативні акти загального характеру та законодавчі й нормативні акти у сфері банківської діяльності.

В основі нормативних актів у сфері банківської діяльності лежить використання нормативних інструментів, тобто встановлення економічних нормативів по системі банків України. Економічні нормативи діяльності банків — показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком [7]. Таким чином,

і законодавчі, і нормативні документи потребують коригування на вимогу часу.

Інституційно-організаційне забезпечення банківського кредитування полягає у системному підході до забезпечення елементів його інфраструктури, які за допомогою відповідного інструментарію (рис. 1) забезпечують процес кредитування банківськими установами. Такими інфраструктурними суб'єктами, на нашу думку, є НБУ, банки, кредитні бюро, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг тощо.

Ринкові інструменти, на нашу думку, є найбільш значимими для банківського кредитування. До них відносять вартість кредитів та депозитів, управління кредитними ризиками, застосування кредитних деривативів як способу мінімізації кредитного ризику, відсоткові ставки за кредитами та депозитами, застосування облігацій як інструменту кредитування великих та середніх підприємств.

Розглядаючи інституційно-кадрове забезпечення банківського кредитування слід зазначити, що розвиток ринку банківського кредитування потребує більшої кількості відповідних спеціалістів та управлінців кредитними установами, які безпосередньо займаються кредитуванням. В той же час існує проблема неадекватності системи професійної підготовки спеціалістів даного напряму та відсутня система підвищення кваліфікації таких спеціалістів.

Слід зазначити, що інституційні одиниці кредитного ринку, що забезпечують процес банківського кредитування, функціонують у інституційному середовищі банківського кредитування.

До суб'єктів, як інституційних одиниць, які здійснюють банківське кредитування слід віднести банки, які забезпечують кредитні відносини та запроваджують інновації під впливом інституційних змін національної економіки.

За даними НБУ, станом на 1 січня 2018 року, кредитування здійснюється трьома групами банків [8]:

I група — це банки з державною часткою, тобто банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75 відсотків статутного капіталу банку. До них належать Ощадбанк, Приватбанк, Укргазбанк, Укрексімбанк.

II група — це банки іноземних банківських груп, тобто банки, контрольовані пакети акцій яких належать іноземним банкам, або окремим фінансово-банківським групам.

III група — банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один або кілька приватних інвесторів, що прямо або опосередковано володіють часткою капіталу не менше 50% статутного капіталу банку.

Інституційне середовище банківського кредитування, в якому банки безпосередньо виконують одну із головних своїх функцій — кредитування –можна представити у вигляді рис. 2.

Таким чином, під інституційним середовищем банківського кредитування нами пропонується розуміти систему економічних, правових, фінансових і організаційних умов, які забезпечують надання кредитів банками, як інституційними одиницями кредитного ринку.

Рис. 1. Інструменти інституційного забезпечення розвитку ринку банківського кредитування
Джерело: розроблено автором

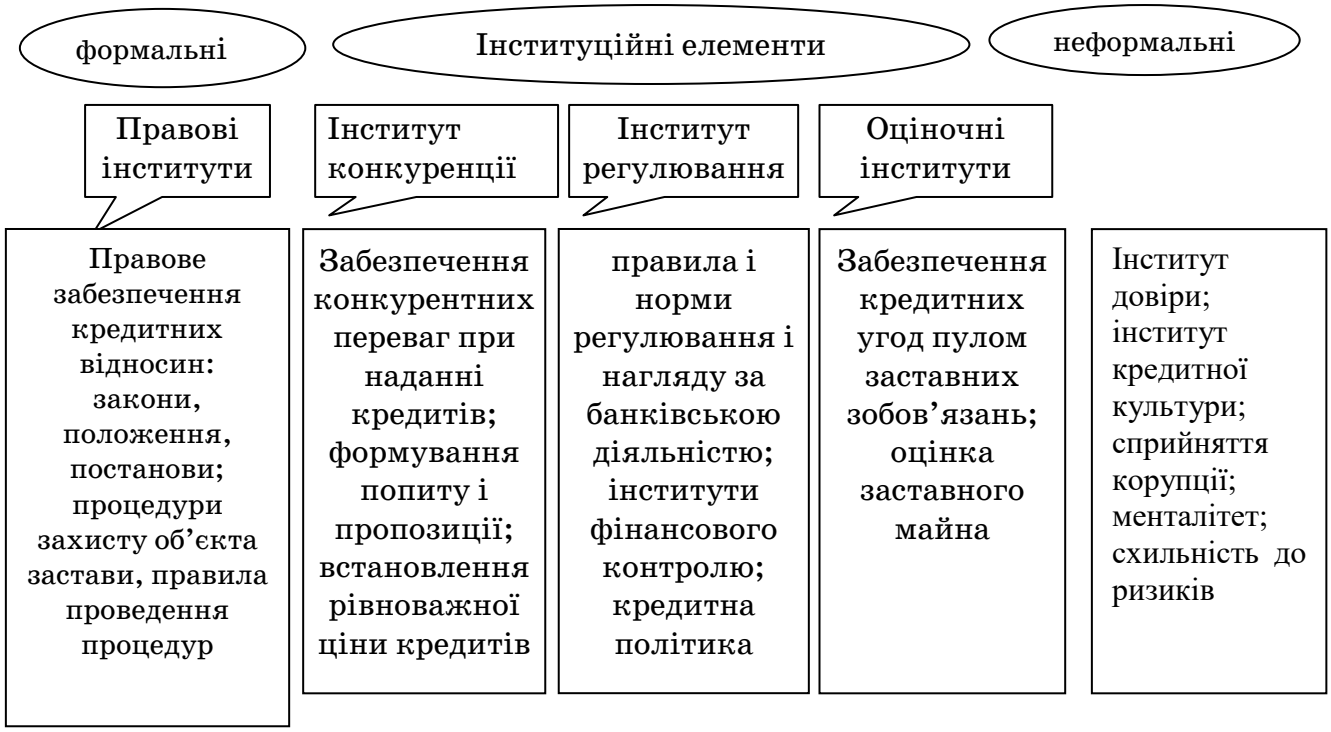

Рис. 2. Інституційне середовище банківського кредитування
Джерело: розроблено автором

Якщо проаналізувати кількість банків, які формують пропозицію на ринку банківського кредитування в динаміці, то цей показник не є сталим в умовах змінного інституційного середовища (рис. 3).

Зважаючи на наведені дані щодо кількості банківських установ, які мають ліцензію НБУ, можна зробити висновок, що незважаючи на кризу 2008 року та 2013 року цей показник залишався майже незмінним. Проте, з 2016 року почало відбуватися значне зменшення кількості банків і станом на 01.01.2018 р. їх залишилося 86.

Таке зменшення банківських установ стало наслідком інституційно-правових змін, у зв'язку з впровадженням в Україні міжнародних стандартів «Базель-III», а саме ухвалення законопроекту, яким визначається поетапне збільшення мінімального розміру статутного капіталу банку до 500 млн. для існуючих банківських установ, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків та допоможе знизити ризики для вкладників і, можливо, підвищить довіру до банків з боку їх клієнтів [10]. Велика кількість банків виявилася неготовою до таких суворих умов і відбувся «ефект витіснення»: більш сильні банки витіснили з ринку слабкіших. Жорсткі умови до розміру капіталу та ліквідності призвели також до спаду банківської активності та підвищення вартості кредитних послуг, та підірвали довіру з боку населення до банків.

На сьогоднішній день, однією з найвагоміших проблем банківської діяльності є відтік депозитних

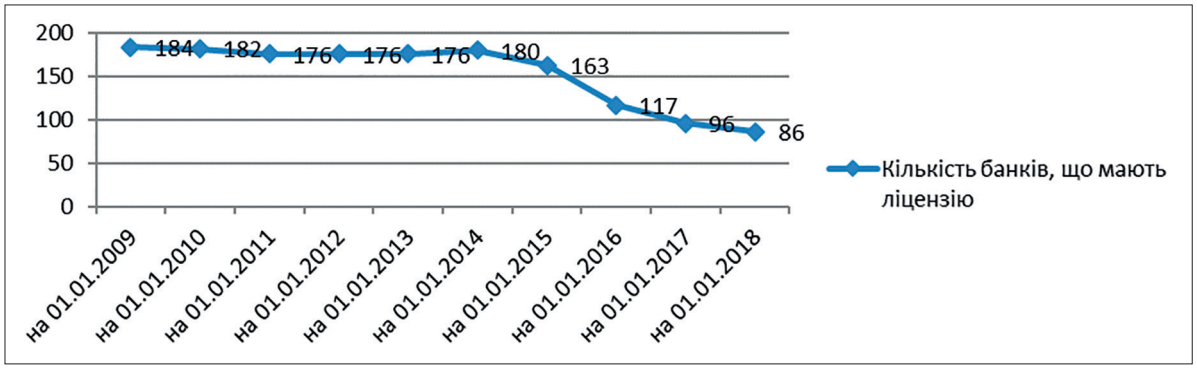

Рис. 3. Зміна кількості банків за період з 01.01.2009 р. по 01.01.2018 р.
Джерело: розроблено автором на основі [9]

ресурсів, що також говорить про зниження довіри населення до банківських інституцій. При цьому ефективна діяльність банків можлива лише, коли присутня довіра до них з боку суспільства. Банкірам слід застосовувати усі можливості, направлені на збереження спокою і впевненості населення у банківських інституціях, оскільки панічні настрої суб'єктів господарювання є однією із основних передумов втрати довіри до банківської системи країни.

В сучасних умовах для ефективного забезпечення банківського кредитування велике значення має інституційна політика держави, в особі НБУ, яка на сьогоднішньому етапі має включати такі рекомендації:

- Консервативно оцінювати кредитні ризики за портфелями споживчих кредитів.
- Регулярно тестувати ефективність внутрішніх скорингових моделей, що оцінюють платоспроможність фізичних осіб.
- Повністю виконувати Закон України «Про споживче кредитування», надавати повну інформацію про умови кредиту та реальну відсоткову ставку.
- Коректно відображати доходи від споживчого кредитування, забезпечити, щоб нараховані та фактично отримані доходи максимально співпадали в часі.
- Диверсифікувати портфель споживчих кредитів за продуктами, напрямками, регіонами тощо [11].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні ринок банківського кредитування знаходиться під впливом системних інституційно-правових і інституційно-організаційних змін і потребує дієвих заходів щодо забезпечення його діяльності. Велика роль при цьому має належати інституційній політиці та інституційним інноваціям НБУ. На сьогоднішній день політику НБУ в напрямку інституційно-правового забезпечення банківського кредитування слід оцінювати як ефективну: активно приймаються законодавчі акти, зокрема Закон України «Про споживче кредитування», Закон України «Про відновлення кредитування», Положення НБУ «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» та зміни до нього. Ці закони дозволять зменшити фінансове навантаження на позичальників, що сприятиме відновленню економіки та активізації кредитування фізичних осіб.

В процесі дослідження встановлено, що ринкові інструменти інституційного забезпечення банківського кредитування є найбільш значимими для банківського кредитування. На нашу думку, банкам слід встановлювати нижчі кредитні ставки, ніж діють сьогодні. Це приведе до активізації банківського кредитування. А для убезпечення себе від неповернення кредитів, слід ретельніше проводити оцінку платоспроможності позичальника, а також налагодити співпрацю з бюро кредитних історій.

Подальшого дослідження потребує аналіз обсягів банківського кредитування в розрізі позичальників в динаміці, встановлення кореляційного зв'язку між обсягами кредитування та доходами на душу населення, а також курсом валюти, та визначення пріоритетних шляхів досягнення нового щабля розвитку кредитного ринку.

Література

1. Береславська О. І. Актуальні питання валютного кредитування в Україні / О. І. Береславська, Я. Г. Підсосонна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. — 2015. — Вип. № 15, Ч 5. — С. 129–133.

2. Варналий З. С., Кривенко В. Г. Инстуциональное обеспечение развития ипотечного кредитования в Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/5098-institutsijne-zabezpechennja-i potechnogo-kredituvannja-v-ukrayini.html

3. Васильченко З. М. Банківське кредитування в умовах фінансової нестабільності в Україні [Електронний ресурс] / З. М. Васильченко, Губенко В. Д. // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 10 листоп. 2017 р., Київ / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», каф. інвест. діяльності; редкол.: В. К. Хлівний (голова) [та ін.]. — Електрон. текст. дані. — Київ: КНЕУ, 2017. — С. 58–61. — Назва з титул. екрану.

4. Міщенко В. І. Управління проблемними кредитами в умовах циклічного розвитку економіки / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко, Т. М. Неклюдова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — 2017. — № 26. Ч.2 — С. 56–61.

5. Норт Д. Институты, институциональная изменение и функционирование экономики /Норт Д. — М.: Финансы, 2000. — 198 с.

6. Гроші та кредит [Текст]: підручник. — 5-те вид., без змін / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2008. — 744 с.

7. Юдіна С. В., Ганзюк С. М., Шкарупа К. А. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/203.pdf

8. Групи банків України (Інфографіка) FinPost |26.01.2018, 16:32 | Economy, Інфографіка: http://finpost.com.ua/news/6838

9. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/index

10. Малахов В. А. Перспективи запровадження міжнародних стандартів «Базель-ІІІ» для вітчизняних банків на основі міжнародного досвіду. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: pathofscience.org/index.php/ps/article/download/128/142

11. Звіт про фінансову стабільність НБУ. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/doccatalog/document; jsessionid=CD3463D58B8EAB5F678E89E6DDDE6C34?id=60764561

References

1. Bereslavsjka O. I. Aktualjni pytannja valjutnogho kredytuvannja v Ukrajini / O. I. Bereslavsjka, Ja. Gh. Pidsosonna // Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu. Serija: Ekonomichni nauky. — 2015. — Vyp. # 15, Ch 5. — S. 129–133.

2. Varnaliy Z. S., Krivenko V. G. Instutsionalnoe obespechenie razvitiya ipotechnogo kreditovaniya v Ukraine. [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/5098-institutsijne-zabezpechennja-ipotechnogo-kredituvannja-v-ukrayini.html

3. Vasyljchenko Z. M. Bankivsjke kredytuvannja v umovakh finansovoji nestabiljnosti v Ukrajini [Elektronnyj resurs] / Z. M. Vasyljchenko, Ghubenko V. D. // Finansovo-kredytnyj mekhanizm aktyvizaciji investycijnogho procesu: zb. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 10 lystop. 2017 r., Kyjiv / M-vo osvity i nauky Ukrajiny, DVNZ «Kyjiv. nac. ekon. un-t im. Vadyma Ghetjmana», kaf. invest. dijaljnosti; redkol.: V. K. Khlivnyj (gholova) [ta in.]. — Elektron. tekst. dani. — Kyjiv: KNEU, 2017. — S. 58–61. — Nazva z tytul. ekranu.

4. Mishhenko V. I. Upravlinnja problemnymy kredytamy v umovakh cyklichnogho rozvytku ekonomiky / V. I. Mishhenko, S. V. Mishhenko, T. M. Nekljudova // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment. — 2017. — #26.Ch.2 — S.56–61.

5. Nort D. Instituty, institutsionalnaya izmenenie i funktsionirovanie ekonomiki /Nort D. — M.: Finansy, 2000. — 198 s.

6. Ghroshi ta kredyt [Tekst]: pidruchnyk. — 5-te vyd., bez zmin / M. I. Savluk, A. M. Moroz, I. M. Lazepko ta in.; Za zagh. red. M. I. Savluka. — K.: KNEU, 2008. — 744 s.

7. Judina S. V., Ghanzjuk S. M., Shkarupa K. A. Osoblyvosti vykonannja ekonomichnykh normatyviv NBU komercijnymy bankamy. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/203.pdf

8. Ghrupy bankiv Ukrajiny (Infoghrafika) FinPost |26.01.2018, 16:32 | Economy, Infoghrafika: http://finpost.com.ua/news/6838

9. Oficijnyj sajt Nacionaljnogho banku Ukrajiny [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: https://bank.gov.ua/control/uk/index

10. Malakhov V. A. Perspektyvy zaprovadzhennja mizhnarodnykh standartiv «Bazelj-III» dlja vitchyznjanykh bankiv na osnovi mizhnarodnogho dosvidu [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: pathofscience.org/index.php/ps/article/download/128/142

11. Zvit pro finansovu stabiljnistj NBU. Oficijnyj sajt NBU [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: https://bank.gov.ua/doccatalog/document; jsessionid=CD3463D58B8EAB5F678E89E6DDDE6C34?id=60764561

УДК 368.5

Писаренко Надія Василівна
здобувач
Київського інституту банківської справи
Писаренко Надежда Васильевна
соискатель
Киевского института Банковского дела
Pisarenko Nadiya
Graduate Student of
Kyiv Institute of Banking

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4251

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР

THE IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONALLY-ECONOMIC MECHANISM OF INSURANCE OF AGRICULTURAL CULTURES

Анотація. *У статті розглянуто методичні засади формування організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур, з'ясовано причини, пов'язані із доцільністю використання страхування сільськогосподарських культур у аграрному секторі. Запропоновано визначення поняття «Механізм страхування сільськогосподарських культур» відносно розвитку ринку страхових послуг в Україні. Обґрунтовано заходи по удосконаленню нормативно-правової бази функціонування ринку страхових послуг, зазначені способи впливу на страхування сільськогосподарських культур засобами макроекономічної політики. Висвітлено механізм розв'язання питань щодо створення умов для розвитку страхування через використання сучасних інструментів, які ґрунтуються на новітніх науково-технічних досягненнях. Проаналізовано досвід зарубіжних країн для ефективного вирішення питання мотивації аграріїв до заохочення здійснення страхування своїх ризиків та доцільності впровадження активної регульованої політики держави, як запоруки стабілізації страхових процесів на страховому ринку. В статті розкрито та проаналізовано переваги і недоліки вільноринкового механізму регулювання страхування сільськогосподарських культур. Визначено цілі розвитку агрострахування та необхідність використання комплексного підходу через створення завдань, підпорядкованих специфіці сільськогосподарського виробництва. Запропонована схема страхування сільськогосподарських культур із зазначенням місії, стратегії, цілі та заходів страхування сільськогосподарських культур відповідно стратегічним цілям соціально-економічного розвитку України для вдосконалення механізму агрострахування. Також представлена схема організаційно-економічного механізму, напрями та результати його дії із врахуванням оновленої нормативно-правової складової, як важелю впливу на результати дії механізму. Відображено показники, які повинні позитивно впливати на процеси страхування сільськогосподарських культур у разі виконання стратегічних напрямів розвитку страхової справи в агросфері.*

Ключові слова: *агрострахування, механізм страхування сільськогосподарських культур, страховий ринок.*

Аннотация. *В статье рассмотрены методические основы формирования механизма страхования сельскохозяйственных культур, выяснены причины, связанные с целесообразностью использования страхования сельскохозяйственных культур в аграрном секторе. Предложено определение понятия «Механизм страхования сельскохозяйственных культур» относительно развития рынка страховых услуг в Украине. Обоснованы мероприятия по совершенствованию нормативно-правовой базы функционирования рынка страховых услуг. Освещены механизм решения вопросов по созданию условий для развития страхования через использование современных инструментов, основанных на новейших научно-технических достижениях.*

Проанализирован опыт зарубежных стран для эффективного решения вопроса мотивации аграриев к поощрению осуществления страхования своих рисков и целесообразности внедрения активной регулируемой политики государства, как залога стабилизации страховых процессов на страховом рынке. В статье раскрыто и проанализированы преимущества и недостатки свободной рыночной механизма регулирования страхования сельскохозяйственных культур. Определены цели развития агрострахования и необходимость использования комплексного подхода путем создания задач, подчиненных специфике сельскохозяйственного производства. Предложенная схема страхования сельскохозяйственных культур с указанием миссии, стратегии, цели и меры страхования сельскохозяйственных культур в соответствии стратегическим целям социально-экономического развития Украины для совершенствования механизма агрострахования. Также представлена схема организационно-экономического механизма, направления и результаты его действия с учетом обновленной нормативно-правовой составляющей. Отражено показатели, которые должны положительно влиять на процессы страхования сельскохозяйственных культур в случае выполнения стратегических направлений развития страхового дела в агросфере.

Ключевые слова: *агрострахование, механизм страхования сельскохозяйственных культур, страховый рынок.*

Summary. *In the article are considered methodical principles of forming of organizationally-economic mechanism of insurance of agricultural cultures, the reasons related to expediency of the use of insurance of agricultural cultures in an agrarian sector are found out. Determination of concept «Mechanism of insurance of agricultural cultures» offers in relation to market of insurance services development in Ukraine. Events are reasonable on the improvement of normatively-legal base of functioning of market of insurance services, marked methods of influence on insurance of agricultural cultures by facilities of macroeconomic politics. The mechanism of decision of questions is reflected in relation to conditioning for development of insurance through the uses of modern instruments, that are base on the newest scientific and technical achievements. Experience of foreign countries is analysed for the effective decision of question of motivation of agrarians to encouragement of realization of insurance of the risks and expediency of introduction of the active managed politics of the state, as mortgages of stabilizing of insurance processes at the insurance market. Advantages and lacks of freemarket mechanism of adjusting of insurance of agricultural cultures are exposed in the article and analysed. Certainly aims of development of agrarian insurance and necessity of the use of complex approach through creation of tasks inferior to the specific of agricultural production. Offer chart of insurance of agricultural cultures with pointing of mission, strategy, aim and events of insurance of agricultural cultures according to the strategic aims of socio-economic development of Ukraine for perfection of mechanism of agrarian insurance. There is also presented chart of organizationally-economic mechanism, directions and results of his action with taking into account of the renewed normatively-legal constituent, as to the lever of influence on the results of action of mechanism. Indexes that must positively influence on the processes of insurance of agricultural cultures in case of implementation of strategic directions of development of insurance business in an agrarian are represented.*

Key words: *agricultural insurance, insurance of agricultural crops, insurance market.*

Постановка проблеми. До основних проблем вирощування сільськогосподарських культур необхідно віднести низьку ефективність правового регулювання законодавчої бази; недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення; проблему деформації цінових пропорцій; нераціональне використання та відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення; проблему забезпеченості основними виробничими засобами; недосконалість інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрного ринку; деформацію структури виробництва та загострення соціальних проблем у сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних і зарубіжних учених О. С. Свістунова [8], О. М. Ком'якова [3], М. Х. Корецького [4], П. М. Макаренка [6] В. С. Гайдук [1], О. Є. Гудзь [2], О. В. Олійник [7], Г. Дж. Мірман, В. К. Райхер, Т. Д. Кривошлик [4] та інших висвітлено особливості страхування сільськогосподарських культур, виявлено недоліки проведення цього виду страхування в Україні та вказано основні напрями подолання цих перешкод. Але у науковій літературі малодослідженими залишаються комплексні підходи до вивчення механізму страхування сільськогосподарських культур.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є удосконалення процесу організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи досвід зарубіжних країн необхідно зробити висновок, що немає і не може бути ефективного соціально-орієнтованого організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур, який ґрунтується на сучасних науково-технічних досягненнях без активної регульованої політики держави. Таких прикладів у світі не має.

Перевагою вільноринкового механізму регулювання страхування сільськогосподарських культур

є виконання ринком облікових, контролюючих, стимулюючих функцій в їх єдності без додаткових витрат на регулювання страхування ззовні, з боку різних інституцій. Однак, незважаючи на переваги ринкового механізму впливу на страхування рослинництва, ринок не справляється повною мірою з усіма функціями управління цією сферою. Існують об'єктивні труднощі в оцінці і компенсації страхової відповідальності зі сторони страховиків та достовірної інформації втрат. Таким чином, для оптимізації управління агрострахуванням потрібне втручання в ринковий механізм держави та інших інститутів.

Держава повинна розробити нормативні акти, що регулюють діяльність суб'єктів і інститутів ринку сільськогосподарського страхування, впливати на страхування засобами макроекономічної політики.

Визначеного поняття «механізм страхування сільськогосподарських культур» стосовно розвитку ринку сільськогосподарських культур наразі не існує.

Економічний механізм страхування сільськогосподарських культур полягає у створенні і використанні страхового фонду з метою відшкодування непередбачених збитків, заподіяних сільськогосподарським підприємствам стихійними лихами, іншими несприятливими подіями, що порушують нормальний процес відтворення.

Створення й удосконалення правової бази у сфері страхування сільськогосподарських культур є найважливішою передумовою ефективного управління економікою України. У цьому зв'язку актуальними залишаються питання розробки стандартних страхових програм, створення законів, спрямованих на розвиток агрострахування, контроль за наданням ліцензій і т.д.

З огляду на викладене вище, враховуючи пріоритетні завдання, які необхідно вирішити, пропонується схема страхування сільськогосподарських культур (рис. 1).

Головним орієнтиром такої схеми вважаємо створення інституційної та правової основи для вдосконалення механізму страхування сільськогосподарських культур на макрорівні відповідно стратегічним цілям соціально–економічного розвитку України [4].

Формування організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур являє собою побудову активної співпраці інституційних органів держави, товаровиробників і страхових компаній та включає у себе сукупність методів, засобів та інструментів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на сферу агрострахування з метою удосконалення її структури, досягнення ефективного використання результатів сільськогосподарського виробництва.

Організаційно-економічний механізм включає у себе сукупність методів, засобів та інструментів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на сферу страхування сільськогосподарських культур з метою удосконалення її структури, досягнення ефективного використання результатів. Схема організаційно-економічного механізму, напрями та результати його дії представлені на рис. 2.

Нормативно-правова складова організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур має бути оновлена та удосконалена. У сфері аграрного страхування існує незавершеність та фрагментарність законодавчої бази, неефективний контроль з боку держави за проявами монополізму та порушеннями умов, передбачених страховими договорами та майже відсутні реальні державні преференції на страховому ринку.

За допомогою нормативно-правового, фінансово-економічного, організаційного та інформаційного забезпечення ефективна співпраця вищевказаних суб'єктів страхування сільськогосподарських культур позитивно впливатиме на ефективне введення господарської діяльності, підвищення продуктивності підприємств, збільшення врожайності сільськогосподарських культур, розвитку кон'юнктури страхового ринку, а також сприятиме підвищенню рівня життя населення та подолання бідності.

Розвиток ринку страхування сільськогосподарських культур стримується низькою платоспроможністю господарств та високими цінами на страхові послуги, що пропонуються страховими організаціями. Через значний дефіцит у аграріїв власних обігових коштів, страхування сільськогосподарських культур самостійно не запрацює

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напряму. Створення організаційно-економічного механізму страхування сільськогосподарських культур є важливим, масштабним та складним завданням сьогодення для агропромислового комплексу ринку страхування та в цілому для продовольчої ситуації на теренах України та її продовольчої безпеки. Механізму ефективного страхування ризиків сільськогосподарських культур в Україні поки що не існує, але послідовно розроблена стратегія розвитку інфраструктури страхового сектора, розширення асортименту та якості страхових послуг та страхових продуктів, обґрунтована державна підтримка до стимулювання страхування аграрних ризиків допоможуть створити такий механізм управління агроризиками, що буде спроможним вирішувати різноманітні комплексні питання ринку сільськогосподарських культур.

Виходячи з принципових завдань державної політики при формуванні системи підтримки то-

варовиробників сільськогосподарських культур, можна виділити такі стратегічні напрями розвитку страхової справи в агросфері:

– забезпечення формування повноцінного страхового ринку сільськогосподарських культур в Україні на основі передових технологій та досвіду ведення страхових операцій в сільському господарстві інших країн із урахуванням специфіки національної економіки;
– приведення чинного законодавства відповідно до світових стандартів і вимог забезпечення правової захищеності, прозорої діяльності як страхових компаній, так і аграрних підприємств, які займаються вирощуванням рослинницької продукції;
– створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища на страховому ринку і вдосконалення страхового нагляду через ефективну систему моніторингу та аудиту.

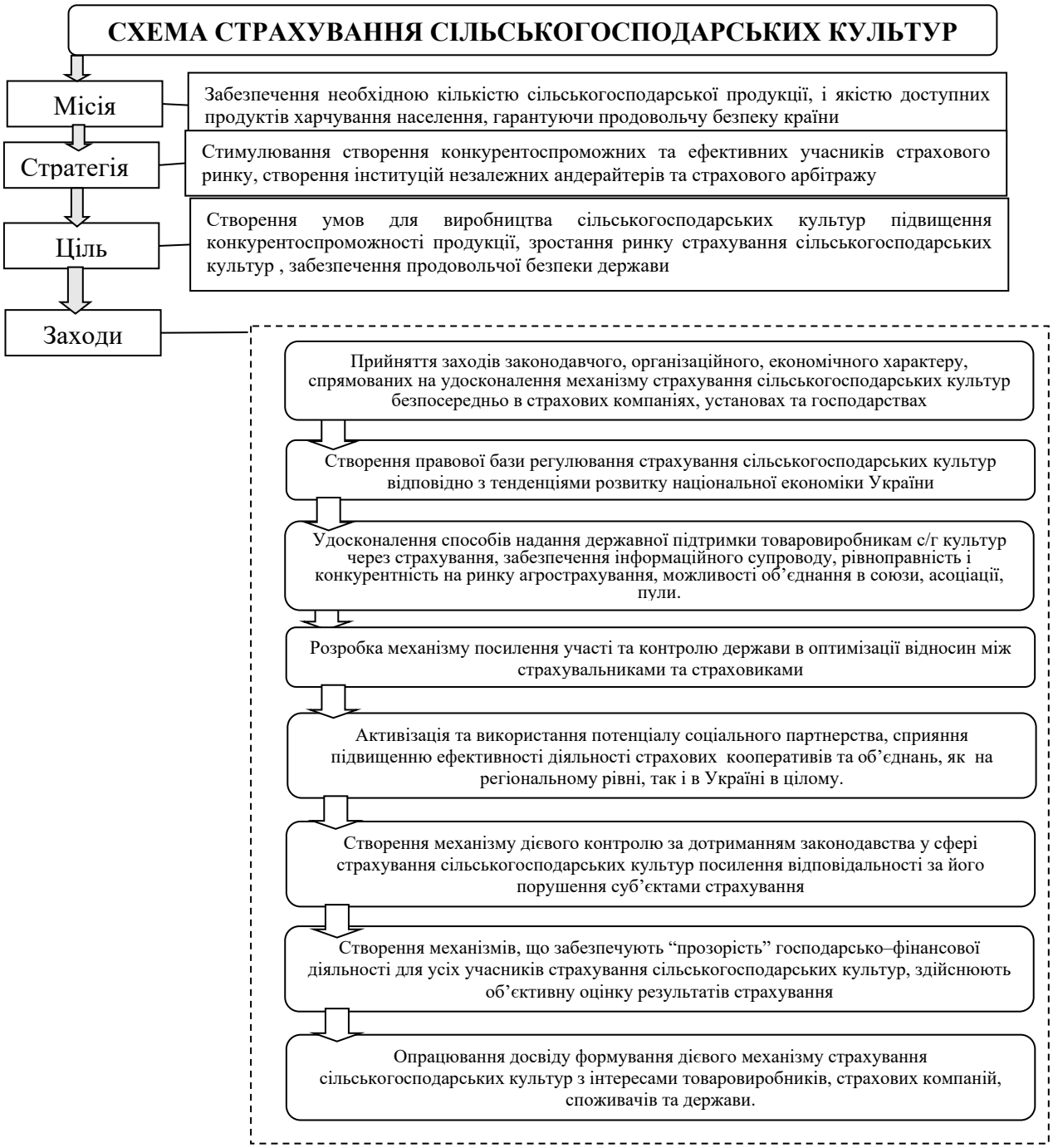

Рис. 1. Схема страхування сільськогосподарських культур

Джерело: розроблено автором

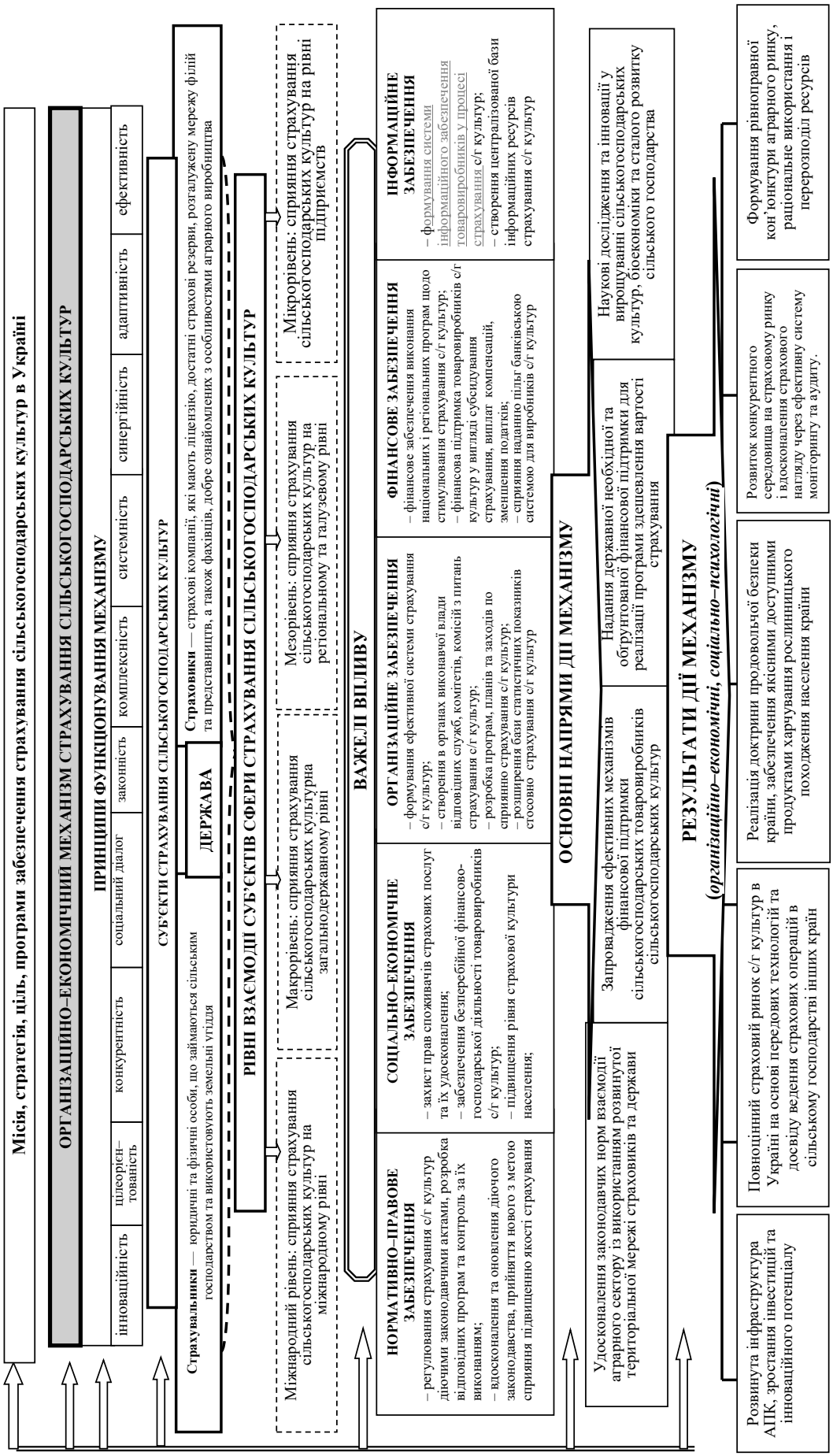

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм страхування сільськогосподарських культур
Джерело: складено автором

Література

1. Гайдук В. С., Луцько В. С. Стан і проблеми обов'язкового страхування посівів зернових культур / Економіка АПК. — 2004. — № 2. — С. 42

2. Ґудзь О. Є. Проблеми страхування сільськогосподарських ризиків / Економіка АПК. — 2004. — № 1. — С. 85.

3. Ком'яков О. М. Державне регулювання перехідної економіки: Автореф. дис. канд. екон. наук. спец. 08.01.01 / О. М. Ком'яков. — К., 2000. — 20 с.

4. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Моногр. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.

5. Кривошлик Т. Д. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції в Україні / Економіка: теорія та практика. — 2014. — № 1. — С. 57–61.

6. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 682 с.

7. Олійник О. В. Причини та наслідки нестабільності зернового ринку в Україні / Економіка АПК. — 2004. — № 1. — С. 59.

8. Свістунов О. С. Шляхи вдосконалення системи страхування в аграрному секторі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_07_2_100_uk.pdf

References

1. Ghajduk V. S., Lucjko V. S. Stan i problemy obov'jazkovogho strakhuvannja posiviv zernovykh kuljtur / Ekonomika APK. — 2004. — # 2. — S. 42.

2. Gudzj O. Je. Problemy strakhuvannja siljsjkoghospodarsjkykh ryzykiv / Ekonomika APK. — 2004. — # 1. — S. 85.

3. Kom'jakov O. M. Derzhavne reghuljuvannja perekhidnoji ekonomiky: Avtoref. dys. kand. ekon. nauk. spec. 08.01.01 / O. M. Kom'jakov. — K., 2000. — 20 s.

4. Korecjkyj M. Kh. Derzhavne reghuljuvannja aghrarnoji sfery u rynkovij ekonomici: Monoghr. — K.: Vyd-vo UADU, 2002. — 260 s.

5. Kryvoshlyk T. D. Derzhavna pidtrymka strakhuvannja siljsjkoghospodarsjkoji produkciji v Ukrajini / Ekonomika: teorija ta praktyka. — 2014. — # 1. — S. 57–61.

6. Makarenko P. M. Modeli aghrarnoji ekonomiky. — K.: NNC IAE, 2005. — 682 s.

7. Olijnyk O. V. Prychyny ta naslidky nestabiljnosti zernovogho rynku v Ukrajini / Ekonomika APK. — 2004. — # 1. — S. 59.

8. Svistunov O. S. Shljakhy vdoskonalennja systemy strakhuvannja v aghrarnomu sektori [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://eip.org.ua/docs/EP_07_2_100_uk.pdf

ІНШЕ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

(Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституціональне забезпечення: монографія / Д. В. Нікитенко. — Рівне: НУВГП, 2018. — 376 с.)

Економічно розвинені держави на своєму досвіді довели, що залучення та ефективне використання інвестиційного ресурсу є головним імперативом зміцнення конкурентоспроможності національного господарства, сталого розвитку та підвищення рівня якості життя населення. В умовах, коли після глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр., світовий ринок капіталу повертається до стану безмежного джерела можливостей як щодо залучення, так і запозичення капіталу, економіка України все ще відчуває складності з інвестуванням у неї. Небезпеку становить не стільки зовнішня загроза у вигляді військової агресії, скільки сукупність внутрішніх дисбалансів, диспаритетів та інституціолізованих деструктивних норм, які проявили себе та вийшли назовні з 2014 р.

На сьогодні в Україні актуальною залишається проблема уповільнення темпів зростання обсягів інвестицій, недостатньо ефективного і раціонального їх використання, формування незадовільної структури інвестування за видами економічної діяльності та джерелами фінансування; високого рівня зносу матеріально-технічної бази галузей реального сектору економіки. Відновлення докризових темпів приросту інвестицій в економіку України та забезпечення якісних структурних зрушень як в джерелах формування, так і в напрямах ефективного використання інвестиційного ресурсу потребують обґрунтування більш досконалих теоретико-прикладних положень державної політики формування інституціонального забезпечення інвестиційної безпеки України. Саме актуальним питанням проблем та перспектив інституціонального забезпечення інвестиційної безпеки України і присвячено монографію к.е.н., доцента Нікитенка Д. В., яка нещодавно побачила світ. Поява цього наукового дослідження є своєчасним, актуальним та важливим.

Метою монографічного дослідження є розробка теоретико-методологічних засад аналізу сутності та особливостей інституціонального забезпечення інвестиційної безпеки, визначення системи показників для моніторингу, оцінки поточного стану, прогнозування й управління інвестиційною діяльністю. Монографія логічно-послідовно побудована у складі п'яти взаємопов'язаних розділів. Перший розділ «Теоретичні засади інституціонального забезпечення інвестиційної безпеки держави» присвячений аналізу сутності інвестицій як фактору розвитку соціально-економічних систем, а отже і як об'єкта безпеки, визначенню місця інвестиційної безпеки в теоретичному дослідженню категоріального ланцюга: «безпека — національна безпека — економічна безпека — інвестиційна безпека — інвестиційний процес — інвестиційна політика — забезпечення економічного розвитку».

Логічним продовженням монографії є другий розділ «Методологічні основи інституціоналізації системи забезпечення інвестиційної безпеки держави». В результаті проведеного комплексного аналізу автором здійснена спроба дослідити побудову інвестиційної безпеки з позиції різних методологічних підходів. Особлива увага акцентована на класифікації загроз інвестиційній безпеці. Обґрунтовано необхідність здійснення ієрархії загроз з метою визначення інтегрального показника інвестиційної безпеки.

У третьому розділі «Оцінювання ефективності управління інвестиційної безпеки України» автором здійснюється аналіз інвестиційної безпеки на різних рівнях ієрархії.

Матеріал четвертого розділу «Економіко-інституціональні детермінанти зміцнення інвестиційної безпеки України» знайомить з наступними детермінантами, які є фундаментальною основою для започаткування та підтримки активності інвестиційної діяльності: підвищення рівня конкурентності економіки, зростання рівня прозорості економіки, зменшення рівня опортуністичності у суб'єктів інвестиційного процесу та вдосконалення нормативно-інституціональної складової.

Завершує монографію п'ятий розділ «Напрями модернізації інституціонального базису управління

інвестиційною безпекою України», у якому розглянуто основні аспекти вдосконалення регулювання інвестиційної діяльності з метою підвищення рівня інвестиційної безпеки держави.

Монографія є повноцінним науковим дослідженням, містить широкий спектр питань, які є новими та актуальними для економічної науки та теорії економічної безпеки як її частини. Результати дослідження мають елементи наукової новизни та практичну цінність та стануть у нагоді науковцям, фахівцям з питань інвестиційної безпеки, державним службовцям, а також можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Інституціональна економіка та управління», «Інвестування», «Теорія організації та управління безпекою соціальних систем». Подальші дослідження в обраному напрямку сприятимуть удосконаленню теоретико-методологічних засад і прикладних інструментів зміцнення інвестиційної безпеки в Україні.

Доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Національного університету водного господарства
та природокористування

Савіна Наталія

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Экономические науки»

№ 11 (19)

Головний редактор — *Камінська Т.Г.*

Київ 2018

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18
Контактний телефон: +38(044) 222 58 89
Контактний телефон: +38(067) 401 84 35
E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 26.11.2018. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAC. Друк офсетний.
Умовно-друкованих аркушів 12,09. Тираж 100. Заказ № 217.
Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.